

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TAHSİN UZER'İN YAŞAMI VE FAALİYETLERİ

Hazırlayan
ENDER KORKMAZ
2501080762

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali ARSLAN

İstanbul 2011

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TARİH ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2501080762** numaralı **ENDER KORKMAZ**'ın hazırladığı "**TAHSİN UZER'İN HAYATI VE FAALİYETLERİ**" konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **21.06.2011 SALI** günü **saat:08.30**'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin**Kabulü**.....'ne (1) **OYBİRLİĞİ / ÖYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.ALİ ARSLAN	Kabulü	
PROF.DR.HALİL BAL	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR.AYNUR SOYDAN ERDEMİR	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR.FATİH M.SANCAKTAR	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR.MEHMET NAM	Kabulü	

ÖZET

19'ncü yüzyılın son ve 20'nci yüzyılın ilk çeyreği dünya açısından olduğu kadar Türkiye tarihi açısından da nispeten hızlı ve yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Türkiye milleti için bu dönem değişimin çok hızlı yaşandığı bir süreç olmuştur. Yine aynı dönemde, Türkiye tarihindeki değişimin temel aktörlerinden olacak birçok önemli şahsiyet yetişmiştir. Bu dönem, iyi yetişmiş ve önemli işler başarmış kişiler bakımından o kadar zengindir ki, bu kişilerden bazıları zaman içinde unutulmuş ya da yeterince anlaşılamamışlardır. Bu çalışmanın konusu olan Tahsin Uzer de bu türden kişiler arasındadır. Bu tez, Uzer'in hayatını doğumundan, vefatına kadar inceleyerek, Tahsin Bey'in hayatını kronolojik bir bütünlükle ele almayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışmada Tahsin Bey'in hatıratı, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivleri'nden yararlanılmıştır. Tahsin Bey'in hem Osmanlı Devleti, hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde ifa etmiş olduğu görevler, resmi evrak, hatırat ve akademik araştırmalar gibi eserlerden izlenerek, ortaya eleştirel bir bütünlük çıkması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

The last quarter of the nineteenth century together with the first quarter of the twentieth century, was lived in a rather rapid, as well as in a dense way both within the context of the world history and the Turkish history. This time frame has also been a period of change for the Turkish people. In a similar vein, the influential personalities who would be the key actors of the change of heart in the Turkish history were brought up in this period. This period is so wealthy in terms of the significant and successful personalities that some of these people have either been forgotten during the course of time or could not have been understood adequately. Tahsin Uzer, who is the subject of this study, is amongst those kinds of people. The present thesis sets out to scrutinise Uzer's life from his birth until his death in a chronological integrity. Furthermore, Tahsin Bey's memoir, the Ottoman Archives of the Prime Ministry, the Republican Archives of the Prime Ministry, and the Archives of the Grand National Assembly of Turkey have been made use of in this thesis. The duties that Tahsin Bey executed both in the time of the Ottoman State and the Turkish Republic, have been traced through such works as official documents, memoir and scholarly writings, with the purpose of putting forward a critical coherence in the thesis.

ÖNSÖZ

19'ncü yüzyılın son ve 20'nci yüzyılın ilk çeyreği dünya açısından olduğu kadar Türk Tarihi açısından da oldukça hızlı ve yoğun yaşanmıştır. Türk Milleti için bu dönem değişimin çok hızlı yaşandığı bir süreç olmuştur. Yine aynı dönem Türk Tarihi'ndeki birçok önemli şahsiyeti yetiştirmiş, bu kişiler değişimin temel dinamiklerinden olmuşlardır. Bu dönem iyi yetişmiş ve önemli işler başarmış kişiler bakımından o kadar zengindir ki, bu kişilerden bazıları zaman içinde unutulmuş ya da yeterince anlaşılamamışlardır. Bu çalışmanın konusu olan Tahsin Uzer de bu türden kişiler arasındadır. Bu çalışma Tahsin Uzer'in hayatını doğumundan, vefatına kadar incelemekte ve Tahsin Bey'in hayatını kronolojik bir bütünlükle ele almaktadır. Çalışmada Tahsin Bey'in hatıratından ve Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivleri'nden yararlanılmıştır. Tahsin Bey'in hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde ifa etmiş olduğu görevler resmi evrak, hatırat ve araştırma-inceleme türü eserlerden yararlanılarak eleştirel bir bütünlükle ortaya konulmuştur.

Modern Türkiye'nin oluşumu süreci kendi içinde çok fazla dinamik barındıran ve olayların baş döndürücü hızla geliştiği ve sona erdiği bir döneme tekabül etmektedir. Tarihsel açıdan ziyadesiyle önemli olayların çok kısa zaman aralıklarında yaşandığı bu dönem kendi içinde birçok önemli şahıs da yetiştirmiştir. Bununla beraber yakın dönem tarih araştırmaları söz konusu olduğunda bu tür şahsiyetlerin bir kısmı oldukça öne çıkarken bir kısmı henüz yeterince incelenmemiştir. Yine bu şahsiyetler modern Türkiye'nin oluşumunun göz ardı edilemez parçalarıdır. Dolayısıyla yakın dönem tarihini bütüncül olarak kavramak bu şahısların da yeterince incelenmiş ve anlaşılmış olmasıyla dolaysız olarak ilgilidir.

Bu çalışmanın yapılmasındaki temel amaç yukarıda anlatıldığı türden, tarih araştırmaları tarafından geri planda bırakılmış ancak Makedonya, Anadolu ve Suriye'de yaptığı faaliyetlerle döneminde çok önemli hizmetlerde bulunmuş bir şahıs olan Tahsin Uzer'in tecrübelerini gün yüzüne çıkarmaktır. Tahsin Uzer'in tecrübeleri Anadolu'nun etki alanındaki coğrafyalara dair günümüzde de değerini koruyan

edimlerdir. Bu çalışmanın yapılmasındaki yegane arzu bu tecrübelerin bir şekilde toparlanması ve bunlardan yararlanılabilecek bir biçimde ortaya konmasıdır.

Bu tez çalışmasını yapmak konusunda bana vermiş olduğu şevk ve gösterdiği ilgiden ötürü İstanbul Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ali Arslan başta olmak üzere, değerli hocalarım Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Cezmi Eraslan, eşsiz bilgilerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Halil Bal, Yard. Doç. Dr. Mehmet Fatih Sancaktar ve Trakya Üniversitesi'nde görev yapan Yard. Doç. Dr. Bülent Yıldırım'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, bu çalışmanın yapılması sırasında benden yardımlarını ve sabırlarını esirgemeyen Araştırma Görevlisi Ramazan Erhan Güllü'ye, tarih alanında akademik çalışmalar yapma konusunda beni cesaretlendiren sevgili Murat Aydoğdu'ya, tüm çalışmalarımnda olduğu gibi bu çalışmamda da bana destek olan değerli dostum Burç İdem Dinçel'e ve yardımlarından dolayı sevgili arkadaşım Dilek Akgümüş'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN DOĞUMUNDAN İLK RESMİ GÖREVİNE KADAR OLAN SÜREÇ

1.1. Doğumu ve Ailesi.....	6
1.2. Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'ye Kadar Eğitim Hayatı.....	8
1.3. Mekteb-i Mülkiye-i Şahane ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Katılması... 10	
1.4. Tutuklanması ve Selanik'e Sürgün Edilmesi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR OLAN MÜLKİ AMİRLİKLERİ

2.1. Tahsin Bey'in İlk Devlet Görevleri: Nahiye Müdürlükleri.....	22
2.1.1 Tahsin Bey'in İlk Memuriyeti Sırasında Makedonya'da Genel Durum.....	22
2.1.2 Tahsin Bey'in İlk Memuriyeti: Prusçan Nahiye Müdürlüğü	23
2.1.3 Tahsin Bey'in Çeç Nahiye Müdürlüğü	27
2.1.4 İkinciye Prusçan Nahiye Müdürlüğü.....	31
2.1.5 Ağustos Nahiye Müdürlüğü	34
2.2. Tahsin Bey'in Kaymakamlıkları	38

2.2.1. İinden İsyanı'nın Arifesinde Balkanlardaki Genel Durum.....	38
2.2.2. Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı.....	40
2.2.2.1. İinden İsyanı Öncesi Yaşananlar ve Başlatılan Çalışmalar	40
2.2.2.2. İinden İsyanı ve Görev Değişikliği.....	45
2.2.3. Tahsin Bey'in Gevgili Kaymakamlığı.....	52
2.2.4. Tahsin Bey'in Florine Kaymakamlığı.....	57
2.2.5. Tahsin Bey'in Ksendire Kaymakamlığı	63
2.2.6. Tahsin Bey'in Selanik Merkez Kaymakamlığı	67
2.3. Tahsin Bey'in Mutasarrıflıkları	70
2.3.1. Tahsin Bey'in Drama Mutasarrıflığı	70
2.3.2. Balkan Savaşı ve Babıali Baskını	81
2.3.3. Tahsin Bey'in Beyoğlu Mutasarrıflığı	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN VALİLİKLERİ VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ

3.1. Tahsin Bey'in Valilikleri	85
3.1.1 Tahsin Bey'in Bursa Vali Vekâleti.....	85
3.1.2. Tahsin Bey'in Van Vali Vekâleti ve Valiliği.....	86
3.1.3. Tahsin Bey'in Erzurum Valiliği	93
3.1.3.1. Ordunun İaşesi	93
3.1.3.2. Erzurum'da Askeri ve Siyasi Gelişmeler	95
3.1.3. Tahsin Bey'in Suriye Valiliği.....	98
3.2. Mütareke Döneminde Tahsin Bey	102
3.2.1. Tahsin Bey'in Vilayat-ı Müstahlise Valiliği	102
3.2.2. Tahsin Bey'in Aydın Valiliği	103
3.2.3. Tahsin Bey'in İzmir Mebusluğu ve Malta Sürgünü.....	104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN CUMHURİYET DÖNEMİ FAALİYETLERİ

4.1. Tahsin Bey'in Milletvekillikleri	107
4.1.1 Tahsin Bey'in İzmir Milletvekilliği	107
4.1.2. Tahsin Bey'in Ardahan Milletvekilliği	109
4.1.3 Tahsin Bey'in Erzurum Milletvekilliği.....	109
4.1.4Tahsin Bey'in Konya ve ikinci Erzurum Milletvekillikleri	110
4.1. Tahsin Bey'in Üçüncü Bölge Müfettişliği	111
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA	122

KISALTMALAR

A.B.D.:	Amerika Birleşik Devletleri
A.DVN.MHM.:	Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Mühimme Odası
a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.m.:	Adı geçen makale
a.g.t.:	Adı geçen tez
A.MTZ.(04) :	Sadaret Eyâlât-ı Mümtâze Kalemî Belgeleri Bulgaristan Belgeleri
BCA.:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BEO.:	Bab-1 Ali Evrak Odası
Bkz.:	Bakınız
BOA.:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.:	Cemâzi-yel-âhir
Ca.:	Cemâzi-yel-evvel
Çev.:	Çeviren
DH.EUM. 2. Şb.:	Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti İkinci Şube
DH.EUM. 4. Şb.:	Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Dördüncü Şube

DH.İD.:	Dâhiliye Nezâreti İdarî Kısım
DH.KMS.:	Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti
DH.MKT.:	Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
DH.MUİ.:	Dâhiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye Kalemi
DH. MTV.:	Dahiliye Nezareti Mütenevvia Kısmı Belgeleri
DH.ŞFR.:	Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi
DH.TMIK.S.:	Dâhiliye Nezâreti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu
İ.DH.:	İrâde - Dâhiliye
İ.DUİT.:	Dosya Usulü İrâdeler
İ.HB.:	İrâde - Harbiye
İ.HUS.:	İrâde – Hususi
İ.ŞD:	İrade - Şuray-ı Devlet
İ.TAL.:	İrâde – Taltifat
L.:	Şevval
M.:	Muharrem
MA.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi Özlük Dosyaları
MF.MKT.:	Maarif Nezâreti Mektubî Kalemi
MV.:	Meclis-i Vükelâ Mazbataları
N.:	Ramazan
nr.:	Numara
R.:	Rebî-ül-âhır

Ra.:	Rebî-ül-evvel
S.:	Safer
Ş.:	Şaban
s.:	Sayfa
şb.:	Şube
ŞD.:	Şûra-yı Devlet
TBMM.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TFR.1.A.:	Rumeli Müfettişliği Sadaret Ve Başkitâbet Evrakı
TFR.1.AS.:	Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşirriyet ve Kumandanlık Evrakı
TFR.1.FTG.:	Rumeli Müfettişliği Fotoğraf Arşivi
TFR.1.MN.:	Rumeli Müfettişliği Manastır Vilayeti Belgeleri
TFR.1.SL.:	Rumeli Müfettişliği Selanik Vilayeti Belgeleri
T.T.K.:	Türk Tarih Kurumu
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve devamı
ve dğ.:	ve diğerleri
vs.:	ve sâire
Y.A.HUS.:	Yıldız Sadaret Husûsî Maruzat Evrakı
Y.A.RES.:	Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı
Y.MTV.:	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK.ASK.:	Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat

Y.PRK.UM.: Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahrirâtı

Z.: Zilhicce

Za.: Zilkade

Zik.: Zikreden

GİRİŞ

19'ncü yüzyılın 20'nci yüzyıla bağlandığı dönem Türk Tarihi'nin belki de en hareketli dönemidir. Siyaseten Tanzimat Fermanı ile başladığı kabul edilebilecek Batılı anlamdaki Türk Modernleşmesi kendine has doğası ve gelişim çizgisi içinde, özellikle bahsedilen zaman diliminde alışıldığın ötesinde ivme kazanmıştır. Teknolojinin gelişmesi ile günlük ve siyasi hayat hızlanmış, daha önce yapılması için yılları alan işler, günler içinde yapılmaya başlamıştır. Bu hız Osmanlı-Türk tarihinde de kendini göstermiştir. I. Meşrutiyeti izleyen yüzyıl içinde yaşanan olaylar nitelik ve nicelik bakımından Türk tarihinin en önemli sayfalarını teşkil edecek bir hal almıştır. 93 Harbi, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, I. ve II.Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve nihayet Milli Mücadele'nin yaşandığı bu yüzyılda iktidar değişiklikleri rejim değişikliğine tahvil olmuş, bir milletin kaderi ve geleceği büyük bir dönüşüm yaşamıştır.

Tahsin Uzer bu değişim-dönüşüm devrinin sadece tanığı değil aynı zamanda aktörlerinden biridir. Tarihsel ve siyasal anlamda önemli bir yere tekabül eden Selanik'te başlayan bu yaşam öyküsü Beşiktaş Zindanları'ndan, Makedonya Nahiyeleri'ne, Doğu Anadolu Vilayetleri'nden Suriye Çölleri'ne kadar birçok coğrafyada bu değişim ve dönüşüme iştirak etmiştir. Tahsin Bey'in tüm tecrübeleri Anadolu ve *Anadolu'nun etki alanı*¹ altında olan coğrafyalarda geçmiştir. Bu yüzden Tahsin Bey'in tecrübeleri bugünkü konjunktürde de değer sahibidir.

Tahsin Bey'in hayatını temel olarak iki döneme ayırmak mümkündür. Bu dönemler Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri olarak tanımlanabilir. Tahsin Bey'in hayat yolcuğunun bu iki dönemi kendi içinde bir takım evrelere ayrılmaktadır. Özellikle Osmanlı dönemi Tahsin Bey için siyasi, askeri ve idari olarak çok hareketli geçmiştir. Cumhuriyet Devri'nde ise mülki-askeri görevler almaktan ziyade siyaseten faaliyete devam etmiş 5 dönem milletvekilliği yapmış ve nihayetinde Üçüncü Bölge Umumi müfettişi iken hayata veda etmiştir.

¹ Kavram hk. bkz. Ali Arslan, Hasan Kanbolat, "Türkiye ve Anadolu Etki Alanı", **Yeni Forum Dergisi**, Kasım 1993, s. 45-50.

Tahsin Bey Selanikli, görece müreffeh bir ailenin çocuğudur. Küçük yaşta babasını kaybetmiş, çocukluğunun kalanını dayıları ile geçirmiştir. Selanik'te tamamladığı ilköğrenimini müteakip, orta öğreniminin bir kısmını Selanik'te ikmal ettikten sonra İstanbul Mülkiyesi'nde eğitimine devam etmiştir. Tahsin Bey'in Mülkiye günleri onun siyasal anlamda görüşlerini şekillendiren dönem olmuştur. Tahsin Bey'in bu döneminde ait bir takım bilgiler okul arkadaşları olan Süleyman Kani İrtem, Leskovikli Rauf Bey gibi dönemin önemli simalarının hatıratında yer almaktadır. Hayatının bu bölümünü araştırmak ve ayrıntılandırmak için özellikle kendi hatıratı ve bahsedilen türden eserlerde havi dağınık bilgi parçalarından yararlanılmıştır. Tahsin Bey yine bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyetine dâhil olmuş henüz ergenlik çağında siyasi mücadeleye atılmıştır. Cemiyetin Mülkiye Mektebi Teşkilatı'nda yer almış, ateşli tavırları arkadaşlarının ve hocalarının dikkatini çekmiştir. Bu dönemdeki siyasi çalışmaları sonucu idadi kısmını bitirdiği Mülkiye'nin yüksek kısmından mezun olamadan tutuklanmış ve idari görevle Selanik'e sürgün edilmiştir.

Tahsin Bey'in idari memuriyet hayatı Selanik'e bağlı Prüşan Nahiyesi Müdürlüğü'yle başlar. Daha sonra sırasıyla Çeç, yine Prüşan ve Ağustos Nahiyeleri Müdüriyetini üstlendikten sonra Yenice-i Vardar Kaymakam Vekilliğini ifa etmiştir. Tahsin Bey'in bu dönemine dair hatıratında anlattıkları ve sınırlı sayıda Başbakanlık Osmanlı Arşivi evrakından başka kaynak yoktur. Ancak özellikle Dâhiliye Nezareti Memurin-i Mülkiye Komisyonu'nca düzenlenen Sicil-i Ahval Varakası bu dönemine dair önemli tarihleri işaretlemiş ve kendisine dair, üçüncü gözden bir takım bilgiler vermiştir. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde ulaşılabilen Sicil-i Ahval Varakası kendisinin Selanik Merkez Kaymakamlığı'na kadardır.

Tahsin Bey'in kaymakamlık görevleri Makedonya'da ekalliyetlerden kaynaklanan sıkıntıların yoğun olarak yaşandığı bir çatışma ve isyan ortamında geçmiştir. Tahsin Bey henüz ilk kaymakamlık görevini üstlendiği sırada kendisini 1903 İlinden (Aziz İlyas Günü) isyanının içinde bulmuştur. Sonraki görevi olan Gevgili Kazası Kaymakamlığı'nda bölgede yaygın olan eşkıya çeteleri ile uğraşmak

zorunda kalmış ve hemen hemen bölgedeki bütün şekaveti temizlemiştir. Florine Kazası Kaymakamlığı'nda ise kendisini bambaşka bir gerilim alanında bulmuş, Rum ve Ulahlar arasındaki etnik ve dini çatışmanın içinde çözümleyici olarak rol almıştır. Ksendire Kazası Kaymakamlığı ise Rum etkisinin yoğun olarak hissedildiği bir bölgede geçmiş ve yine bu dönemde II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. II. Meşrutiyet'in hürriyet ortamında Selanik Merkez Kaymakamlığı'na nakil olunmuştur. Bu dönemde 31 Mart vakası yaşanmış, 31 Mart sürgünleri ve devrik padişah II. Abdülhamit'e Selanik'te evsahipliği yapmıştır. Görülebileceği gibi Tahsin Bey'in sadece kaymakamlık görevleri dahi başlı başına bir araştırma konusunu teşkil edebilecek niteliktedir.

Tahsin Bey'in kaymakamlık görevlerini müteakip olarak Mutasarrıflıkları gelir. Tahsin Bey'in bu döneminde de çalışmaya kaynaklık edecek olan başlıca eserler hatıratı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi evrakı ve bir takım araştırma-inceleme eserleridir. Tahsin Bey iki livada mutasarrıflık yapmıştır. Üstlendiği ilk mutasarrıflık görevi olan Drama Mutasarrıflığı kendisinin en uzun süren ve önemle üzerinde durduğu görevlerinden biridir. İdari açıdan parlak sayılabilecek bir dönem yaşayan Tahsin Bey için Drama Mutasarrıflığı iki evladını hastalıktan kaybetmesi ve Balkan Savaşının arefesinde görevden alınması gibi olaylar nedeniyle ile oldukça gerilimli geçmiştir. Tahsin Bey Drama Mutasarrıflığı'ndan alındıktan sonra İstanbul'a yerleşmiş ve Babıâli Baskını'nın uygulayıcıları arasında yer almıştır. Baskından sonra bir süre Beyoğlu Mutasarrıflığı ve Beyoğlu Polis Müdürlüğü Vekâletini de uhdesine alan Tahsin Bey yorucu bir görev dönemi geçirmiştir.

Tahsin Bey I. Balkan Savaşı sürerken Bursa Vali Vekâletine atanmıştır. Kısa süreli vekâletini müteakiben Van Vali Vekilliği'ne nakledilmiş kısa bir süre sonra asaleti tasdik edilerek vali olmuştur. Tahsin Bey, Van Valiliği döneminde özellikle Kürt Aşiretlerinin isyanlarıyla uğraşmış ve Balkanlarda edindiği ekalliyetler konusundaki tecrübesini bambaşka bir coğrafyada bambaşka bir kültür içinde genişletmiştir.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na iştirak ettiğinde Van Valisi olan Tahsin Bey bu dönemde Van'dan alınarak Erzuruma nakledilmiştir. Erzurum'da özellikle ordunun iaşesi meselesiyle uğraşmış, talihsiz bir şekilde Erzurum'un Ruslarca işgaline şahit olmuştur. Tahsin Bey sonrasında Suriye'de görevlendirilmiş hem valilik hem de Ordu Menzil Müfettişliği görevlerini üstüne almış, Mondros Mütarekesi'ne yakın bir zaman diliminde Şam kaybedilene değin bu görevi sürdürmüştür.

Tahsin Bey'in yayınlanmış olan hatıratında Birinci Dünya Savaşı'nda yaşadıklarına kaynaklık edecek pek fazla bilgi yoktur. Zira hatıratı Balkan Savaşları'na ve Beyoğlu Mutasarrıflığı'na kadar olan dönemi içermektedir.. Bu döneme kaynaklık etmesi açısından Başbakanlık Osmanlı Arşivi zengin bir evrak hazinesine sahiptir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden başka bir takım hatırat, inceleme ve araştırma eserleri de kaynak olarak başvuru alanlarına girilmektedir..

Tahsin Bey'in Mütareke dönemindeki faaliyetine dair arşiv vesikası ve kaynaklık edebilecek eser sayısı oldukça düşük sayıdadır. Ancak temel olarak yapmış olduklarını Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden takip etmek mümkündür. Tahsin Bey bu dönemde Aydın Valiliği ve son Meclis-i Mebusan'da Aydın Mebusluğu yapmıştır. Ancak seçilmiş bir mebus olduğu dönemde İngiliz güçlerince tutuklanarak Malta'ya götürülmüş ve burada iki sene boyunca tutsak edilmiştir.

Tahsin Bey Milli Mücadelenin sonlarına doğru Türkiye'ye geri dönmüş ve ilk dönem meclisinde İzmir Mebusu olarak yer almıştır. Sonraki dönem meclislerinde ise sırasıyla Ardahan, Erzurum, Konya ve yine Erzurum milletvekili olarak görev yapmıştır. Tahsin Bey'in bu dönemdeki faaliyetlerine dair yegane kaynak Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivlerindeki özlük dosyası ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki kayıtlardır. TBMM Zabıt Cerideleri de kullanışlı bir kaynaktır.

Tahsin Bey'in son görevi Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz illerini kapsayan Üçüncü Bölge Umumi Müfettişliği'dir. Tahsin Bey görev hala üzerinde iken hastalık sebebiyle aldığı izin sırasında vefat etmiştir. Yine bu dönemle ilgili

önemli sayılabilecek bir takım bilgiler de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'nden takip edilebilmektedir.

Tahsin Bey'in yaşam yolculuğu hızlı, tehlikelerle dolu ve mütemadiyen görev başında ve hareketli bir şekilde geçmiştir. Henüz reşit olmadan başladığı görev hayatını vefatına kadar sürdürmüştür. Hem içinde bulunduğu süreçler hem de kendisine has özellikleri Tahsin Bey'in hayatının incelenmesini Türk Tarihi ve insanı açısından önemli kılmaktadır.

I. BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN DOĞUMUNDAN İLK RESMİ GÖREVİNE KADAR OLAN SÜREÇ

1.1.Doğumu ve Ailesi

Hasan Tahsin Uzer, yayınlanmış tek eseri olan *Makedonya'da Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi* adlı hatıratında, doğumunun 29 Ağustos 1877'de, Selanik'te gerçekleştiğini söyler². Sicil-i Ahval varakasında da doğum tarihinin hicri 1294 ve mâli 1293 yıllarına rastladığı ve doğum yerinin Selanik olarak zikredildiği görülmektedir. Babası *Ashab-ı Alakadan* Arnavut Hacı İbrahim Ağa'dır³. Tahsin Bey, babasının memleketini Prizren olarak belirtir. Babası Hacı İbrahim Ağa, Prizren'in Radomir Nahiyesine bağlı Serin köyünde mukim, geniş arazileri ve çiftlikleri olan Yahya Kethüda'nın oğludur. Yahya Kethüda'nın babası da, Tahsin Bey'in babasıyla aynı ismi taşıyan İbrahim Kethüdadır⁴.

Tahsin Bey'in memleketi olarak gösterdiği Prizren, bugün Kosova Cumhuriyeti'ne bağlı bir şehirdir. 1871'e kadar Rumeli Paşalığı'na dâhil olan Prizren, bu tarihte Vilayet ilan edilmiş ancak 1875 yılında Vilayet vassafından çıkartılarak Manastır Vilayetine bağlanmıştır⁵. 1872-1874 nüfus sayımlarına bakıldığında Prizren Vilayet'inin genel nüfusunun 728.286 Müslüman, 470.868 Hıristiyan olmak üzere 1.199.154 kişiden oluştuğu görülür⁶. Dönemdeki diğer vilayetlerin nüfuslarıyla karşılaştırıldığında Prizren'in nüfusunun orta ölçekli sayılabileceği görülmektedir⁷. Sicil-i Ahval kayıtlarına göre Tahsin Bey'in babası Arnavut asıllıdır.⁸ Bu durum da Prizren'in Müslüman nüfusunun ağırlıklı olarak

² Tahsin Uzer, *Makedonya'da Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1999, s. 2.

³ Tahsin Uzer'in Sicil-i Ahval varakası, *BOA., DH.SAİD.d.*, nr. 81/242.

⁴ Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.1.

⁵ Fetnan Derviş, "XVIII-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Sosyo-Ekonomik Tarih", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2006, s. 98.

⁶ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul 2010, s. 250.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz, Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 250.

⁸ *BOA., DH.SAİD.d.*, nr. 81/242.

Arnavutlar'dan müteşekkil olmasıyla ilintilidir. Bölge ayrıca Arnavut milliyetçiliğinin de önemli bir merkezidir⁹.

Tahsin Bey'in annesi Hatice Hanım, Selaniklidir. Kendisi dönemin Selanik Kale Komutanı Mahmut Bey'in kızıdır. Tahsin Bey'in anne tarafı Selanik'te oldukça tanınmış bir ailedir. Dayılarından Süleyman Bey "*dört konsolosun Selanik'te öldürülmesi olayında*" idam edilmiş, diğer dayısı Mahmut da bir cinayete kurban gitmiştir. Bu ikisi dışında 7 yaşında ana ve babadan yetim kalan Hatice Hanım'ı büyüten Abdullah Bey vardır. Tahsin Bey'in annesi toplamda 12 doğum yapmış ancak çocuklarından dokuzu çeşitli nedenlerle henüz 10-12 yaşları arasında vefat etmiştir. Tahsin Bey, annesi Hatice Hanım'ın bu yüzden kendisine, Ablası Emine'ye ve kardeşi Hüseyin'e çok özen gösterdiğini, onların "*üzerine titrediğini*" söyler¹⁰.

Selanik Şehri'nde ağırlıklı olarak Türk, Rum ve Yahudi nüfusu yaşamaktadır. Tahsin Bey'in çocukluk yıllarına rastlayan 1881-1883 nüfus sayımında Selanik Merkez Kazası'nda yaşayan kadın ve erkek 29.489 Müslüman varken, 34.523 Yahudi ve 36.985 Rum asıllı vatandaş vardır¹¹. Bunların dışında az sayıda Bulgar, Protestan, Ulah, Ermeni ve diğer milletlerden insanlar mevcuttur. Bu haliyle Selanik çok dinli ve çok dilli bir merkezdir. 1890'lı yıllarda Selanik matbuatında Türkçe, Rumca, Fransızca, Bulgarca, Ladino-Sefarad İbranicesi ve Romence dillerinde yayın yapılmaktadır.¹² Tahsin Uzer'in çocukluk ve gençlik yıllarının bir kısmını geçirdiği, daha sonra çeşitli görevlerle içinde bulunduğu Selanik şehrini anlamak, karakterini şekillendiren sosyo-kültürel ortamı kavrayabilmek açısından önemlidir. Selanik 1430 yılında II. Murat tarafından fethedildiğinden bu yana Türk tarihi için çok önemli bir merkez olmuştur. Avrupa'da insanlık dışı baskı ve işkencelerden kaçan Sefarad Yahudilerinin, kendilerini kurtaran Osmanlı Devleti tarafından yerleştirildiği birkaç şehirden biri de Selanik'tir¹³. Dönem içinde önemli bir Liman şehri haline gelmiş, ticaret gelişmiş, Türklerin Batı dünyasıyla ilişkilerinin en yoğun olarak

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar II. Meşrutiyet Döneminde Ulusçuluğu ve Arnavut Sorunu**, İstanbul 2004, s. 65-78.

¹⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.1.

¹¹ Kemal Karpat, **a.g.e.**, s. 284-285.

¹² Nazmi Eroğlu, **İttihatçıların Ünlü Maliye Nazırı Cavid Bey**, İstanbul 2008, s. 24.

¹³ Ali Arslan, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, İstanbul 2006, s. 16.

yaşandığı merkezlerden biri haline gelmiştir. İngiltere ve Fransa gibi ülkelerden gelen mallar Osmanlı Balkan Piyasasına, Selanik Limanı'nda giriş yapardı. Bunun dışında Serez pamuğu, Makedonya tütünü gibi ürünler de bu liman üzerinden ihraç edilirdi¹⁴. Türk Tarihinin en önemli dönemlerinden birine damgasını vurmuş İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkili faaliyetleri bu şehirde gerçekleşmiş, Meşrutiyet'in ilanında önemli rol oynamış ve Devrik Sultan II. Abdülhamit'e sürgün günlerinde ev sahipliği yapmıştır. Selanik şehri sakini olmak, şehirde yoğun olarak yaşanan düşünsel, ekonomik ve politik süreçlerin içinde olmak anlamına geliyordu. Böyle bir şehir ortamında yetişmiş olmak, Tahsin Bey'e Osmanlı toplumundaki değişik unsurları, aralarındaki dengeleri tanıma ve anlama imkânı yaratmış, bölgeyi ve sorunlarını içinde bulunarak idrak etmiş ve görüleceği üzere mülki görevleri sırasında bu tecrübeleri kendisini olumlu etkilemiştir.

Tahsin Bey'in ailesinin maddi durumu oldukça iyidir. Çiftçilik ve tüccarlıkla hayatını kazanan İbrahim Ağa, Kırım Savaşı'nda İngiliz, Fransız, Türk kara ve deniz güçlerinin iâşesini sağlamakla görevlendirilmiştir. Anadolu, İstanbul ve Selanik'te birçok ticari bağı bulunan İbrahim Ağa 1859'da Hatice hanımla evlendikten bir yıl sonra tamamlanan iki ev yaptırmış, ayrıca 1864 yılında İstanbul'da Gorgob çiftliğini 9000 altına satın almıştır¹⁵. Ailesinin maddi durumu iyi olmasıyla beraber Tahsin Bey'in babası İbrahim Ağa 1883 yılında, Tahsin Bey henüz altı yaşındayken zatürree hastalığına yakalanarak vefat etmiştir.

1.2. Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'ye Kadar Eğitim Hayatı

Tahsin Bey ilk eğitimini, 1883 yılında, babasının vefatından birkaç ay sonra kiraya verdikleri, evlerinin selamlık kısmında açılan ve başında Amcası Hacı Osman Efendi'nin bulunduğu bir aile mektebinde alır. Ancak okul müdürü olan amcası vefat edince, Selanik'in Horhorsu semtindeki Hamidiye iptidaisine devam eder. İptidai o dönemde "*mukaddemat-ı ulum*" dersleri okutulan ilkokul seviyesindeki mekteptir.

¹⁴ Meropi Anastasiadou, **Tanzimat Çağı'nda bir Osmanlı Şehri**, İstanbul 2001, s. 273.

¹⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 2.

Tahsin Bey 1888 senesinde bu okulu birincilikle bitirir¹⁶. İlkokulu bitirdiği sene annesi tarafından İstanbul'a götürülerek, İstanbul'u ilk defa görmüş olur. Tahsin Bey İstanbul'un büyüklüğünden çok etkilenmiş, büyük camileri ve eski semtleri gezmiş, özellikle vapur seyahatlerini sevmiştir. Annesi ile birlikte Sultan II. Abdülhamit'i görmek amacıyla Yıldız Sarayı'na gitmişlerse de padişahı görmeleri mümkün olmamıştır¹⁷.

İlkokulu bitiren Tahsin Bey orta öğrenimini dönem içinde çokça rağbet edilen askeri okullardan birinde sürdürmek ister ve bu amaçla Askeri Rüştîye'ye kayıt olunur. Ancak matematik dersinde hocasıyla yaşadığı bir tatsızlıktan sonra Askeri Rüştîye'den ayrılma kararı alır. Asker olamayacak olmasına çok üzölmüştür. Hatta bu üzüntüsünü daha sonraları Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili olan Enver Paşa ile de paylaşmış ve fahri subay olunca bu isteğinin yerine geldiğini belirtmiştir¹⁸.

Askeri Rüştîye'den ayrılan Tahsin Bey, uzak akrabalarından Hacı Şükrü Efendi'nin okul müdürlüğünü yürüttüğü, Alaca İmaret'teki Mülkiye Rüştîyesi'ne kayıt olmuştur. Tahsin Bey, Mülkiye Rüştîye'sine başladığında 10 yaşında olduğunu belirtir. Ancak kendisinin belirttiği gibi Hamidiye İptidaisi'nden 1888 yılında mezun olmuş ve 1888-1889 öğretim döneminde Askeri Rüştîye'ye kaydolmuş ve aynı sene Mülkiye Rüştîyesi'ne geçmişse, doğum tarihi olan 1877 tarihi baz alındığında en azından 11 ya da 12 yaşında olmalıdır. Tahsin Bey bu okulda medrese tarzına yakın ancak modern bir yöntemi de kabaca takip eden, Arapça ve Sülüs yazının müfredata dahil olduğu bir eğitime tabii tutulmuştur. Tahsin Bey Alaca İmaret'teki Mülkiye Mektebi'nde bir sene okumuş, o sene sınavları başarı ile vermiş ancak bir sonraki eğitim-öğretim döneminde eniştesi Cemal Efendi'nin öğretmen olarak tayin edildiği Mehmet Paşa Hanesi'nde kurulmuş olan Mülkiye İdadi'sine yatılı olarak kayıt olmuştur¹⁹. Tahsin Bey, eniştesi Cemal Efendi'nin daha sonra müdür olduğu bu okuldaki yatılı hayatından, o zaman çok sevdiği oyunlarını oynamasına engel

¹⁶ Tahsin Uzer, **A.g.e.**, s. 4.

¹⁷ Tahsin Uzer, **A.g.e.**, s. 5-6.

¹⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁹ Tahsin Uzer, **A.g.e.** s.4-5.

olduğundan dolayı şikayetçi olduğunu belirtir. Tahsin Bey, Selanik Mülkiye İdadisi'nde iki eğitim yılı okumuştur. Bu iki seneyi müteakip olarak İstanbul'a gitmiş ve Soğukçeşme Askeri Rüştiye'sine devam etmiştir. Tahsin Bey daha sonra Kuleli Askeri İdadisine girmek için sınava girdiğini belirttiğine²⁰ göre rüştiye tahsilini Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi'nde tamamlamış olmalıdır. Ancak Sicil-i Ahval varakasında bu okuldan söz edilmez.

1.3. Mekteb-i Mülkiye-i Şahane ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Katılması

Daha önce de zikredildiği üzere Tahsin Bey eğitime Kuleli Askeri İdadisi'nde devam edebilmek için sınavlara girmiş ancak teyzesinin eşi Cemal Bey tarafından Mülkiye İdadisi'ne gitmesi daha uygun bulunduğundan bu okula devam etmiştir. Tahsin Bey'in hatıratına göre kendisi 9 Eylül 1889 itibarıyla Mülkiye talebesidir²¹. Ancak kendisinin okula başlama tarihi olarak beyan ettiği bu tarih çelişkilidir. Zira tercüme-i hal varakasında kendisinin Dersaadet'teki Mekteb-i Mülkiye idadisinden Rumi takvimle 1 Eylül 1313 tarihinde mezun olduğu yazılmaktadır. Bu tarih ise 13 Eylül 1897 tarihine denk gelmektedir. Tahsin Bey'in mezun olduğu tarih itibarıyla Mülkiye'nin idadi kısmının eğitim süresinin üç seneden dört seneye çıkarılmış olduğu²² dikkate alınacak olursa, Tahsin Bey'in 1893-1894 eğitim senesinde Mülkiye'ye başladığı düşünülmelidir. Tahsin Bey ile aynı dönemde okula başlamış olan Süleyman Kani İrtem de okula başlama tarihini 1893 olarak belirtmiştir²³. Görülen o ki bu veriler ışığında Tahsin Bey'in 1893-1894 yılında İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de eğitim ve öğretime başladığı kabul edilmelidir.

1859 yılında Osmanlı Devleti'ne idareci yetiştirmek amacıyla açılmış olan ve Mektep-i Mülkiye-i Şahane olarak anılan bu okul, Tahsin Bey'in okulda girdiği 1893-1894 yılında geçerli düzenlemeye göre, üç yıllık idadi kısmı ve iki yıllık

²⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.6.

²¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.6.

²² Süleyman Kani İrtem, **Yıldız ve Jön Türkler**, İstanbul 1999, s. 31.

²³ Süleyman Kani İrtem, **a.g.e.**, s. 29.

yüksek kısım olmak üzere iki ayrı kısma ayrılmaktadır²⁴. Tahsin Bey'in hayatının akışını belirleyecek olan Mülkiye tahsilinin müfredatı şöyledir. İdadi kısmının birinci sınıfında İlmi Hesap, Tarih-i Umumi, Coğrafya-i Umumi, Kavaid ve Kitabet-i Turki, Fransızca dersleri okutulmaktadır. İkinci sınıf müfredatı Tarih-i umumi, Coğrafya-i Umumi, Fransızca, İnşa-i Turki, Kimya-i madeni, Cebir, Hendese, Hikmet-i tabiye, İlm-i hesap derslerinden müteşekkildir. İdadi'nin son sınıfı olan üçüncü yıl Tarih-i Umumi, Edebiyat-ı Osmani, Fizik, Kimya-i Uzvi, Müsellesat, İlm-i Nebatat, İlm-i Hayvanat, Hendese, Fransızca, Cebir dersleri okutulmaktadır. Yüksek bölümün ilk senesinde Osmanlı Tarihi, Etnografya, Maliye Usulü, İdare Usulü, İlm-i servet, Coğrafya-i Sınayi, Fransızca, Kozmografya, Coğrafya-i Osmani, Usul-i Defteri, Hukuk-i Medeniye; ikinci ve son sınıfında ise İlm-i Hikmet (Felsefe), Fransızca, İstatistik, İlm-i Servet (iktisat), Hukuk-i Milel, Etnografya ve Asar-ı Atika, Usul-i Maliye, Coğrafya-i Sınayi, Usul-i İdare, Hukuk-i Ticari dersleri tahsil edilmektedir²⁵. Müfredat incelendiğinde Mülkiye Mektebi'nin müfredatında özellikle ilk senelerinde genel kültür ve matematik derslerinin yoğunluklu okutulduğu, yüksek kısımda ise meslek derslerinin de ağırlık kazandığı görülmektedir.

Tahsin Bey İstanbul'da Mülkiye Mektebine devam ederken ailesiyle birlikte İstanbul'da ikamet etmiştir. Mülkiye eğitiminin ilk sınıfına denk gelen 1893-1894 yıllarında ablası ve eniştesi Cemal Efendi'nin Büyük Ada'daki evinde oturmaktadır²⁶. 10 Temmuz 1894 yılında İstanbul'da büyük bir deprem yaşanmış, üç şiddetli dalga halinde gerçekleşen deprem İstanbul'da bir çok binanın yıkılmasının yanı sıra yeryüzünde önemli büyüklüklerde çatlakların da açılmasına neden olacak büyüklükte gerçekleşmiştir. Deprem o denli büyüktür ki Ambarlı da yeryüzünde 3km uzunluğunda ve 8cm genişliğinde çatlak oluşmuştur²⁷. Deprem sırasında Tahsin Bey Farsça sınavındadır. Tahsin Bey, deprem üzerine okulun tatil edildiğini ve Büyük Ada'daki evine döndüğünü belirtir. Tahsin Bey ada yaşantısından oldukça hoşnuttur.

²⁴ Ali Çankaya, **Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler Cilt:1**, İstanbul 1968-1969, s. 146-157.

²⁵ Ali Çankaya, **a.g.e.**, s.146-157.

²⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.6.

²⁷ Mehmet Genç, Mehmet Mazak, **İstanbul Depremleri: Fotoğraf ve Belgelerle 1894 Depremi**, İstanbul 2000, s. 28-32.

Adanın tüm imkânları içinde en çok sevdiği merkeple yapılan ve kendisine oldukça huzur veren ada gezileridir²⁸.

Tahsin Bey okulun birinci sınıfında derslerinde başarılıdır ve bunu temel eğitiminin kuvvetine bağlamaktadır. Birinci sınıf sonunda yapılan imtihanlarda yüzde 99,5'lük başarı oranı yakalayarak okul ikincisi olmuştur. Bu sırada Tahsin Bey henüz 13 yaşında, okul birincisi olan Şefik Bey 21 yaşındadır²⁹. O sıralar başarılı olan Mülkiye öğrencilerine padişah tarafından altın saat ihsan buyrulması bir adettir.³⁰ Tahsin Bey de tevzi-i mükafatta bir altın saatle ödüllendirilmiştir³¹. Tahsin Bey, ikinci sınıfa geçtiğinde ailevi sorunlardan dolayı annesiyle birlikte Büyük Ada'dan Gedikpaşa'daki Fazılpaşa'ya taşınırlar³². İkinci sınıfa başlamadan evvel babasından kalan Gorgoba çiftliği ve diğer gayrimenkullerin kiralarını toplamak amacıyla Selanik'e gider. Kiraları toplamak için gittiği Selanik'te 2 ay kadar kalmış ve bu süre zarfında okul masrafları için kullanması gereken parayı biraz fazla harcadığından mektebin ikinci sınıfında yatılı olarak kalamamıştır³³. Bu sınıfta okutulan fizik, kimya ve edebiyat dersleri Tahsin Bey'i zorlamış, okulda yatılı olarak kalmamasının getirdiği çalışma disiplini eksikliği de eklenince Tahsin Bey ara sınavda 4'ncü, yılsonu sınavında ise 5'nci olmuştur³⁴. Tahsin Bey bu sınıfta önemli bir arkadaş çevresi edinmiş, bu çevre okuldaki diğer arkadaşları tarafından *üstün erkan* olarak anılmış ve aralarında ilk defa ihtilalcı fikirler gelişmeye başlamıştır³⁵. Bunun yanı sıra büyük eniştesi Celal Bey'in evinde yapılan ve aralarında Doktor Nazım gibi önemli şahısların da olduğu toplantılarda büyüklerinin yanında oturarak onları dinlemiş ve vatana, millete dair bir bilinç edinmeye başlamıştır³⁶.

Tahsin Bey artık Mülkiye'nin üçüncü sınıfına gelmiştir. Tahsin Bey için Mülkiye'nin üçüncü sınıfı ayrı bir önem taşımaktadır. Zira İttihat ve Terakki

²⁸ Tahsin Uzer, .a.g.e., s .7.

²⁹ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 6.

³⁰ Süleyman Kani İrtem, a.g.e., s. 15.

³¹ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 6.

³² Tahsin Uzer, a.g.e., s. 7.

³³ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 8.

³⁴ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 8-9.

³⁵ Tahsin Uzer, A.g.e., s. 9.

³⁶ Tahsin Uzer, a.g.e, s. 7.

Cemiyeti ile tanışması ve cemiyete katılması bu zaman dilimine rastlar. Tahsin Bey'in okula 1893-1894 öğretim yılında girdiği baz alınır, 1895-1896 yıllarında üçüncü sınıfta olması gerekir. 1889 yılının Mayıs ayında Askeri Tıp Okulunda okuyan İbrahim Temo'nun organizatörlüğünde İshat Sukuti, Abdullah Cevdet ve Mehmet Reşit tarafından İttihad-ı Osmani adıyla temelleri atılan³⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri 1896 yılında Paris ve İsviçre'de yeniden etkinlik kazanmış³⁸, hatta 3 sene önce Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından *Imprimerie de la Jeune Turquie (Genç Türk Matbuatı)* başlıklı bir risale aleni olarak yayınlanmıştır³⁹. Tahsin Bey ile aynı dönemde Leskovikli Rauf, Süleyman Kani (İrtem) ve Hüseyin Cahit (Yalçın) gibi istibdat aleyhinde fikirleri ve çalışmaları olan gençler de Mülkiye'de okumaktadır⁴⁰. İşte böyle bir ortamda Tahsin Bey de gelişmeleri takip etmekte, arkadaşlarıyla beraber bir gün bu cemiyete katılmanın arzusunu duymaktadırlar⁴¹. Nihayet Tıbbiye'nin son sınıfında öğrenci olan Selanikli Uzun Emin Bey, Tahsin Bey'e cemiyete katılmasını teklif etmiş, Tahsin Bey de tahlif ederek cemiyete girmiştir⁴². Tahlif kelime olarak *yemin etme* ve *ant içme* manalarına gelmektedir⁴³. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde ise yemin etme merasimine verilen addır⁴⁴. Tahsin Bey bugünkü Gülhane Parkı'nda tahlif etmiş ve 129 numara ile cemiyete kaydolmuştur. Yemin işlemi bitip cemiyete kabul edildikten sonra kendisine Mizan, Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi gazetelerinden birer nüsha ile yazılı bir nizamname verilmiştir⁴⁵.

Tahsin Bey hevesle beklediği cemiyet azalığını üstüne alınca hemen işe başlamış ve Mülkiye'de okuyan güvendiği arkadaşlarını cemiyete kaydetmeye girişmiştir. İleride idari görevlerinde de göstereceği teşkilatçılık özelliğiyle cemiyetin Mekteb-i Mülkiye Şubesi'nin kurulmasında rol almıştır. Ancak kuruculuk vasfının

³⁷ İbrahim Temo, **İttihad Ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü Ve Hıdematı Vataniye Ve Inkılabı Milliye Dair Hatıratım**, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi Nüshası, Romanya 1939, s. 18.

³⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 10.

³⁹ Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İstanbul 2008, s. 77.

⁴⁰ Süleyman Kani İrtem, **a.g.e.**, s. 30.

⁴¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 10.

⁴² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 10.

⁴³ Mehmet Kanar, **Örnekli Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul 2003, s. 1418.

⁴⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 10.

⁴⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 10.

tamamen Tahsin Bey'e atfedilmesi, aynı dönemde cemiyete üye olan Leskovikli Rauf, Murat Fuat, Ali Munif⁴⁶ gibi cemiyet faaliyetlerinde etkin talebeyi göz ardı etmek mevcut gerçekliğe aykırı olacaktır. Yüzün üzerinde Mekteb-i Mülkiye öğrencisi cemiyete girmiş, Maarif Nezareti mektupçusu Şükrü Bey'i de teşkilata dâhil edilerek okul dışına doğru genişleme sağlanmıştır. Mekteb-i mülkiye teşkilatı içinde aidatlar toplanılmış, bir kısmı Tıbbiye'ye bir kısmı da Paris'teki teşkilat mensuplarına gönderilmiştir. İhtilalci yayınlar okul içinde okunmaya başlanmış, bunlar gizlenerek tevzi edilmiştir⁴⁷. Süleyman Kani İrtem, Tahsin Bey'in evrak tevziinde en cüretkârlardan biri olduğunu belirtir⁴⁸. Tahsin Bey'in Mülkiye mektebinde yaptığı teşkilatlanma, İttihat ve Terakki'nin genel olarak uyguladığı hücrel örgütlenmeye ve ağırlıklı olarak iç eğitime önem veren modeline⁴⁹ uygunluk arz etmektedir. Ancak bu yoğun faaliyet Tahsin Bey'in derslerdeki başarısını düşürüyor, eğitimine olumsuz yansımaktadır. Üstelik bu olumsuz durum sadece eğitimi ile sınırlı kalmıyor, annesinin de cemiyete üye olması sebebiyle aylık iki mecdiye aidat ödemeleri maddi zorluklar çıkartmaktadır.. Tahsin Bey, aidat ödemenin getirdiği maddi zorluklardan dolayı evde pişen yemeklerin dahi sadeleştiğini belirtir. Tüm bunların dışında cemiyet işlerine sarf ettiği yoğun enerji Tahsin Bey'i zayıf düşürmüştür. Yine de Tahsin Bey yılsonu imtihanlarına olağanüstü gayretle çalışarak sınıf ikincisi olarak bir üst sınıfa geçmiştir⁵⁰.

Tahsin Bey henüz girdiği İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ona vereceği görevler ve vatan hizmeti için o kadar heveslidir ki o sene Ramazan ayında Bahriye Nazırı Hacı Hasan Paşa'ya düzenlenmesi amaçlanan bir suikasta fedai olarak katılmak için çekilen kuraya katılmıştır⁵¹. Tahsin Bey'in Mülkiye üçüncü sınıfa devam ettiği bu zaman zarfında, Mülkiye Mektebi'ndeki faaliyetler idarecilerin gözüne batmış, Mülkiye'ye olan talebi azaltmak adına bu dönemde alınan öğrenci sayısını azaltmak için idadi kısmını 4 seneye, yüksek kısmı ise üç seneye çıkarmak suretiyle eğitim süresini uzatma yoluna gidilmiştir. Bu dönemde Tahsin Bey ile aynı

⁴⁶ Süleyman Kani İrtem, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 10.

⁴⁸ Süleyman Kani İrtem, **a.g.e.**, s. 31.

⁴⁹ Sina Akşin, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul 1987, s. 22-23.

⁵⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 11.

⁵¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 12.

sınıfta tahsil gören Süleyman Kani İrtem bu uygulamadan maksadın ihtilalci fikirlerin önlenemediği aksine yaygınlaştığı Mülkiye'ye olan rağbeti azaltmak olduğunu söyler⁵². Bu esnada Tahsin Bey faaliyetlerinden dolayı mimlenmiş olmalıdır ki, her sene Mülkiye'nin idadi kısmından yüksek derece ile mezun olan öğrencilere ödül olarak verilen mabeyn kâtipliğinde memurluk görevi Tahsin Bey'e verilmemiştir⁵³.

Mülkiye üçüncü sınıfı bitiren Tahsin Bey adet olduğu üzere yaz tatilini geçirmek için Selanik'e gitmiştir. Ancak bu defaki Selanik seyahatinin farklı bir amacı da vardır. İstanbul'da iken kendisine Hipokondri hastalığı teşhisi konulmuştur ve hava değişimine ihtiyacı vardır⁵⁴. Asıl adı Hipokondriyazis olan bu hastalık *“kişinin zamanının büyük bir bölümünü alacak şekilde hastalık ve sağlık konuları ile aşırı uğraşmasıdır. Bu olgularda fiziksel bir bozukluk olmadığı halde ciddi bir biçimde hasta olduğu kaygısı vardır. Sürekli olarak profesyonel yardım ararlar. Gereksiz girişimlere maruz kalabilir, ilaç kullanabilirler”*⁵⁵. Bu doğrultuda Tahsin Bey, Selanik'te geçirdiği günlerinde yoğun bir şekilde verem korkusuyla yaşamıştır. Hatta İstanbul'a döndüğünde tutan sırt ağrılarını da verem hastalığının ilerlediğine yormuş ve hastalık endişesi yüzünden zayıf düşmüştür. Her ne kadar Doktor Feyzi Paşa ve teyzesinin oğlu Doktor Şevket Bey'e görünmüş ve her iki doktor da kendisinin bir rahatsızlığı olmadığını söylemişse de Tahsin Bey'in hasta olduğuna dair takıntısı geçmemiştir⁵⁶.

Tahsin Bey'in hastalık takıntıları Mülkiye Mektebi'ndeki dördüncü senesinde devam etmiş ve derslerini olumsuz yönde etkilemiştir. Mülkiye Mektebi'ndeki yeni sisteme göre idadi kısmı dört seneye çıkarıldığından bu sene Tahsin Bey'in yüksek kısma geçmek için imtihanlara gireceği senedir. Ancak derslerini olumsuz yönde etkileyen bu hastalık Tahsin Bey'in muhalif faaliyetlerini yavaşlatmamıştır. Bu sene içinde kardeşi Hüseyin ile beraber, Ramazan'da ve takip eden bayram günlerinde

⁵² Süleyman Kani İrtem, **a.g.e.**, s. 31.

⁵³ Süleyman Kani İrtem, **a.g.e.**, s. 30-31.

⁵⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 11.

⁵⁵ Nevzat Yüksel, **Ruhsal Hastalıklar**, Ankara 2001, s. 326.

⁵⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 11,12.

sokak, cami ve meydanlarda beyannameler dağıtmışlar, bu beyannamelerin bir kısmını da duvarlara asmışlardır. Kendi deyimiyle “*Abdülhamit yönetimine karşı nefreti*” o denli ileriye gitmiştir annesi Tahsin Bey’in sağlığından oldukça endişelenmiş ve benzerleri gibi tutuklanmasından çok korkmuştur⁵⁷. Gerçekten de Tahsin Bey bu dönemde muhalif faaliyetlerine hız vermiştir. Tahsin Bey o sene dikkat çekici bir muhalefet eylemini gerçekleştirmiştir. Adet olduğu üzere bir kandil günü saraydan Mülkiye’ye ipek futalar ve külahlar içinde gönderilen şekerlerin⁵⁸ bayat olduğunu iddia ederek arkadaşlarını galeyana getirmiş ve şekerleri yere atılarak çiğnetmiştir. Koridorlar ve sınıflar şekerlerle dolmuş, okul yönetimi olaya müdahale etmiştir. Tahsin Bey okul yönetimince sorgulanmış, olay kendisine yapılan nasihatlerle kapatılmıştır. Ancak durum saraya jurnallenmiş ve hassa askerleri eşliğindeki bir sorgu heyeti okula gelerek Tahsin Bey ile dört arkadaşını İstanbul Sultanisi’ne nakletmişlerdir⁵⁹. Anlaşılacağı üzere Tahsin Bey Mülkiye İdadisi’nin son sınıfının son günlerini başka bir okulda geçirmek zorunda kalmıştır. Tahsin Bey İstanbul Sultanisi’nde geçirdiği günlerinde Mülkiye Mektebi’nin Yüksek Kısmı’na giriş için sınavlara hazırlanmıştır.

1897 senesinin, Abdülhamit rejimine muhalif olanlar için ayrı bir önemi vardır. Bu sene içinde 300’ü aşkın muhalif tutuklanarak yapılan yargılama sonucu yurttan sürülürler⁶⁰. Bununla birlikte vatanla ilgili düşünceler Tahsin Bey’in zihninde çokça yer işgal etmeye başlamış, hastalığa dair takıntıları vatana dair endişelere dönüşmeye başlamıştır. Bu yüzden hayattan tat alamaz olmuş hatta intiharı bile düşünmüştür. Yine bu düşünceler bütün zihnini sararak onu zayıf duruma düşürmüş bu yüzden tekrar Doktor Feyzi Bey’e başvurmuştur. Doktor Feyzi Bey kendisine daha *havai işlerle* meşgul olmasını, mümkünse bir hanımla aşk yaşamasını tavsiye ettiyse de Tahsin Bey kendi deyimiyle kalbine vatan aşkından başka bir aşk

⁵⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 12.

⁵⁸ Süleyman Kani İrtem, **a.g.e.**, s. 31.

⁵⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 15.

⁶⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.13 Ayrıca bkz. Ali Fahri Ağababa, **Şeref Kurbanları: II. Abdülhamit Döneminde Bir Sürgün Hikayesi**, Çatı Yay., İstanbul 2007.

sokamamıştır⁶¹. Tahsin Bey Mülkiye'nin İdadisi'nin 13 Eylül 1897 senesinde "karib-i ala" derecesinden aldığı şehadetname ile bitirmiştir⁶².

Tahsin Bey'in Mülkiye İdadisi'nde geçirdiği dört sene kendisine akademik bir arka plan sağlamanın yanı sıra, bu genç dimağı hayatını şekillendiren düşüncelerle de tanıştırmıştır. Bu dönemde vatana dair fikirler edinen Tahsin Bey, II. Abdülhamit'in yönetimindeki baskıcı unsurlara karşı düşünceler geliştirmiş, vatan hakkındaki endişeleri ve baskıcı yönetime karşı nefreti bağlamında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin unsurlarıyla hareket etmiştir. Tahsin Bey'in faaliyetlerinin sebeplerinin altında ayrıntılandırılmış bir düşünsel politikadan ziyade kendisinin vatana dair hissiyatı ve gençlik ateşini aramak gerekir. Bununla beraber, gelecekte siyasi alandaki sahasını belirleyecek temel seçimleri de bu dönemde yapmış olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Tahsin Bey yetimlik, maddi zorluklar, gurbet ve hastalık şartlarında yetişmiş bir bireydir. Bu bağlamda insan karakterinin önemli oranda şekillendiği ergenlik döneminde zorluklar içinde iş görmeye alışmıştır. Yine tüm bu zorluklar kendisini politik mücadeleye atılmaktan yıldırmamış, aksine işleri daha zorlaştıracak olsa dahi politik mücadeleye devam etmiştir. Böylelikle hayatının ilerleyen safhalarındaki idari görevlerinde kullanacağını temel karakteristiğini edinmiştir. Tahsin Bey'in ergenlik döneminde bu temel karakteristik zorlukların kendisini mücadeleye bilemesi şeklinde tezahür etmiş ve gelişmiştir.

1.4. Tutuklanması ve Selanik'e Sürgün Edilmesi

Mülkiye İdadisi'nde muhalif hareketlerle işgal eden Tahsin Bey, yüksek sınavlara hazırlanarak, okulun bu bölümüne girmek için çalıştığı dönemde de İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki faaliyetlerine devam etmektedir. O dönem zarfında cemiyet evrakı Beyoğlu'nda Alman Birahanesine gelmekte ve bu kanaldan alınan

⁶¹ Tahsin Uzer, a.g.e., s.15-16.

⁶² BOA., DH.SAİD.d., nr. 81/242.

evraklar cemiyet efradınca tevzi edilmektedir⁶³. Bu sıralarda evrak tevzii işlerine çalışan cemiyet efradı tutuklanmış ve boşalan bu görev, cemiyetin kendisine olan güveninden dolayı Tahsin Bey'e verilmiştir. Tahsin Bey ilk defa Alman Birahanesi'ne gidip de evrakı gördüğünde, baş sayfasında Mithat Paşa'nın resminin basılı olduğu Mizan gazetesini okuyup duygulanarak ağladığını belirtir. Bu andan itibaren evrak dağıtım işlerinin sorumluluğu Tahsin Bey'in üzerindedir. Evrak dağıtım işinde kendisine bağlı olan on iki kişilik bir *kolcubaşı* ekibi vardır. Tahsin Bey Alman Birahane'sinden aldığı evrakı bunlara dağıtmakta, evrak bu kanallar vasıtasıyla cemiyete yayılmaktadır⁶⁴.

Tahsin Bey 1897 yılının Temmuz ayının 14'ncü günü bu amaçla Alman Birahanesi'nden evrakı almak ve dağıtmak ister⁶⁵. Tahsin Bey hatıratında bu günün bir kandil gününe denk geldiğini belirtir. Ancak bu ifade tarihsel bir çelişki barındırmaktadır. Zira 14 Temmuz 1897 günü hicri takvimle 13 Safer 1315 gününe denk gelmektedir ki bu tarihte herhangi bir kandil yoktur. Bu güne en yakın kandiller, Muharrem ayının onuncu gününe denk gelen Aşure günü ve Rebiyülevvel ayının 12'nci gecesi olan Mevlit Kandili'dir. Dolayısı ile Tahsin Bey'in kitabında vermiş olduğu bu tarih kesin bir tarih olmayabilir.

O gün Tahsin Bey'in canı anlamsız yere çok sıkılmış, kendi deyimiyle yakalanacağını hissetmiştir. Annesinin ve bir ahabının aksi yönde telkinlerine rağmen, cemiyet evrakını almak için Alman Birahane'sine gitmiştir. Tahsin Bey evrakların saklandığı arka bölmeğe geçtikten bir süre sonra birahane sahibi Alman Tahsin Bey'in yanına gelmiş ve şüphelendiği iki kişinin birahaneye geldiğini haber vermiştir. Bunun üzerine Tahsin Bey evrakları bırakıp salona geçmiş ve doğal bir davranış tarzı takınarak mekanı terk etmiştir. Bu sırada o iki kişi Tahsin Bey'i takip etmektedir, bir kavşakta etrafı sarılan Tahsin Bey, orada hazır bulunan bir arabaya

⁶³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 17.

⁶⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.18.

⁶⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.18.

atılmak suretiyle derdest edilmiştir. Tahsin Bey derdest edilmesinden az bir süre sonra Mabeyn'e götürülmüş, Çerkez Mehmet Paşa'nın huzuruna çıkarılmıştır⁶⁶.

Tahsin Bey gece boyu Mabeyn'de tutulmuş, Mabeyn Dairesi Şifre Katibi Boşnak Kamil tarafından sorguya çekilmiştir. Tahsin Bey kendisine yöneltilen bütün suçlamaları reddedince, kendisinin kandil günü birahane ne işi olduğunu sormuşlar, o da dalgınlıkla kandilin farkına varamadığını söylemiştir. Ertesi gün Tahsin Bey'i birahane sahibine de getirmişler ve yapılan yüzleştirme birahane sahibi Tahsin Bey'in alelaide bir müşteri olduğunu söyleyerek, Tahsin Bey'in cemiyete mensup olduğunu ve görevini ifşa etmemiştir. Tahsin Bey, birahaneye giren ilgili ilgisiz birçok kişinin tutuklandığını anlayınca, sorgucuların kesin bir hedefe sahip olmadıklarını anlamış ve suçlamaları kabul etmeyişi lehine olmuştur. Bu sırada 29 gün Mabeyn'in Beşiktaş Karakol'unda kalmış, Cinayet Mahkemesi Reisi Hafız Emin Bey tarafından uzun uzadıya sorguya çekilmiştir. Zindan günlerinde ağzından kan gelmesi suretiyle bilincini yitirecek derecede hasta düşmüştür. Olaylar üzerine kendisine doktor müdahalesi olmuş ve hastalığı sebebiyle salıverilmiştir. Salıverilme gerçekleşmeden önceki son duruşmada Hafız Emin Bey kendisi hakkında saraydan irade çıktığını ve bu doğrultuda İstanbul'dan uzaklaştırılacağını tebliğ etmiştir⁶⁷. Bu bağlamda 23 Ağustos 1897'de sadır olan irade "*Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den mühreç*" Tahsin Bey'in Selanik Vilayeti dâhilinde bir nahiye müdürlüğüne atanmasını öngörmektedir⁶⁸. Bu irade 2 gün sonra 25 Ağustos 1897'de Dâhiliye Nezaretine de tebliğ edilmiştir⁶⁹. Tahsin Bey hakkında çıkan bu karar, memleketi olan Selanik'e gönderilmesi dikkate alındığında bir sürgünden çok, uzaklaştırma karakteri taşımaktadır. Bu açıdan aynı sene içinde Trablusgarp'a sürülen diğer rejim muhaliflerinden daha hafif bir cezaya çarptırıldığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Üstelik gideceği yere mülki bir yetkili olarak tayin edilmiş ve kendisine çok sevdiği vatani ve milletine hizmet edebilmesi için erk ve fırsat verilmiştir.

⁶⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.18.

⁶⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 20.

⁶⁸ **BOA., İ.HUS.**, nr. 55/1315.Ra/082.

⁶⁹ **BOA., BEO.**, nr. 997/74767.

Tahsin Bey bu şekilde salıverilmiş, fiziksel olarak adeta bir ölü gibi evine gitmiştir. Tahsin Bey'in bu halini gören annesi çok üzülmüş ve baygınlık geçirmiştir. Kendisinin eve varmasını müteakip bir polis komiseri de evlerini ziyaret etmiş ve Tahsin Bey'i Zaptiye Nazırı Şefik Paşa'nın huzuruna götürmüştür. Şefik Paşa, Tahsin Bey'i hakkında çıkan emri alması için, Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa'ya göndermiştir. Karşısında Tahsin Bey gibi 19 yaşlarında yeni yetme bir çocuğu gören Memduh Paşa biraz şaşırılmıştır. Bu yüzden Tahsin Bey'e ilk olarak kaç yaşında olduğunu sormuş, aldığı cevap üzerine, bir nahiye müdürlüğünü üstelenip üstelenemeyeceğini sual etmiştir. Tahsin Bey bu ikinci soruya kısa ve kesin bir "hayır"la cevap veriyse de durum değişmemiştir⁷⁰.

Ertesi gün Zaptiye Nezareti'nden tekrar çağrılan Tahsin Bey'e Selanik Valisi Ali Rıza Paşa'ya hitaben yazılmış bir mektup verilmiş, Osmanlı vapuruna binerek Selanik'e gitmesi emredilmiştir. Tahsin Bey, nazırın odasını terk etmeden ikinci bir zarf da eline tutuşturulmuştur⁷¹. Tahsin Bey'in hatıratında yayınladığı evrak metnine göre, Zaptiye Nezareti'nin bir emrini içeren bu zarf kendisinin Avrupa'ya kaçma ihtimali bulunduğundan Refet Kamil Bey adında birinin refakatinde seyahat edeceğine dair talimatı içermektedir⁷². Bununla birlikte Tahsin Bey seyahati sırasında kendisine refakat eden biri olmadığını, her ne kadar Selanik'e giden vapurdaki bir kişiden şüphelense de bir hafiyenin peşinde olduğuna ihtimal vermediğini belirtir⁷³.

Tahsin Bey Selanik'e doğru yola çıkmıştır. Dâhiliye Nezareti, İstanbul'dan Drama Sancağına kadar olan yol için Tahsin Bey'e üç yüz kırk kuruşluk bir harcırah tahsis etmiştir⁷⁴. Tahsin Bey Selanik'e gitmek için deniz yolunu seçmiş ve Osmanlı Vapuru ile Selanik'e doğru hareket etmiştir. Selanik'e vardığında Vali Rıza Paşa'nın huzuruna çıkmış, Rıza Paşa Tahsin Bey'in yanında getirdiği mühürlü zarfları açmış, Zaptiye Nezareti'nin emirnamesini yırtmış ve Dâhiliye Nezareti'nden tebliğ edilen

⁷⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 20.

⁷¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 21.

⁷² Zaptiye Nezareti'nden Selanik Vilayeti'ne gönderilen emir, Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 21.

⁷³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 21.

⁷⁴ Tahsin Bey'e Der-Saadet'ten Drama'ya kadar verilen harcırahın tesviyesine dair Dâhiliye Nezareti'nden Selanik Valiliği'ne gönderilen tahrirat, **BOA, DH.MKT.** nr. 2087/4.

tayin emrini Muhasebe-i Mektubi Kalemî'ne havale etmiştir. Tahsin Bey Vali Paşa'yı çok insancıl ve cesur bulmuş, kendisine böyle iyi davranılmasına hem kendisi hem de memleketleri olan Selanik'e gelmiş ailesi çok sevinmiştir⁷⁵.

⁷⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, .21-22

II. BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADAR OLAN MÜLKİ AMİRLİKLERİ

2.1. Tahsin Bey'in İlk Devlet Görevleri: Nahiye Müdürlükleri

2.1.1 Tahsin Bey'in İlk Memuriyeti Sırasında Makedonya'da Genel Durum

Tahsin Bey'in Prüşan'da ilk resmi memuriyetini deruhte ettiği 1897 yılında Osmanlı'nın Balkan Hâkimiyeti 1877-1878 yılın Osmanlı Rus Savaşı'nda uğranılan ağır yenilgi ve sonrasında imzalanan Ayestefanos ve sonrasında Berlin antlaşmalarıyla şekillenmiştir. Bu süreç sonunda Edirne, Selanik, Yanya, Manastır, Kosova ve İşkodra vilayetleri Osmanlı Devleti'nin elinde kalmış, Bulgaristan otonomi kazanmış ve Balkanlardaki diğer bir kısım topraklar Sırbistan ve Yunanistan'a bırakılmıştır⁷⁶. Osmanlı'nın elinde kalan topraklardan Struma, Vardar ve Mesta nehirleri havzalarında kalan ve Kosova ile Manastır Vilayetleri'nin elde kalan kısımları dönem içinde Makedonya diye adlandırılırdı⁷⁷. Coğrafi olarak bakıldığında ise Kuzey'de Şar Dağları ve Karadağ hattı ile Doğu'da Rodop Dağlarının Batı yamaçları ile Mesta Nehri'nin teşkil ettiği hat, Güney'de Kuzey sınırlarına paralel bir şekilde Mesta ve Vardar Nehirleri'nin Ege denizine döküldüğü nehir ağzlarının arası ve Batı'da da Ohri Gölü'ne değin uzanan 67.741 kilometrekareye yayılmış ve Balkanların yüzde on beşini kaplayan bölgeye verilen isimdir⁷⁸.

Makedonya bölgesi etnik açıdan zengin bir bölgedir. Bölgedeki etnik çeşitlilik Türkler ve diğer Müslüman ekalliyetler, Sırp, Bulgar, Ulah, Rum,

⁷⁶ Mehmet Hacısalıhoğlu, "İttihadçılar ve Makedonya İhtilal Komiteleri: İttihad ve Terakki Hükümetinin Başlamasına Kadar İlişkiler, Pazarlıklar ve Sonuçları", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Yıl: 2000-2003, Sayı: 38, İstanbul 2003, s. 101.

⁷⁷ Tahsin Uzer, **Makedonya'da Eşkyaçlık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, s. 81-82.

⁷⁸ Andrew Rossos, **Macedonia and Macedonians: A History**, California 2008, s. 1.

unsurlardan oluşmaktaydı⁷⁹. 1897 itibarıyla Tahsin Bey'in görev sahasını da içine alan Selanik Vilayeti'nde 452.175 Müslüman, 294.624 Rum, 239.920 Bulgar, 2416 Katolik, 43.423 Yahudi ve 54 Ermeni olmak üzere 1.032.612 kişi yaşamaktadır⁸⁰. Görülebileceği üzere bu sayımda rakamlar Müslümanlar, Yahudiler olmak üzere dini bazda; Yunanlar, Bulgarlar, Katolikler ve Ermeniler olarak Hıristiyanlık içindeki itikadi mezhep ve milliyet farkları baz alınarak verilmiştir. 1897 itibarıyla Ulah'lar henüz Rum Kilise'sinden ayrılmamış olduğundan Yunanlar için verilen rakamlara Ulahların da dâhil olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu yapı kendi içinde milliyetçi ve mezhepçi ayrışmaları da beraberinde getiriyordu. Özellikle diğer Balkan Devletleri olan Yunanistan, Sırbistan ve teorik olarak Osmanlı'ya bağlı olsa da fiiliyatta bağımsız bir devlet gibi hareket eden Bulgaristan, milli kiliseler ve etnik aidiyet üzerinden propaganda yaparak bölgede etki sahibi olmaya çalışıyorlardı. Bu bağlamda Yunanistan Rum Ortodoks Patrikhanesi'ni, Bulgarlar 1870'de kurulan Bulgar Ekzarhlığı'nı manipüle ederek bölgede milliyetçi çatışmaları körükliyor bu bağlamda kendi aralarında bir rekabete tutuşuyorlardı. Silahlanan Rum ve Bulgar ahali çeteler oluşturmak suretiyle komita faaliyetleri yapıyor ve birbirlerine karşı acımasız bir mücadele yürütüyorlardı⁸¹. Özellikle Bulgar Papaz ve köy öğretmenleri bu örgütlü çalışmalarda önemli yer almış, bu dini odaklar Tahsin Bey'in deyiimiyle Osmanlı Devleti'nin mezar kazıcısı olmuşlardır.⁸²

2.1.2 Tahsin Bey'in İlk Memuriyeti: Prüşan Nahiye Müdürlüğü

Tahsin Bey memuriyeti deruhte etmek için önce liva merkezi olan Drama'ya gitmiştir. Önce o sıralarda Drama Mutasarrıfı Yunus Zühdü Efendi'nin ikinci katibi olan ve daha sonra Erzurum ve Şam'da da kendi yanında memur olarak götüreceği Mehmet Balaban Efendi ile görüşmüştür. Mehmet Balaban Efendi'yi görmesinden sonra mutasarrıf kendisini kabul etmiştir. Burada eşraftan Agah Efendi'nin methiyesi ile mutasarrıfa takdim olunmuş, mutasarrıfın emirlerini müteakip duasını da alarak

⁷⁹ Tahsin Uzer, **a.g.m.**, s. 82.

⁸⁰ Kemal H. Karpat, **Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Charecteristics**, Wisconsin 1985, s. 160.

⁸¹ Mehmet Hacısalihoğlu, **a.g.m.**, s. 103.

⁸² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 83.

liva erkanını ziyarete geçmiştir. Tabur ağası, Kadı, Tahrirat Müdürü, Liva Muhasebecisi, Savcı ve Ceza Reisi ile görüşmüş, Drama'yı gezip eşrafı ziyaret ettikten sonra 16 Ekim 1897'de Prüşçan'a hareket etmiştir⁸³. Bu tarihten bir gün sonra Prüşçan'daki resmi görevine başlamıştır⁸⁴. Prüşçan Nahiye Müdürlüğü'ne başladığı sırada Tahsin Bey kanunen reşit sayılmamakta ve yetim addedilmektedir. Kendi deyimiyle henüz reşit bile olmadan devlet memuriyetine girmek bu işi yapan bin kişiden birine nasip olmaktadır⁸⁵.

Prüşçan'a vardıktan sonra hükümet konağına, halefinden görevi devralmaya gitmiştir. Bulgar Mahallesi'nin ortasında ve pis bir derenin kenarındaki, yarı yıkık bu binayı görünce hayal kırıklığına uğramıştır⁸⁶. Tahsin Bey'in halefi Cemal Bey, maaşına karşılık kocabaşlardan zorla para talep etmek ve Prüşçan Karyesi Muhtarı Teodor'u darp etmek gibi yargıya yansıyan suçları bulunan⁸⁷ ve bu türlü düzene aykırı hareketlerinden dolayı Selanik Valiliği'nin isteğiyle azledilen bir zattır⁸⁸. Tahsin Bey kendisinden görevi devralmaya gittiğinde devlete olan sitemini dile getirmiştir. Tahsin Bey bu sırada zatin sarhoş olduğunu belirtir⁸⁹. Tahsin Bey *"tahtaları aralık, perdesiz, örtüsüz, küçük bir hücre"* görünümünde olan ve mobilyaları bir ot minderi ve bir iki tahta sandıktan ibaret olan makamda halefi Cemal Bey'den görevi devralmıştır⁹⁰.

Tahsin Bey görevi devraldığı ilk gün tebrikleri kabul etmiştir. Bazı köy muhtarları bal, yoğurt ve yumurta gibi gıda maddelerini kendisine hediye olarak getirmiş, Tahsin bey bu ikramları reddedince muhtarlar kırılarak yanından ayrılmışlardır. Bu durum Tahsin Bey'in canını çok sıkımsı, oldukça iptidai bulunduğu bu insanlar arasında, devletin tüm imkânsızlıklarına karşın yaşamak yerine

⁸³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 27-28.

⁸⁴ **BOA, DH.SAİD.d.** nr. 81/242.

⁸⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 24.

⁸⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 28.

⁸⁷ Dâhiliye Mektubi Kaleminden Memurini Mülkiye komisyonuna Cemal Bey'in sicilne işlenmek üzere gönderilen kayıtlar, **BOA, DH. MKT.** nr. 2182/50.

⁸⁸ Eski Prüşçan Nahiye Müdürü'nün görevine iadesi için talebine dair Dâhiliye Nezareti'nden Şuray-ı Devlet'e verilen mütalaa, **BOA, DH. MKT.** nr. 2114/7.

⁸⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 28.

⁹⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 29.

Avrupa'ya kaçmayı düşünmüş hatta buna karar vermiş ve bunu gerçekleştirmek için annesinin Selanik'ten Prüşan'a gelmesini beklemeye başlamıştır⁹¹.

Tahsin Bey devletin bürokratik gelenekleriyle de ilk defa burada karşılaşmıştır. Nahiye Katibi Rasim Efendi kendisine, görevi deruhte ettiğini Mutasarrıflığa bildirmesi gerektiğini söylemiş ve bu meyanda bir tahrirat hazırlamıştır. Bu tahriratta yer alan bürokratik ifadeleri gören Tahsin Bey oldukça şaşırılmış, basit bir göreve başlama bildiriminde “*muhat-ı ilm aray-ı mutasarrıf-i ekremi*” gibi ifadelerin kullanılmasına bir mana verememiştir⁹².

Tahsin Bey'in Prüşan Nahiye Müdürlüğü'nde yaşadığı en önemli sorunlardan biri de Hükümet Konağı'nın perişan hali olmuştur. Bu meyanda eşrafi toplayan Tahsin Bey, çalışmaların sağlıklı yürümesi için yeni bir hükümet konağının açılmasında yardım sağlamalarını talep etmiştir. Bu görüşmelerin sonucunda bir han kiralanmış, Tahsin Bey annesinin itirazlarına rağmen evdeki seccade, halı ve şallarla yeni hükümet dairesini döşemiştir. Tüm dairenin iç ve dış badanası yapılmıştır. Tahsin Bey daha sonra hükümet dairesinde görev yapması icap eden jandarmalara da bir oda döşettirmiş ve jandarmaların üniformalarını temizletmiş, hatta düğmesi eksik olan üniformalar için bizatihi düğme tedarik etmiş ve bunları diktirmiştir⁹³. Görüleceği gibi Tahsin Bey kendi haline bırakılmış bir hükümet dairesine, bir hükümet dairesinde olması gereken saygınlığı kazandırmak için, oraca ihmal edilmiş adabı uygulamaya koymak için çalışmıştır.

Tahsin Bey'in Prüşan Nahiye Müdürlüğü görevinde karşılaşmış olduğu oldukça şaşırdığı şeylerden biri de devletin taşra ahalisinden vergi toplama usulüdür. Tahsin Bey'in belirttiği haliyle çeşitli reislerin emri altında vergi toplamaya çıkan askeri müfrezeler devletçe belirlenen rakamı alabilmek için kanunun öngörmediği yöntemler uygulamaktadır⁹⁴. Tahsin Bey'in kendisi de böyle bir olaya şahit ve müdâhil olmuştur. Bir mesire yerine giderken uzaktaki bir ağacın üstünde yirmi ila

⁹¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 29.

⁹² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 30-31.

⁹³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 30-31.

⁹⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 33.

otuz kişilik bir grubun oturduğunu görmüş, olay mahalline varınca bunların vergi tahsiline çıkmış olan Kara Osman Çavuş tarafından nakdi ya da aynı ödemede bulunmaları maksadıyla ağaca çıkarılmış yörükler olduğunu anlamıştır. Olay mahallinde ne yapıldığını sorduğunda Kara Osman Çavuş kendisine, yörükleri tahkir edici ifadelerle, bu türden insanlardan ancak böyle vergi tahsilatı yapılabileceğini söylemiştir. Yörükler ise tayin edilen vergi meblağını ödeyecek güçlerinin bulunmadığını, çaresiz olduklarını ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Tahsin Bey, esasında fakir bir halk olduğunu belirttiği Yörüklere böylesi bir muamele yapılmasına oldukça hiddetlenmiş ve Kara Osman Çavuşu şiddetli bir şekilde dövmüştür. Yörüklerden de “*kendi güçleri nispetinde kabul ettikleri 12.000 kuruşu*” toplayıp bir hafta içinde livaya getirmelerine dair taahhüt almıştır⁹⁵.

Durum çevre nahiyeler ve liva merkezinde duyulmuş, Tahsin Bey kırsalda yaşayan nüfusun takdirini kazansa da liva merkezi tarafından durum hoş karşılanmamıştır. 29 Kasım 1897 tarihinde Drama Mutasarrıfı Yunus Zühdü Bey nahiyeye ayrılan meblağ zamanında liva merkezine ulaşmazsa kendisine kanuni muamele yapılacağına dair Tahsin Bey’i tehdit eden bir yazı göndermiştir⁹⁶. Liva merkezi bu meseleden dolayı Tahsin Bey’in azlini meyanında Vilayet’e başvurmuş olsa da, Tahsin Bey irade-i seniyye vasıtasıyla tayin edilmiş olduğundan bu yola başvurmayla cesaret edilmemiş, Prüşçan’dan Çiç Nahiyesi’ne becaişi kararlaştırılmıştır⁹⁷.

Tahsin Bey 17 Ekim 1897’de görevi devraldığı tarihten itibaren 29 Haziran 1898 tarihine kadar süren Prüşçan Nahiyeye Müdürlüğü⁹⁸ esnasında, zikredilenlerin dışında nahiyeye suyollarının yenilenmesi için çalışmış ve bu işin ameli kısmına bizzat iştirak etmiş, kendi ifadesiyle nahiyedeki işlerinde adaleti takip etmiş ve insanları zulümden korumaya çalışmıştır. Tahsin Bey’in bu ilk memurluk deneyimi balkanlardaki Hıristiyan tebaa ve bu tebaanın kiliselerinin ilişkileri ve çatışmaları konusunda da tecrübe edinmiştir. Memuriyetteki acemiliğinin ve yaşının, gençliğinin

⁹⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.34.

⁹⁶ Drama Mutasarrıflığı’ndan Prüşçan Nahiyeye Müdürlüğü’ne gönderilen yazı, Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.35

⁹⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.35

⁹⁸ **BOA, DH.SAİD.d.**, nr. 81/242.

de etkisiyle devamlı olarak merkez liva ve askeri güçlerle nahoş durumlar yaşamıştır⁹⁹. Tüm bunlarla beraber Prüşan Nahiye Müdürlüğü, devlet kapısından adım atması, devlet denilen dev yapıya en alt kısmından girmesi, bu yapının işleyen ve işlemeyen yanlarını arazide ve fiiliyat içinde tanınması bakımından Tahsin Bey için çok önemli bir tecrübe olmuştur. Devlet adına hareket eden yetkililerin halkla olan ilişkisini görmüş, halk için devlet denilen soyut kavramın ne anlama geldiğini kavramıştır. İleride yaşayacağı devlet adamlığı tecrübelerinde yararlanacağı birçok şey öğrenmiştir. Tahsin Bey'in memuriyet hayatının genelinde olduğu gibi Prüşan Nahiye Müdürlüğü de halk ile iç içe ve onların yanında geçmiştir. Nahiye halkınca bir devlet adamı ya da müdürden çok kendilerine emanet edilen bir evlat sayılmıştır¹⁰⁰.

2.1.3 Tahsin Bey'in Çeç Nahiye Müdürlüğü

Drama Sancağının, Sarışaban Kazası'na bağlı Çeç Nahiyesi¹⁰¹ Tahsin Bey'in deruhte ettiği ikinci mülki görevidir. Sicil-i Ahval varakasına göre Tahsin Bey, 8 Mayıs 1898'te 400 kuruş maaşla atandığı görevine 29 Haziran 1314 günü başlamış olmalıdır¹⁰². Zira sicil-i ahval varakasında 8 Mayıs 1898'de Çeç Nahiyesi Müdürlüğü'ne atanması kararı çıktığı ancak Prüşan Nahiyesi Müdürlüğü'nü 29 Haziran 1898 tarihine kadar üzerinde bulundurduğu yazmaktadır. Tahsin Bey hatıratında bu iki aya yakın süren gecikmenin nedenini açıklamıştır. Tahsin Bey Prüşan'dan Çeç'e tayini hususunda gönülsüz davrandığını, buna da devlet tarafından gördüğü muameleye üzülmüş ve kırılmış olmasının sebep olduğunu belirtir. Halefi Lütfullah Efendi'nin kasabaya varması bile Tahsin Bey'in Çeç kasabasına doğru yola koyulmasına sebep olmamış ancak 13 Haziran 1898'de Prüşan'ı sel basması ve nahiyenin önemli bir bölümüyle beraber kendi evinin duvarının bir kısmının da selden etkilenerek yıkılması sonucu Prüşan'ı terk etmeye

⁹⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.35

¹⁰⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.23

¹⁰¹ Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara – 2006 s. 125

¹⁰² **BOA, DH.SAİD.d**, nr. 81/242.

karar vermiştir. Drama'ya hareket etmiş ve eşraftan Agah Bey ile Mutasarrıf Vekili Rasim Bey'in nasihatleri ile Çeç'teki görevi üstlenmeye razı olmuştur¹⁰³.

Tahsin Bey hastalıkla mücadele halinde geçirilen uzun bir yolculuktan sonra Çeç kasabasının nahiye merkezi olan Bülyan köyüne varmış, eski bir mezarlığın dâhilinde bulunan ve alt katlarında Çingene demircilerin çalıştığı bir hükümet binası ile karşılaşınca Prüşçan'da yaşadığı ilk şaşkınlığa benzer bir duygu yaşamıştır. Görevi üzerine almasından sonra nahiye erkanı ile tanışmış, Nahiye Katibi Ali Efendi kendisine Çeç'in bir sürgün yeri olduğunu belirtmiştir. Makamının altındaki demircileri çıkarmak istediğinde demircilerden birinin ailesinin külliyetle bulaşıcı çiçek hastalığına yakalanmış olduğunu öğrenmiş ve bundan dolayı oldukça endişe duymuştur. Bir yandan da kendisinde basur hastalığı zuhur etmiş ve bu sağlığına dair çocukluğunda gelişen hastalık evhamını arttırmıştır¹⁰⁴.

Çeç Nahiyesi'nde, Tahsin Bey'in gözüne çarpan en önemli şey dini sınıfın imtiyazlı hali ve halk üzerindeki etkisi olmuştur. Özellikle askerlik işlerinde ahz-ı asker merciinin imamları muhatap alması, askere ve dolayısıyla cepheye gidecek olan kişilerin kimler olacağını imamların belirlemesi, imamların halk üzerinde büyük bir etki sahibi olmalarına yol açmıştır. Tahsin Bey'in ifadesine göre imamlar bu etkilerini halkın zararına ve kendi menfaatlerine kullanmaktadır¹⁰⁵.

Tahsin Bey'in Çeç Nahiyesi'nde karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de o sırada baş gösteren frengi salgınıdır. Tahsin Bey imamların ağırlığını hissettirdiği Çeç'teki frengi salgınına dair "*Din bilgisi ve ahlak görüşü müthişti. Bundan dolayı frengi pek acı şekilde gençlere bulaşmıştı*"¹⁰⁶ diye yorum yapmış olsa da o dönemde frengi hastalığının bölgede yaygın olduğu, salgının Çeç'e özel olmayıp Çeç dışında Drama etrafında yaygın olarak görüldüğü, Tahsin Bey'in bölgedeki görevinden

¹⁰³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.36

¹⁰⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.37-38

¹⁰⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.38-42

¹⁰⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.39

ayrılmasının hemen sonrasına rastlayan 4 Ocak 1899 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Selanik Vilayeti ve Şuray-ı Devlet riyasetine yazılmıştır¹⁰⁷.

Bu sırada Drama Mutasarrıflığı makamında bir görev değişikliği olmuş, Tahsin Bey ile arası bozuk olan Yunus Zühdü Bey yerine Gazi Osman Paşa'nın sutoğlu olan Mustafa Reşit Bey göreve atanmıştır. Mustafa Reşit Bey halefine nazaran daha genç biridir ve kaymakamlıktan yetişmiştir. Tahsin Bey bölgede yoğun olarak yaşanan hırsızlık, adam kaçırma gibi olayların önüne geçebilmek için asayiş şiddet vasıtasıyla temin etmek hususunda Reşit Bey'den destek almıştır¹⁰⁸. Bundan sonra bölgede en çok rastlanılan suçlar olan hayvan hırsızlığı ve kız kaçırma vakalarını takibe başlamış, suçluları dövmek suretiyle suç işlemeye niyetli olanların da gözünü korkutmuştur. Kendi ifadesiyle görev yaptığı beş ay zarfında yaklaşık bin kişiyi falakaya yatırmıştır. Tahsin Bey adaleti bu şekilde sağlamasının gerekliliğini bölgenin liva merkezine 25 saat mesafede olmasından ve merkez güçlerinin, yasanın, ceza muhakeme usulünün bölgenin yapısı itibarıyla hakkıyla uygulanamamasından ileri geldiğini belirtir. Tahsin Bey bu dönem zarfında yanında iki jandarma, elinde silah bölgeyi köy, köy dolaşmış ve zamanının önemli bir bölümünü dağlık bölgelerde seyahat ederek geçirmiştir¹⁰⁹.

Tahsin Bey'in döneminde yaşanan diğer bir olay da Ziraat Bankası'nın Rubcoz Kazası'ndaki şubesinden çalınan 5000 lira Gümölcine'ye gönderilirken Çeç Nahiyesi'nin İstasyon Kasabası olan Bük'te kaybolur. Tahsin Bey bu işin soruşturulması için Ziraat Bankası'ndan gönderilen heyete iştirak etmek için Bük köyüne vardığında hayvan hırsızlarının takibinden dönüyor olması nedeniyle perişan haldedir ve böylesi genç, kılıksız birinin Nahiye Müdürü sıfatıyla karşılına çıkması soruşturma ekibini şaşırtmıştır. Ziraat Bankası heyeti, parayı muhafaza eden başçavuşun ifadesi üzerine istasyon kasabasındaki hanı işleten Apostol ve komşu dükkan sahiplerini tutuklamış ancak Tahsin Bey duruma şiddetle itiraz etmiştir. Nitekim bir hafta sonunda soruşturma nihayetlenmiş, suçu muhafız başçavuşunun

¹⁰⁷ B.O.A., DH. MKT., nr. 2158/108.

¹⁰⁸ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 41.

¹⁰⁹ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 42.

işlediği ve altınları da han etrafına gömdüğü altınların bulunmasıyla ortaya çıkmıştır. Tahsin Bey bu olayda başından beri, namuslu bir adam olduğunu bildiği hancıyı ve diğer dükkan sahiplerini suçlayan başçavuştan şüphelendiğini, başlangıçta tahkikat heyetinin kendisini ciddiye almadıklarını ancak şüphelerinde haklı çıktığında yanıldıklarını kabul ettiklerini belirtir¹¹⁰.

Tahsin Bey, Çeç Nahiye Müdürlüğü sırasında sayılanlar dışında idarecilik hayatının sonraki devrelerinde de çok önem vereceği imar ve eğitim işlerine mesai harcamıştır. Yıpranmış camileri tamir ettirmiş, içlerine seccade döşetmiş ve okul binaları açtırmıştır. Hatta zaman zaman bu okullarda kendisi de öğretmenlik yapmış, okulların eğitim programlarını da hazırlamıştır¹¹¹.

Çeç Nahiye Müdürlüğü Tahsin Bey için birkaç açıdan oldukça önemlidir. Öncelikle Çeç gibi merkezden uzak bir dağ nahiyesinde sınırlı imkânlarla yürüttüğü yasadışı olaylarla mücadele ve eğitim faaliyetleri, halk ile iç içe olması kendisine oldukça büyük bir tecrübe kazandırmıştır. Kendi deyimiyle Çeç'teki görevinde köylüyü, onların düşünce tarzını, ihtiyaçlarını ve ahlakını tanımıştır¹¹². Bunun dışında Çeç'in dağlık havası ve doğal gıdaları sağlığının düzelmesini sağlamış, kendi ifadesiyle bu görev esnasında 15 kilo almış ve sağlığına dair evhamlardan da büyük oranda kurtulmuştur¹¹³.

Tahsin Bey 4 Ekim 1898'de Çeç Nahiye Müdürlüğü'nden eski görevi olan Prüşan Nahiye Müdürlüğüne iade edilmiştir¹¹⁴. Tahsin Bey bu "iade-i becayiş"i tren istasyonuna getirilen resmi Selanik Gazetesi'nden öğrenmiştir¹¹⁵. Tahsin Bey, Prüşan'daki memuriyetine iade edilmesinin altında yatan sebeplerin eski Drama Mutasarrıfı Zühdü Bey'in Yemen'e atanması ile İstanbul'a giden annesinin bu konudaki çalışmaları olduğunu belirtir¹¹⁶. Tahsin Bey bu haber üzerine Ekim

¹¹⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 48.

¹¹¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 42.

¹¹² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 59.

¹¹³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 45.

¹¹⁴ **BOA, DH.SAİD.d**, nr. 81/242.

¹¹⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 47.

¹¹⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 35.

ortasında Çeç'den Drama'ya döner. Bu defasında Drama ahalisince daha çok tanındığını, şöhretinin arttığını fark eder. Zaman içinde Çeç'ten gelip Drama'yı ziyaret eden köylüler Tahsin Bey'den övgü ile söz etmiş bu da Tahsin Bey'in ününün Drama'da yayılmasına sebep olmuştur¹¹⁷.

2.1.4 İkinciye Prüsçan Nahiye Müdürlüğü

Sicil-i Ahval varakasına göre Tahsin Bey Prüsçan'daki ikinci görevini 19 Kasım 1898'de deruhte etmiş olmalıdır. Zira naklinin 4 Ekim 1898'de gerçekleştiği yazmakta ancak vazifesinde “*emvâl-i emîriyye ve hukuk-i şahsiyyeden zimmet ve ilişiği olmadığı ve vazifesini hüsn-i ifâ eylediği*” hususundaki ifadeden önce 19 Kasım 1898 tarihi Prüsçan'daki ikinci görevine başlangıç tarihi olarak verilmektedir. Tahsin Bey'in Çeç'ten hareketine dair beyan ettiği 1898 Ekim'inin ortaları baz alınır, 19 Kasım'da göreve başlamış olması mantığa uygun düşmektedir.

Tahsin Bey eski görev bölgesinde ilk iş olarak eğitime faaliyetleri ile ilgilenmiştir. Dağınık durumda bulunan mahalle mekteplerini ve bu mekteplerin muallimlerini Orta Cami'de açtığı yeni mektebe toplamak suretiyle öğrencileri ve öğretmenleri bir araya getirmiştir. Tahsin Bey kendisi için oldukça önemli olan bu mektebin açılışını Drama Mutasarrıfı Reşit Bey'in de katıldığı ve nutuk irat ettiği bir törenle, mevlit okutarak yapmıştır. Bunun dışında haftada beş ders saatlik eğitim yükünü de kendi omuzlarına almıştır¹¹⁸.

Tahsin Bey'in ikinci Prüsçan Nahiye Müdürlüğü'nde yaptığı bir diğer önemli iş de yeni bir hükümet konağının inşasıdır. Daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, Tahsin bey'in ilk görevi olan ilk Prüsçan Nahiye Müdürlüğü'nde kendisini en çok etkileyen şeylerden biri devleti temsil eden bir binanın oldukça bakımsız ve yıkık olmasıdır. Tahsin Bey bu dönemde hükümet binası ile halkın gözündeki devlet imgesini temsil edildiğine dair bir kanı edinmiştir. Dolayısıyla devlet temiz ve sağlam bir bina ile hizmet vermelidir. Tahsin Bey yeni hükümet konağının inşası için

¹¹⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 49.

¹¹⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 51.

Drama'ya niyetini yazdığı sırada eski Mutasarrıf Mustafa Reşit Bey gitmiş yerine Şamlı Abdülgani Paşa gelmiştir. Mutasarrıf Tahsin Bey'in bu isteğine olumlu yanıt vermiştir. Böylece Tahsin Bey ahaliden iane toplamış, 1000 liralık nakit ve Oğlak ile Görecek adındaki Hıristiyan köylerinden kereste yardımı temin etmiştir. Bunun dışında halk da, Tahsin Bey de inşaatta gönüllü olarak çalışmış ve 5 ay zarfında bina tamamlanarak Abdülgani Paşa yerine Drama Mutasarrıf'ı olan Rıfkı Paşa'nın da katıldığı bir törenle açılmıştır. Selanik'ten getirilen mefruşat ile döşenen binaya bir de kitabe yazılmıştır. Kitabesine göre bu bina 1899 yılında bitmiştir. Tahsin Bey hükümet konağı yapımındaki fedakarlıklarından dolayı kendini halka borçlu hissetmiş ve yapacağı hizmetlerde halkın bu fedakar tavrından feyiz almıştır¹¹⁹. Hükümet konağı inşası hususundaki çabaları ile maarif işlerindeki başarı ve fedakarlığından dolayı liva tarafından kendisine üçüncü dereceden rütbe iradı istenmiş¹²⁰ ancak kendisine dördüncü derece rütbe irat olunmuştur¹²¹.

Tahsin Bey bu dönemde Hıristiyan unsurların yaşadığı olaylara da etkin olarak müdahale etmiştir. Müslümanlar tarafında kaçırılmış bir Bulgar çocuğun ebeveynine iadesi konusunda başarılı bir soruşturma yürütmüştür¹²². Bunun dışında Bulgar ve Yunan ahali arasındaki olaylarda da rol almıştır. Bu olaylardan biri İstanbul'a kadar yankı yapmıştır. 8 Haziran 1899 tarihinde Bulgaristan Kapı Kethüdalığı, 11 Mayıs günü Bulgar kilisesinde eğlenen ahalinin Rumların doldurmasına getirilen Tahsin Bey tarafından yine kilise avlusunda dövüldüğü ve aralarından bir kısmının derdest edilerek Drama'ya sevk edildiği yazılmıştır. Şikayet Bab-ı Ali Daire-i Hariciye Tercüme Odası vasıtasıyla Sadaret'e intikal etmiştir¹²³. Sadaret 24 Haziran itibarıyla bu konuda Selanik Vilayeti'nden olayın incelenmesini talep etmekle¹²⁴ beraber, tahkikatın sonucunu beklemeden Bulgaristan Kapı Kethüdalığı'na kendilerinin yetki aşımı yaptıklarını böyle bir konuda şikayette

¹¹⁹Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.53.

¹²⁰ Selanik Vilayetine Tahsin Bey'in üçüncü dereceden rütbe ile taltif edilmesi isteğinin Dâhiliye'den Sadaret'e bildirilmesine dair isteği içeren yazı, BOA, **DH.MKT.**, nr. 2343/67.

¹²¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 54.

¹²² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 56.

¹²³ **BOA, A.MTZ.(04)**, nr. 62/74, Lef 2.

¹²⁴ **BOA, A.MTZ.(04)**, nr. 62/74, Lef 3.

bulunmalarının vazife ve yetkilerine aykırı olduğu iddiasıyla bildirmiştir¹²⁵. Selanik Vilayeti yürüttüğü tahkikat sonucunda Tahsin Bey'in Bulgar emellerine aykırı hareket etmesinden dolayı Bulgarlarca suçlandığı, tevkif edilen şahısların genel edep kurallarına aykırı bir şekilde eğlenmekte olan kişiler olduğu belirtilmiştir¹²⁶.

Yine bu dönemde Tahsin Bey askerlik çağı olan yirmi yaşına erişmiştir. Mustafa Rıfkı Paşa'nın Tahsin Bey'in görevinin başında kalması için harcadığı tüm çabalara rağmen Tahsin Bey Selanik'te Nişancı Taburu'nda üç aylık bir askerlik yapmıştır. Aslen Selanikli olması sebebiyle askerliği oldukça rahat geçmiştir. Yine askerliği vesilesiyle Selanik'te bulunmasından yararlanarak vilayet erkani ile temasa geçmiş, kendilerinden takdir görmüştür. Bu sırada Tahsin bey'in arzusunun hilafına Ağustos Nahiyesi'ne tayini konuşulmaya başlanmıştır¹²⁷. Böylece Prüşan'a dönmüş ve tayinine kadar görevini yürütmüştür. Tahsin Bey'in 20 Kasım 1900 tarihinde Ağustos Nahiyesi Müdürlüğüne atanmasının uygun görüldüğü Dâhiliye Nezareti'nden Selanik Vilayetine gönderilen 23 Aralık 1900 tarihli maaş yazısında belirtilmiştir¹²⁸. Tahsin Bey vilayetten nakil emrinin kendisine 1900 senesinin Nisanı'nda ulaştığını belirtir¹²⁹. Ancak bu tarih bir hesap yanlışlığından ya da dikkatsizlikten böyle yazılmış olmalıdır. Zira Sicil-i Ahval varakasına göre Tahsin Bey 25 Şubat 1901 tarihine kadar Prüşan Nahiyesi Müdürlüğü'nü yürütmüş ve 13 Mart 1901 tarihinde Ağustos Nahiyesi'ndeki görevi devralmıştır¹³⁰. Şu halde Tahsin Bey'in 1901 senesinin Şubat ayının sonuna doğru Prüşan'daki görevinden ayrılmış olması olasıdır.

Prüşan'daki ikinci görevi Tahsin Bey'e özellikle bölgenin en önemli gelir kaynağı olan tütünün satışını ve halkın bu satışlarda düşürüldüğü durumu görmesi, devlet personeli ile iş adamları arasındaki çıkar ilişkisinin halkı ne derece zorda bıraktığını anlaması bakımından önemli bir tecrübe sağlamıştır. Özellikle halkın

¹²⁵ BOA, A.MTZ.(04), nr. 62/74 Lef 4.

¹²⁶ BOA, A.MTZ.(04), nr. 62/74 Lef 4.

¹²⁷ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 57.

¹²⁸ BOA, DH. MKT., nr. 2441/157.

¹²⁹ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 59.

¹³⁰ BOA, DH.SAİD.d, nr. 81/242.

yetiştirdiği tütünü ihracatçılara ulaştıran tütün simsarlarının hesap kurnazlıklarıyla eğitim seviyesi düşük olan halkın hakkını yemesi, onları kandırması Tahsin Bey tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ancak tütün tüccarlarının o gün için Büyük Devletler olarak adlandırılan devletlerin konsolosları olmaları, devletin bunları darılmak istememesi ve bazı simsarlarla devlet adamlarının çıkar birliği içinde olmaları Tahsin Bey'i bu haksızlıklara etkin bir şekilde müdâhil olmaktan alı koymuştur. Ancak kendisi de söylediği gibi, bu aşamada halkın bu durumdan çektiklerini görmüş ve ileride Drama Mutasarrıfı olduğunda Tütün Bankası ve Tütün İşçileri Sendikası kurmak şeklinde tezahür edecek haklıya hakkını iade etme çabalarına rehberlik etmiřtir¹³¹.

2.1.5 Ağustos Nahiye Müdürlüğü

Tahsin Bey Prüşan'dan halkın uğurlama töreniyle ayrıldıktan sonra sırasıyla Drama ve Selanik'e gitmiştir. Drama'da Mutasarrıf Mustafa Refik Paşa'ya veda etmiş, Selanik'te vali Hacı Hasan Paşa'nın huzuruna çıkmıştır. Sonrasında Ağustos Nahiyesi'ne hareket etmiřtir¹³². Tahsin Bey'in daha önceki görevlerinden farklı olarak Ağustos Nahiyesi Drama Sancağı'na değil Karaferye Sancağı'na bađlıdır¹³³. Karaferye Kazası Selanik'in batısındadır. Drama'ya göre Yunanistan'a daha yakındır. Tahsin Bey Selanik'in mesire yeri sayılabilecek Ağustos Nahiyesi'ne vardığında çok medeni bir yerle karşılaştığını belirtir. Gördüğü fabrikalar ve kulüpler Avrupai bir yerde olduğu hissini uyandırmıřtır¹³⁴. Tahsin Bey Ağustos Nahiyesi'nin "bütün hissiyle, ruhuyla, malıyla, amaliyle tam bir Yunan şehri" olduğunu da belirtmiřtir¹³⁵.

Tahsin Bey'in nahiyeye varır varmaz yaptığı ilk iş bir Hıristiyan'ın evinde kiralanmış 3 odadan ibaret olan hükümet dairesinin yeniden inşası olmuştur. Bu amaç için daha önce tespit edilmiş olan 7000 liralık varidatı almak için Karaferye

¹³¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 60.

¹³² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 61.

¹³³ Tahir Sezen, **a.g.e.** s. 9.

¹³⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 61.

¹³⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 64.

kaza merkezine gitmiş ve burada kaza erkani ile de tanışmıştır. Miktarı anılan meblağı Nahiye tahsisatından tahsil edilmek üzere düzenlenen havale ile almış, bunun dışında Nahiye İdaresine ait bir bahçeyi de satarak elde ettiği para ile inşaat işini ihale ederek bir müteahhide vermiştir. Böylelikle Tahsin Bey'in güzelliğine hayran olduğunu belirttiği bir hükümet konağı inşa edilmiştir. Bu dönemde Hacı Hasan Paşa yerine Selanik Valisi olan Tevfik Bey (Biren) de binanın açılış törenine katılmış ve bir nutuk irat etmiştir¹³⁶. Tevfik Bey'in kendi sözlerini iktibas etmek Valinin yapılan iş ve Tahsin Bey hakkındaki görüşlerini göstermesi bakımından yerinde olacaktır:

“Kudüs'te bulunduğum zamanlar istediğim vakit devre çıkabiliyordum. Selanik vilayetinde ise, merkezden ayrılmaya maalesef imkân yoktu. Sadece bir kere, o da merkez kazasında bağlı Ağustos nahiyesinde hükümet konağı yaptırıldığında Selanik'ten ayrılabilirdim. Nahiye müdürü bu binanın küşad resminde bulunmam için beni davet etmişti. Ağustos nahiyesine bir gün içinde gidip gelmek kabil olduğu için bu davete icabet etmiştim. Nahiye müdürü Tahsin Bey faal ve kıymetli bir zat idi. Açılış merasiminden sonra kendisi ile görüştüğümde Tahsin Bey'i bir kat daha takdir ettiğimden sonraları onu Yenice Vardar Kaymakamlığı vekâletine tayin, daha sonra da Razlık Kaymakamlığına inha etmişim”¹³⁷.

Görülmektedir ki Tahsin Bey yaptığı iş ve bıraktığı intiba ile valinin gözüne girmeyi başarmıştır. Bu başarısından dolayı Vali Tevfik Bey, Tahsin Bey'in dördüncü derece mecdidi nişanıyla ödüllendirilmesi için istekte bulunmuş ve Tahsin Bey'e nişan verilmiştir¹³⁸. Tahsin Bey bu nişanın kendisini şevke getirdiğini ve kendisini beldenin güzelleştirilmesi ve geliştirilmesi için teşvik ettiğini belirtir. Bu dönemde beldenin bütün kaldırımları yenilenmiş, nahiyenin bilimsel ölçütlere göre yeni bir haritası çizdirilmiş, ticareti güven altına almak için tren istasyonu ve nahiye merkezi arasında bir jandarma karakolu kurulmuştur. Özellikle kaldırım düzenlemesi ile beldeye Avrupalı bir görünüm kazandırılması sırasında bölgenin Hıristiyan

¹³⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 62.

¹³⁷ Mehmet Tevfik Biren, **Bir Devlet Adamının II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi Hatıraları Cilt:1**, İstanbul 1993, s. 164.

¹³⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 62.

zenginlerinden de maddi yardım alınmıştır¹³⁹. Bu bağlamda Tahsin Bey de bölgenin Rum halkı ile iyi geçinmeye çalışmıştır. Tahsin Bey kendisinden önceki nahiye idaresinin muhafazkar yapısından dolayı Rumları rahat bırakmadığını ancak kendisinin onlara rahatlık ve serbestlik tanıdığını belirtir. Rum tüccarlarla tanışmış ve onlarla ahablık etmek suretiyle kendi çalışmaları için yardım sağlamıştır. Tahsin Bey kendisinin Abdülhamit ve istibdadına karşı fikirlerinin Rumlar tarafından da desteklendiğini, verilen ziyafetlerde yönetim aleyhinde nutuklar irat ettiğini belirtir¹⁴⁰.

Bu dönemde Tahsin Bey'in adı adli vakalarda da geçmiştir. Öncelikle işkence ile suçlanmış, Vilayet Başsavcısı Necmettin Molla'nın takibatına uğramış ancak aklanmıştır¹⁴¹. Bir diğer dava da Tahsin Bey'in Ağustos Nahiyesi ahalisinden Zülfikar Bey'i tahkir etmesi iddiasıyla açılmış bir davadır. Bu dava uzunca bir süre devam etmiş süreç içinde Tahsin Bey'in muhakeme altına alınabilmesi için irade-i seniyye sadır olmuş¹⁴² hatta 1903 senesi başında Dâhiliye Nezareti, Selanik Vilayetine soruşturmanın Tahsin Bey'e tebliğ edilmesini ve kendisinin vereceği cevabın da Dâhiliye Nezareti'ne geri gönderilmesini yazmıştır¹⁴³. Ancak bu soruşturmanın devam hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde başka bir kayda rastlanmadığı gibi Tahsin Bey kendi hatıratında da bu olaya yer vermemiştir.

Tahsin Bey, Ağustos Nahiyesi Müdürü iken başarılarından dolayı kendisini takdir eden ve kaymakamlığa yükseltmek isteyen Vali Tefvik Bey tarafından kısa süreli de olsa, Yenice-i Vardar Kazası'nın kaymakamlığına vekâleten tayin edilmiştir¹⁴⁴. Tahsin Bey'in 24 Ağustos 1901 tarihinden aynı senenin Ekim ayının 3'ncü gününe kadar¹⁴⁵ üzerinde bulundurduğu kaymakamlık görevi kendisinin ilk kaymakamlık tecrübesi olması açısından önemlidir. Toplamda bir aydan biraz daha

¹³⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁴⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 63-65.

¹⁴¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁴² Durumla ilgili Adliye ve Mezahip Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen evrak, **B.O.A., DH. MKT.** nr. 634/60 Lef 3

¹⁴³ **B.O.A., B.O.A., DH. MKT.** nr. 634/60 Lef 4

¹⁴⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁴⁵ **BOA, DH.SAİD.d.** nr. 81/242.

fazla süren bu görev içinde özellikle telgraflar ve şifre haberleşmeleri ile ilk defa karşılaşmış, kaza denilen idare yapısının hangi organlara ayrıldığını öğrenmiştir¹⁴⁶. Yenice-i Vardar Kaymakamlığı Tahsin Bey için bu görevden döndükten sonra katılacağı kaymakamlık sınavları için önemli bir hazırlık olmuştur. Zira Yenice-i Vardar Kaymakamlığı Vekâleti'nden Selanik'e döndüğünde Vali Tefvik Bey kendisine İstanbul'a gitmek için izin alıp, Kaymakamlık Sınavına katılmasını tavsiye etmiştir. Tahsin Bey de valiliğe hitaben sınav için izin isteyen bir dilekçe yazmıştır¹⁴⁷. 12 Kasım 1901 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Selanik Vilayeti'ne cevap yazılmış, kendisinin kaymakamlık imtihanına girmek için gerekli niteliği haiz olmasından dolayı imtihanın yapılacağı tarih olan Aralık Ayı ortasından yirmi gün önce İstanbul'a gönderilmesinin uygun olduğu belirtilmiştir¹⁴⁸. Bu evrakta iznin nihai süresi yazmamakla beraber Tahsin Bey verilen sürenin yaklaşık üç ay olduğunu belirtir. Tahsin Bey'e göre bu süre, başkentten sürgünle ayrılan biri için oldukça uzundur¹⁴⁹.

Tahsin Bey üç buçuk senedir görmediği İstanbul'a gitmiş ve kaymakamlık sınavına katılmıştır¹⁵⁰. Tahsin Bey 29 Ekim 1901 tarihi ile İstanbul'dadır ve sınav sonucu olarak 18 Ocak 1902 günü Memurin-i Mülkiye Komisyonu'ndan verilen, 200 numaralı Üçüncü Sınıf Kaymakamlık İntihapnamesi'ni almıştır¹⁵¹. Tahsin Bey dönemin Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa ve Mabeyn Katibi Hakkı Bey'in, kendisinin bir kaymakamlığa atanması hususunda Dâhiliye Müsteşarı Fuat Bey'e emir verdiğini belirtir. Tahsin Bey durumu Selanik Valisi Tefvik Bey'e ilettiğinde, Vali kendisinin Bulgar ahvalini bilmesinden dolayı Razlık Kazası'na tayinini istediğini ancak Memduh Paşa'nın, kendisinin yaşı küçük olduğundan dolayı buna itiraz ettiğini söyler. Bununla birlikte Tahsin Bey'in kağıt üzerinde yaşını büyütmesi sonucu karar Memurin İntihap Komisyonu'ndan geçmiş ve Mabeyn Katibi Hakkı Bey'in de telkinleriyle Memduh Paşa da duruma rıza göstermiştir. 15 Şubat 1902'de Tahsin

¹⁴⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 66.

¹⁴⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 66.

¹⁴⁸ Dahiliye Nezareti'nden Selanik Vilayeti'ne yazılmış 12 Kasım 1901 tarihli yazı, **B.O.A., DH. MKT.**, nr. 2546/60.

¹⁴⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁵⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁵¹ **BOA, DH.SAİD.d**, nr. 81/242.

Bey'in Razlık'a atanmasına dair irade-i seniyye çıkmıştır¹⁵². Uygun görülen bu karardan dolayı Tahsin Bey'in izin süresi de işlemlerin yapılacağı süre kadar uzatılmıştır¹⁵³. Bu tayinin sarayca da uygun bulunması üzerine Tahsin Bey, 18 Mart 1902 günü ve 575 kuruş maaşla Razlık Kaymakamlığı'na, Dâhiliye Nezareti tarafından tayin edilmiştir¹⁵⁴. Bu sırada Selanik Valiliği'ne atanan Hasan Fehmi Paşa ile birlikte deniz yoluyla Selanik'e doğru yola çıkmıştır¹⁵⁵. O sırada henüz görevi devretmemiş olan Tefik Paşa hatıratında yeni vali Hasan Fehmi Paşa'nın 25 Mart itibarıyla Selanik'e geldiğini belirtir¹⁵⁶. Dolayısıyla İstanbul'dan Hasan Fehmi Paşa ile birlikte yola çıkan Tahsin Bey de bu tarihte Selanik'e varmış olmalıdır. Tahsin Bey Selanik'e gelmesinden bir hafta sonra Razlık Kazası'nın bağlı bulunduğu Serez livasına gitmiştir¹⁵⁷.

2.2. Tahsin Bey'in Kaymakamlıkları

2.2.1. İlinden İsyanı'nın Arifesinde Balkanlardaki Genel Durum

Tahsin Bey'in Nahiye Müdürlüğü görevlerinden yükselip Kaymakamlığa terfii ettiği sırada Makedonya'daki gerilim uluslararası bir sorun haline bürünmüştü. Makedonya'nın durumu dünya devletlerini ve kamuoyunu meşgul ediyor ve Şark Meselesinin çözümü üzerine tartışmalara neden oluyordu. Bu dönemde Makedonya sorunun özünü özellikle Bulgar Örgütlerin faaliyetleri teşkil ediyordu. Makedonya'da faaliyet gösteren Bulgar Komiteleri temel olarak iki ana gruba ayrılmıştı. Birincisi sloganları "*Makedonya Makedonyalılarındır*"¹⁵⁸ olan ve o sıralar "*Gizli Makedonya-Edirne Devrimci Örgütü*" olarak adlandırılan iç örgüt ya da diğer adıyla Santralistlerdi¹⁵⁹. İç örgüt 1893'te Selanik'te kurulmuştu¹⁶⁰.

¹⁵² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁵³ Dâhiliye Nezareti'nden Selanik Vilayeti'ne Tahsin Bey'in izin müddetinin uzatıldığına dair evrak **BOA, DH. MKT.**, nr. 2594/104.

¹⁵⁴ **BOA, DH.SAİD.d.**, nr. 81/242.

¹⁵⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁵⁶ Mehmet Tefik Biren, **a.g.e.**, s. 201.

¹⁵⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁵⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁵⁹ Fikret Adanır, **Makedonya Sorunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2001, s.121.

Diğer örgüt ise 1895 yılında Sofya’da toplanan Makedonyalılar Kongresi sırasında kurulan Yüksek Makedonya Komitesi idi¹⁶¹. Yüksek Makedonya Komitesi’nin temel aldığı ilke Makedonya’nın Bulgaristan’ın bir parçası olduğu fikrine dayanıyordu ve Virhivistler olarak da adlandırılıyorlardı¹⁶². Büyük oranda Bulgar hükümetine bağlı ve onlarla ortaklaşa çalışıyorlardı¹⁶³. İç Örgüt’ün merkezi Selanik’te iken Yüksek Komite’nin merkezi Sofya’daydı¹⁶⁴. Tahsin Bey’in görevde olduğu dönemde iç örgütün meşhur komitacıları Sandanski, Delçev, Todorov iken Yüksek Komite’nin meşhurları General Mihailovski, Lazar, Andon, Apostol, Dede Yuvan gibi Tahsin Bey’in yöneticilik hayatında sıkça isimleri geçecek şahıslardı.

Bu dönemde bölgede örgütsel faaliyetler hızla artmış, Bulgar Komitalar kendi içlerinde bölge, kaza ve köy örgütlenmeleri kurmuştu. İç Örgüt kendi bünyesinde bir teşkilatlanma tüzüğü hazırlamış, silahlı eylemler yanında, halkı ajite etmek ve kışkırtmak için de özel birlikler oluşturmuştu¹⁶⁵. Böylelikle ayrılıkçı güçler Osmanlı idaresine karşı bir tür psikolojik savaşın da temellerini atmıştı. Bunun dışında Bulgar ahalinin Arnavut ve Yunan eşkıyalara karşı korunması görevini de kendi üstünde gören İç Örgüt, bu bağlamda da faaliyetlere girişmişti. Böylelikle sözde tebaasını koruyamayan devletin yerini alarak bir nevi devlet içinde devlet karakteri kazanıyordu¹⁶⁶.

İç Örgüt’ün diğer bir uğraşısı ise uluslararası kamuoyunun dikkatini Makedonya’ya çekecek eylemler yapmaktı. Böylelikle tıpkı Ermeni meselesinde olduğu gibi bir takım haklar elde edebileceklerini düşünüyorlardı. Bu meyanda Serez Sancağı’nda Fransa Vatandaşlığına mensup bir maden müdürü 15.000 Osmanlı lirası fidye alınmak üzere kaçırılmış ve fidyeyi almakta başarılı olunmuştu¹⁶⁷. Bir diğeri de Amerikalı bir Misyoner olan Bayan Stone’un Bulgar eşkıyalar tarafından dağa

¹⁶⁰ Barbara Jelavich, **History of The Balkans Twentieth Century Volume 2**, Cambridge – 1999, s.93.

¹⁶¹ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 123.

¹⁶² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁶³ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁶⁴ Gül Tokay, **Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri**, İstanbul – 1996, s. 37.

¹⁶⁵ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁶⁶ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 138-139.

¹⁶⁷ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 140.

kaldırılmasıdır. Bulgar eşkıyaların meşhurlarından Sandanski'nin gerçekleştirmiş olduğu bu eylemde¹⁶⁸ dağa kaldırılan rahibe ve refakatinde bulunan Bulgar asıllı Osmanlı Vatandaşı öğretmen Silka Hanım'ın tahliyesi için 14.500 altın fidye istenmiştir. Uzun süre Avrupa ve Amerika kamuoyu bu olaya odaklanmış ve nihayetinde Vali Tevfik Bey'e başvuran Amerikalılar misyonerin kurtarılması için gerekli fidyeyi vereceklerini ve takibatın durdurulmasını istemişler ve parayı ödeyerek Bayan Stone'un teslim almışlardır¹⁶⁹. Görülebileceği gibi İç Örgüt eylemlerinde başarıya ulaşıp uluslararası kamuoyunun dikkatini Makedonya bölgesine çekmekle kalmamış üstelik eylemlerini finanse edecek önemli maddi meblağları da elde etmiştir.

2.2.2. Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı

2.2.2.1. İlinden İsyanı Öncesi Yaşananlar ve Başlatılan Çalışmalar

Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı *Miss Stone* olayının hemen ardına denk gelir. Razlık Kazası da Cuma-i Bala ve Menlik Kazaları ile beraber misyoner kadını kaçıran Sandanski'nin dolaştığı yerlerdendir. Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı gündeme geldiğinde itiraz eden Memduh Paşa'nın itiraz sebebi de *Miss Stone* olayının yaşandığı bir bölgede Tahsin Bey gibi genç bir kaymakamın tayinini yerinde bulmayışıdır¹⁷⁰. Ancak Tahsin Bey bu konuda farklı düşünmektedir. Kendisi gibi 23 yaşında ve en faal, ateşli günlerini yaşayan bir gencin Razlık gibi Bulgar Komitacılığının yaygın olduğu bir yerde göreve gelmesini bulunamaz bir fırsat olarak görmektedir¹⁷¹. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde hatıratına taşımıştır,

*“İlk kaymakamlığım olan bu görevde kendimi göstermek, vatana hizmet etmek ve özellikle yurdumu yıkmak isteyen, Makedonya'da durmadan İslam kanı döken zalim Bulgarlardan ilk fırsatta intikam almak en büyük emelimdi”*¹⁷².

¹⁶⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁶⁹ Mehmet Tevfik Biren, **a.g.e.**, s. 185.

¹⁷⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 79.

¹⁷² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 79.

Tahsin Bey için Prüsçan memuriyeti tütün ticaretini anılmak, Çeç memuriyeti köylüyü tanımak anlamına gelirken, Razlık Kaymakamlığı eşkıyalık ve asayiş hususunda Tahsin Bey'in tercrübesini arttırmıştır. Durum öylesine vahimdir ki Tahsin Bey'in Razlık Hükümet Konağına ilk gelişinde aldığı haber iki jandarma erinin eşkıyaca şehit edildiği olmuştur¹⁷³. Gerçekten de bölge komitacılığın merkezlerinden biridir. Sandanski ve Apostol gibi meşhur eşkıya reisleri bu bölgede faaliyet göstermektedirler¹⁷⁴. Dolayısıyla Tahsin Bey'in öncelikli icraatı da bölgedeki terörü yok etmek için çalışmak olmuştur. Tahsin Bey komitacılığın kaynağını kurutmak için köylülerdeki silahları cebren toplamak gibi radikal bir karar almıştır. Tahsin Bey Bulgar köylüleri içinden muhbirlerle temas kurarak hanelerdeki silahların miktarını öğrenir ve bu silahları toplatmaya girişir. Tahsin Bey'in ifadesine göre 7 köyden toplamda 1830 tüfek toplanır¹⁷⁵.

Tahsin Bey'in silah toplama faaliyeti cebri güç kullanmaksızın, halka yapılan nasihat ve ricalarla yürütülmüştür. Örneğin 26 Kasım 1902 tarihli bir raporda Razlık'a bağlı Elşenice karyesinde toplanan 50 Rus Kapaklısı, 4 Harp Berdanı, 2 Martini ile 1160 fişegin sadece köyün ileri gelenlerinden 2 kişi ve bir bekçinin nasihatleriyle toplandığı belirtilmektedir¹⁷⁶. Yine 14 Aralık 1902 tarihinde Siroz Kaymakamı saraya gönderdiği raporda Tahsin Bey'in sadece nasihat ile 130 tüfek ve 2480 adet fişek topladığını belirtmiştir¹⁷⁷. Bir diğer evrakta Ferik Şakir Paşa, Siroz Livası'ndan Yıldız Sarayı'na çektiği bir dizi telgrafta bölgeden toplanılan 120 sandık cephanenin 28 Kasım 1902'de İstanbul'a sevk edildiğini¹⁷⁸, Razlık Kaymakamı'nın toplamış olduğu 12 tüfek ve 120 fişegin¹⁷⁹ 26 Kasım'da teslim alındığını, daha önce 22 Kasım itibarıyla da silah toplama işinin Razlık Kaymakamı'nın teşvikatı ve nasihatleriyle yürüdüğünü bildirmiştir¹⁸⁰. Bunun dışında 7 Kasım tarihinde Siroz

¹⁷³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 119.

¹⁷⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 124.

¹⁷⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁷⁶ Siroz Kaymakamlığı'ndan Baş Kitabet Dairesine gönderilen rapor **Y.PRK.UM.**, nr. 61/22

¹⁷⁷ Siroz Kaymakamlığı'ndan Baş Kitabet Dairesine gönderilen rapor **Y.PRK.UM.**, nr. 61/56

¹⁷⁸ **Y.PRK.ASK.** nr. 187/62, Lef 2

¹⁷⁹ **BOA, Y.PRK.ASK.**, nr. 187/62, Lef 1.

¹⁸⁰ **BOA, Y.PRK.ASK.**, nr. 187/62, Lef 3.

Mutasarrıflığı'ndan Yıldız Sarayı'na gönderilen raporda Razlık'a bağlı Dobronište Karyesinin Hıristiyan ahalisi tarafından 40 kapaklı ile 1100 adet fişeğin teslim edildiği bildirilmiştir¹⁸¹. Dikkat edilirse sadece Razlık kazasından toplanan silahlar en azından iki taburun tüfek ihtiyacını karşılayacak kadardır.

Tahsin Bey'in silah toplama işindeki sağduyusu ve ikna kabiliyeti olumlu sonuçlar vermiş ve halktan ciddi miktarda silah toplanmıştır. Tahsin Bey'in bu tavrı uzun vadede de olumlu sonuçlar yaratmıştır. 1903 senesi Nisan'ında Dobronište ve Elşenice karyelerinin Hıristiyan ileri gelenleri bölgedeki hükümete başvurarak, komitaların toplanılan silahlar yerine yurt dışından yeni silahlar getirmek istediklerini ancak ahalice hükümete bağlı olduklarını bu silahları kabul etmediklerini komitadan gelenlere söylediklerini beyan etmişlerdir¹⁸². Görülen o ki, Tahsin Bey'in güttüğü politika Hıristiyan ahaliye güven telkin etmiş ve ahali komitanın faaliyetlerinin neden olacağı karışıklıktan kendini korumak için silah ithalini reddetmiştir. Yine bu dönemde Hıristiyan köylülerin komitacıları ihbar ettikleri vakalar da artmıştır. Bölgedeki birçok köyde saklanan komita mensupları Osmanlı güçlerine teslim edilmiş ya da yerleri kolluk güçlerine bildirilmiştir¹⁸³.

Razlık'ın Müslüman ahalisi de Bulgar eşkıya ile olan mücadelesinde Tahsin Bey'in yanında olmuşlardır. Örneğin Barçovalı Baki Ağa ve oğlu ve yoldan geçecek olan Müslümanlara pusu kuran sekiz kişilik bir Bulgar çetesini tek başlarına yok etmişlerdir. Tahsin Bey bu çatışmanın seslerini Piredel Değirmeni'nde iken işitmiş ve bir süvari müfrezesi ile bölgeye gittiğinde Baki Ağa ve oğlunun çoğu başlarından vurulmuş olmak üzere sekiz eşkıyayı öldürdüğünü görmüştür. Tahsin Bey durumu vilayete bildirmiş ve Vali Hasan Fehmi Paşa da durumdan hoşnut olmuştur¹⁸⁴. Hatta Baki Ağa'nın kahramanlığı İstanbul'a bildirilmiş ve Baki Ağa'ya Beşinci Dereceden Mecidi Madalyası itası talep edilmiştir¹⁸⁵. Ancak Tahsin Bey'in hatıratına göre Baki

¹⁸¹ Siroz Kaymakamlığı'ndan Baş Kitabet Dairesine gönderilen rapor, **BOA, Y.PRK.UM.**, nr. 60/113

¹⁸² Siroz Kaymakamlığı'ndan Baş Kitabet Dairesine gönderilen 16 Nisan 1903 rapor, **BOA, Y.PRK.UM.**, nr. 63/66.

¹⁸³ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 194.

¹⁸⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁸⁵ Dâhiliye'den Sadaret'e yazılan evrak, **B.O.A., DH. MKT.**, nr. 49/ 581.

Ağa'ya Dördüncü oğluna ise Beşinci dereceden Mecidi ita edilmiştir¹⁸⁶. Diğer bir kahramanlık sahnesi de Belice köyünde yaşanmıştır. Köyde hiçbir kolluk kuvvetinin bulunmadığı bir sırada 200 kişilik Bulgar eşkıyası köyü kuşatmış ancak o sırada izinde olan Murat Onbaşı ve 5 arkadaşı mezarlıklar içinden köy etrafındaki eşkıyaya ateş açarak askeri müfreze gelene kadar eşkıyayı oyalamışlardır. Murat Onbaşı bu kahramanlığı esnasında altı yerinden kimisi ağır yaralar almış ve uzun süre hastanede yatmıştır. Bu kahramanlığından ötürü Vali Hasan Fehmi Paşa Murat Onbaşı'yı başçavuşluğa yükseltmiş ve bir miktar parayla ödüllendirmiştir¹⁸⁷.

Ancak Tahsin Bey'in bu politikalarının kendi açısından olumsuz sayılabilecek bir takım sonuçları da olmuştur. Bölgede zor duruma düşen komita sempatanları Tahsin Bey hakkında İstanbul ve Avrupada'ki yabancı elçiliklere şikayet telgrafları çekmişler, Tahsin Bey'i Selanik'teki konsoloslara şikayet etmişler, bunların çabaları sonucu Tahsin Bey hakkında soruşturma açılmıştır. Cemal Azmi Bey başkanlığında kurulan soruşturma komisyonu iddiaları birer birer incelenmiş ve nihayetinde Tahsin Bey'e isnat edilen suçlamaların aslı olmadığına karar vermiştir. Hatta Tahsin Bey'in bölgedeki çabalarından dolayı kendisine ikinci rütbeden Mecidi Madalyası itasına dair İstanbul'a istidada bulunmuştur¹⁸⁸. Tahsin Bey üzerinde kurulmak isten baskı sadece soruşturma komisyonu ile sınırlı kalmamış, komitacılar bir keresinde Dobronişte köyüne olan seyahatinden döneceği sırada yola pusu kurmuşlar ancak Tahsin Bey gece köyde kalınca girişim akim kalmıştır. Ancak o sırada Razlık'a dönmekte olan Hafız Ahmet Bey ve refakatindeki iki jandarma eri talihsiz bir şekilde Tahsin Bey için kurulan pusuya düşmüş ve şehit olmuşlardır¹⁸⁹.

Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı'nın ilk dönemi eşkıya takibinde de tecrübelenmesini sağlamıştır. Bir defasında 250 kişilik çetesiyle bölgeden geçen meşhur eşkıya reisi Sandanski'nin peşine düşmüş, sıcak temas sağlamış ancak Osmanlı güçleri kayıp vererek Sandanski'yi elinden kaçırmıştır¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁸⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 142-143.

¹⁸⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 128-129.

¹⁸⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 129.

¹⁹⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 131.

Tahsin Bey'in bu dönemde girdiği işlerden biri de inşaat çalışmalarıdır. Öncelikle eski ve harap olan hükümet konağını yeniden inşa etmekle işe başlamıştır. Bu amaçla eski hükümet binasındaki daireleri kazadaki okula taşımış ve iane için halka başvurmuştur. Özellikle köylerden elde edilen yardımlarla hükümet konağı yeniden inşa edilmiş, sonunda mermer sütunlar üstüne yükselen, bir vilayet konağı kadar görkemli ve nezih bir eser ortaya çıkmıştır. Hükümet konağı inşaatında Razlık'ın doğal zenginliklerinin başlıcası olan mermer ve bu mermer memleketinde, materyali işlemekte ustalaşmış olan Bulgar dülgerlerden yararlanılmış, bu dülgerler ücreti mukabili çalıştırılmıştır¹⁹¹.

Tahsin Bey döneminde Razlık'ta yapılan bir diğer tesis de hapishanedir. Tahsin Bey'in ifadesiyle Razlık'ın mevcut hapishanesi adeta bir “*engizisyon mahzenini*” andıran bakımsız ve köhne bir haldedir.¹⁹² Selanik Defterdarlığı 2 Ocak 1904 tarihinde Razlık Hapishanesi'nin hem sağlık şartlarına aykırı hem de şehir nizamını bozucu bir konumda olmasından dolayı yeniden inşa edilmesinin gerekliliğini bildiren ve bunun için 8000 kuruşluk bütçe isteyen istidayı Rumeli Müfettişliği'ne yazmış¹⁹³ ve ertesi gün onay almıştır¹⁹⁴. Hapishane aynı senenin Mayıs ayının 8'nci günü kazanın askeri ve mülki erkanı ile eşraf, esnaf ve talebelerin katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır¹⁹⁵. Tahsin Bey'in ifadesiyle yeni cezaevine nakledilen mahkumlar karşılarında modern ve temiz bir yapıyı görünce cezaevinin taşlarını öperek memnuniyetlerini göstermişlerdir¹⁹⁶.

Tahsin Bey bu dönem zarfında kazanın güvenlik sorunlarının çözülebilmesi için askeri yapılar da inşa edilmiştir. Öncelikle hâkim bir tepede olan Barçova kışlası tamamen ahaliden sağlanan yardımla inşa edilmiş ve kışla 6 Mart 1904 itibarıyla

¹⁹¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 133.

¹⁹² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 132.

¹⁹³ Selanik Defterdarlığı'ndan Rumeli Müfettişliği'ne yazılan evrak, **BOA, TFR.1.SL.** nr.28/2748 Lef 1.

¹⁹⁴ Selanik Defterdarlığı'ndan Rumeli Müfettişliği'ne yazılan evrak, **BOA, TFR.1.SL.** nr. 28/2748 Lef 2.

¹⁹⁵ Razlık Kaymakamı Tahsin Bey'in Rumeli Müfettişliği'ne çektiği telgraf, **BOA, TFR.1.SL.** nr. 38/3752

¹⁹⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 132.

resmi olarak hizmete açılmıştır¹⁹⁷. Tahsin Bey döneminde inşa edilen diğer iki kışladan biri de Piredel Kışlasıdır. Piredel Kışlası açılır açılmaz Türk Bulgar sınırındaki bir başka kasaba olan Yakorit'te de kışla inşaatına başlanılmıştır¹⁹⁸. Böylelikle Türk Bulgar sınırı gibi hudutlar arası sızmaların olağan olduğu bir yerde bölgedeki denetimi arttıracak bir kışla inşa edilmiştir¹⁹⁹.

Tahsin Bey'in imar konusundaki diğer bir hassasiyeti de eğitim binalarının inşasına dair olmuştur. Bu bağlamda bütün Müslüman köylerine bir iptidai mektep yapılmasına dair bir kampanya başlatmış ve bunda da başarılı olmuştur. Bunun dışında halkı Pomak Müslümanlar'dan oluşan Bayrak köyüne de dini ilimler tahsil edilen bir medrese inşa ettirmiştir²⁰⁰.

2.2.2.2.İlinden İsyanı ve Görev Değişikliği

Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı sırasında Makedonya'nın genelinde de tansiyon yükselmektedir. 1902 sonbaharında Cuma-i Bala'da Bulgar'lar tarafından Yüksek Komite'nin organize ettiği bir genel isyan teşebbüsü yapılmış ancak akamete uğramıştır²⁰¹. Bu isyan Razlık'a komşu bölgeler olan Cuma-i Bala ve Menlik'e yayılmış olup Razlık'a bulaşmadan bastırılmıştır. İsyancılar Piredel kışlasını basmış olsa da Teğmen Refet (Bele) Bey'in üstün gayretleri sonucunda isyan Razlık'a sirayet edememiştir²⁰². Özellikle 1902 yılı Ağustosunda II. Abdülhamit yönetimince ilan edilen af sonucu komitacıların birçoğu tekrar araziye dönmüşlerdir. Serbest bırakılanlar arasında 1901 yılında tutuklanan iç örgütün elebaşlarından Tatarçev, Matov ve Gruev adındaki üç azılı haydut da vardı. Tatarçev ve Matov hapisneden çıkar çıkmaz Selanik'e giderek Cuma-i Bala isyanının Bulgar ayrılıkçı hareketine kaybettirdiği prestiji tekrar kazanmak adına genel bir isyan planlamak üzere bir

¹⁹⁷ Tahsin Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne Gönderilen Telgraf, **BOA**, **TFR.1.SL.** nr.32/3193.

¹⁹⁸ Selanik Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gelen ve kışlalar hakkında olan tahrirat, **B.O.A.**, **DH. MKT.**, nr. 530 /64.

¹⁹⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 137.

²⁰⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 137.

²⁰¹ Andrew Rossos, **a.g.e.**, s. 106.

²⁰² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 138.

toplantı organize ettiler.²⁰³ Bir dizi toplantı sonucu gelişen süreçte Bulgar hareketinde iki temel eylem planı ve bu eylem planlarının doğurduğu bir fikir ayrılığı ortaya çıktı. Ivan Garvanov liderliğindeki grup halkın genel bir isyana kaldırılmasını savunurken, Delçev ve Petrov adlı iki liderin başını çektiği diğer grup bir dizi sansasyonel eylem ile Osmanlı Güçlerini yıpratmayı ve Müslüman, Hıristiyan ve Musevi ayrımı yapmaksızın halkın kaotik bir ortama çekilmesi ve doğacak karışıklıklar sonucu Osmanlı'ya bir dış müdahale yapılmasını tasarlıyordu²⁰⁴.

Garvanov grubu genel bir isyanın başlangıcının 1903 baharında yapılmasını tasarlıyordu. Esasında bir fizik öğretmeni olan ve tarih itibarıyla İç Örgüt'ün liderliğini elinde bulunduran Garvanov'a göre Cuma-i Bala isyanındaki başarısızlık bir ümitsizlik ortamının doğmasına neden olmuştu. Bu yüzden Bulgar hareketinin önemli liderlerinden Delçev, Petrov ve Sandanski'nin muhalefetine rağmen genel bir isyanın başlatılmasını savunuyordu²⁰⁵. Örgütün önemli isimlerinden biri olan Dame Gruev'in de desteğini almıştı²⁰⁶.

Diğer yandan Delçev, Osmanlı Kuvvetleri tarafından öldürülmeden önce Selanikte faaliyette bulunan anarşist grup *Gemicii* ile temasa geçmişti. Gemicii grubu çoğu Veles kenti ahalisinden olan Bulgar lise öğrencilerinden oluşuyordu. Çalışma metotları anarşi ve suikastlar üzerine temellenmişti. İç örgütten farklı olarak Avrupalı anarşistlerin yöntemlerini, klasik halk ayaklanması teorilerinden daha etkin buluyorlardı. Özellikle bomba ve dinamit ile gerçekleştirilen sansasyonel eylemler tasarlıyorlardı²⁰⁷. Bu bağlamda Selanik Suikastları'ndan hemen önce sınırdan çok fazla dinamit geçirilmesi hiç de tesadüf değildi²⁰⁸.

Bu örgüt Selanik'te bir takım anarşi eylemlerine giriştiler. İlk olarak 28 Nisan 1903 günü Selanik'ten ayrılmakta olan "*Quadalquivir*" adlı Fransız yolcu gemisini dinamitlediler. Büyük can kaybı yaşanan olayda Bulgar Lisesi öğrencisi olan Gorgi

²⁰³ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 172.

²⁰⁴ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 182.

²⁰⁵ Andrew Rossos, **a.g.e.**, s. 107.

²⁰⁶ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 182.

²⁰⁷ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 184-185.

²⁰⁸ Bulgaristan Komiseri Ali Fahri Bey'in raporu, **BOA, A.MTZ.(04)**, nr. 77 /1.

adında bir genç yakalanmış, divan-ı harp'te yargılanıp idamına karar verilmişse de II. Abdülhamit bu teröristi affederek idamını engellemiştir²⁰⁹. Manastır'da, kendisini tokatlayan Rus elçisini süngülediği için idam edilen Türk askerine kıyasla bu teröristin idam edilmeyişi de mevcut yönetimin ruhunu gözler önüne seren bir hadisedir.

Teröristler bununla da kalmadılar. Aynı akşam İstanbul'dan gelmekte olan bir treni havaya uçurmak için döşedikleri bomba sistemini patlattılar ancak tren hafif hasarla kurtuldu. Ertesi akşam tünel kazarak altına girdikleri Osmanlı Bankası binasının temelini dinamitleyerek binayı tahrip ettiler. Sokaklarda askerle çatıştılar ve rastgele mevkilere bombalı saldırı düzenlediler. Askeri Garnizonu basmak için teşebbüste bulunsalar da bu amaçları akamete uğradı²¹⁰. Olaylar esnasında kolluk güçleri etkin müdahalede bulunmuş, bununla birlikte Selanik'te akşamları sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başlanmış, durum her ne olursa olsun halkın kendi başına hareket etmesi yasaklanmıştır²¹¹. Bu uygulamalarla özellikle Müslüman halkın hırs ile Bulgar ahalinin can güvenliğini tehdit etmesi ihtimaline karşı önlem alınmıştır.

Bu saldırılar Bulgar hareketi için umulan olumlu etkiyi yapmaktan çok uzak kalmıştı. Aksine Avrupa kamuoyu reaksiyoner bir tavır aldığı gibi ülke içinde de 2000 Bulgar asıllı vatandaş bu suikastlar nedeniyle tutuklanmıştı. Tutuklananlar arasında Garavanov'un planladığı genel isyan planında önemli yer tutan isimler de vardı²¹². Harekatın önemli liderlerinden Delçev'in de Osmanlı kuvvetleri tarafından öldürülmüş olması genel bir moral çöküntüsü oluşturmuştu. Köylerde halk silahlarını iade etmeye, isyan için yapılan yığınaklar kaybedilmeye başlanmıştı. Halk silahları devlete teslim etmekle kalmıyor, eşkıyanın yerini de hükümet güçlerine bildiriyordu. Genel isyan bu yüzden 20 Temmuz *Aziz İlyas Günü*'ne (*İlinden Günü*) ertelendi²¹³.

²⁰⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 155.

²¹⁰ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 184-185.

²¹¹ **Selanik Gazetesi**, 4 Mayıs 1903, Sayı: 1803, s.1.

²¹² Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 187.

²¹³ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 194.

Planlanan isyan 2 Ağustos 1903 günü Manastır Vilayeti'nde başlatıldı. Sabaha karşı telefon ve telgraf hatları kesildi, stratejik önemdeki köprülerden bir kaç havaya uçuruldu ve Müslüman arazi sahiplerinin topraklarına saldırıldı²¹⁴. Aynı gün 500 kişiden mürekkep ve Bulgar subaylarınca yönetilen bir güç, 18 kişilik bir Osmanlı gücünün konuşlandığı Kruşevo kasabasını işgal ettiler. Kruşevo'yu işgal eden isyancılar burada sözde bir hükümet tesis ettiler²¹⁵. Kasaba ve köylerdeki Bulgar ahali Müslüman komşularının evlerini ateşe verip, komitenin yaptığı plan doğrultusunda dağlara ve sınır bölgelerine kaçtılar²¹⁶. Bölgedeki düzenli askeri teşkilatın önemli bir bölümü daha önce Kosova'ya kaydırılmış olduğundan isyancıların bulduğu otorite boşluğu, düzenli birliklerin bölgeye girmesiyle sonlandı. 24 Ağustos'ta hafif bir topçu ateşinden sonra isyancıların kasabayı boşaltması sonrasında Kruşevo'da tekrar Osmanlı idaresinin tesis edilmesiyle isyan sonlanmış oldu²¹⁷.

Tahsin Bey genel bir isyanın hazırlandığına dair görüşlerini henüz bahar aylarında, civar kaza kaymakamlarıyla yaptığı bir toplantıda belirtmişti. Bu bağlamda bir rapor üst makamlara iletilmişse de Tahsin bey'in ifadesiyle yeterince ilgi görmemişti²¹⁸. Tahsin Bey'in öngörüsü gerçekleşmiş ayaklanma başlamış ve bölgeye de sıçramıştı. Tahsin Bey isyan gecesinin birkaç saat öncesinde bir muhbir tarafından bilgilendirilmişti. Durumu merkeze yazmaya başlamıştı. Henüz merkezle haberleşmeler devam ederken Bulgar Ordusu subaylarından General Sonçev ve Albay Yankov komutasında bir tabur kadar kuvvet Razlık'ı kuşatmaya başlamıştı. Durum merkeze bildirilirken telgraf telleri kesilmiş ve bölge yalıtılmıştı. Çatışmaların başlamasıyla birlikte çevre köylerden hükümet konağına ulaşabilen elçiler gelmiş ve eşkıyaya karşı kendilerini savunabilmek için silah talep etmişlerdir. Tahsin Bey de bütün sorumluluğu üstüne alarak mevki kumandanından aldığı 500 adet silahı bu köylülere dağıtmıştır.²¹⁹

²¹⁴ Andrew Rossos, **a.g.e.**, s. 109.

²¹⁵ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 197-198.

²¹⁶ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 201.

²¹⁷ Fikret Adanır, **a.g.e.**, s. 202-203.

²¹⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 137.

²¹⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 139.

Çevre köylerde isyanın yıkıcı etkisi altına girmiş durumdadırlar. Meşhur eşkıya reislerinden Sandanski 150 kişilik bir müfreze ile Banka köyüne saldırmış ancak çağrılan iki kuvvetli müfreze ve sonraları yetişen ve çatışmaya katılan biri polis müfrezesi iki müfreze ile geri çekilmeye mecbur bırakılmışlardır²²⁰. Tahsin Bey'in mütalaası gece köydeki bir mandırada geceleyen eşkıyaların sabah köye girerek halkı isyana zorlamak ve isyan etmeyenlere de cebir uygulamak amacıyla olduklarıdır²²¹. Bu esnada Tahsin Bey çevreden haber toplaması için yaveri Ömer Onbaşı'yı göndermiş²²² ancak Ömer onbaşı ağır bir şekilde yaralanmıştır ve aldığı yaralar sonucunda şehit olmuştur²²³.

Razlık Merkezindeki çatışmalar da en az köylerdeki kadar şiddetli geçmiştir. Tahsin Bey de müfrezelerin bir kısmının başına geçerek çatışmalara katılmıştır. Önce Razlık'ın Kovaç mahallesindeki eşkıyayı temizlemiş, burada ciddi bir ölüm tehlikesi atlatmıştır. Tahsin Bey, çatışma durulduktan sonra kurulan bir pusudan, bir subay düşünü için gelen Rum çalgıcılardan birinin pusuyu fark edip kendisini kolundan siperlik bir yere çekmesiyle kurtulmuştur. Çatışmalar daha sonra Bulgar Kilisesi havalisinde devam etmiş, mahallede çıkan yangın evlerdeki komitacı ve yataklıların evleri boşaltmasına neden olmuş böylelikle yangından kaçan komitacılar kolay birer hedef haline gelip 100 kadarı ölü olarak ele geçirilmiştir. Bununla birlikte Albay Yankov Razlık'tan kaçabilmek için kaza çıkışında mevzi almış olsa da Cuma-i Bala'dan sevk edilen ve Arnavut asıllı askerlerden oluşan Priştine taburu bunları kuşatarak 200 kadar komitacıyı yok etmiştir. İlçe merkezinin teröristlerden temizlenmesiyle birlikte Bulgar Halk da paniğe kapılmıştır. Müslümanların intikam amacıyla kendilerine zarar vermelerinden korkan 800 kadar Bulgar kadın ve çocuk hükümet binasına sığınmıştır. Arnavut asıllı Priştine taburunun erleri bu sığınmacıları katletmek istemişse de Tahsin Bey önlerine geçerek buna engel olmuştur²²⁴.

²²⁰ Tahsin Bey'in 7 Ağustos tarihli Telgrafının içeriğini 8 Ağustos'ta Rumeli Müfettişliğine bildiren Siroz Mutasarrıfı Rükneddin'in telgrafı, **BOA, TFR.1.SL.** nr.16/1550, Lef 1.

²²¹ **BOA, TFR.1.SL.** nr.16 /1550, Lef 2.

²²² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 164.

²²³ Siroz Mutasarrıfı'ndan Rumeli Müfettişliğine gönderilen telgraf, **BOA, TFR.1.SL.**, nr. 20/1963.

²²⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 165-167.

Razlık içinde çarpışmalar dört gün kadar sürmüş nihayetinde 300'ü ölü olmak üzere 800 komitacı etkisiz hale getirilmiştir. Ayaklanmanın 5'nci günü Serez Taburu da ilçeye konuşlanmış ve telgraf haberleşmesi başlamıştır²²⁵. Ancak kaza çevresinde asayişin tamamen sağlanması 28 Eylül'e kadar uzamıştır²²⁶. Ayaklanma sürerken Tahsin Bey'e bir de bombalı suikast düzenlenmiş ancak gece hükümet konağına atılan bomba pencerelerdeki tel örgüye çarparak atanlara geri dönmüş ve patlayarak iki suikastçiyi öldürmüştür²²⁷.

İsyanın bastırılması sırasında Razlık ve köylerinde yaşayan 12000 kişilik Bulgar nüfusun 8000 kadarı sınırın Bulgar tarafına geçmek suretiyle firar etmişlerdi. Tahsin Bey firar edenlerin tarlalarında bulunan saklanabilecek türden mahsulatı devlet ambarında koruma altına almış, yine geride bıraktıkları hayvanları sahipleri dönene kadar senet karşılığında Müslümanlara emanet etmiştir²²⁸. Saklanamayacak cinsten olan zahire de satılmış, parası geri dönecek tarla sahiplerine ödenmek üzere mal müdürlüğüne teslim edilmiştir²²⁹. Bulgar ve Osmanlı hükümeti anlaşıp da Bulgaristan'da sefil duruma düşen firariler evlerine dönmeye başladıklarında Tahsin Bey'in bu davranışına karşı oldukça duygulanmışlardır²³⁰. Tahsin Bey'in bu davranışı Bulgaristan'ın Syar Ajansı'nın 17 Haziran 1904'te İstanbul'daki Prensilik Diplomatik Ajanlığına yazdığı rapora da girmiştir. Ajan Stoev yazdığı raporda Tahsin Bey'in topraklarına dönen Bulgarların yerleştirilmesinde kolaylıklar gösterdiğini, korunabilen malları koruyarak dönen göçmenlere iade ettiğini, Bulgarlar'dan kalan mahsulatın nakdi değerinin dönen göçmenlere ödediğini ve bölgede göçmenlerin döndüğü diğer yerlerde böylesi bir uygulamanın olmadığını bunun tamamen yerel hükümetin başındaki Tahsin Bey'den kaynaklandığını belirtmiştir²³¹.

²²⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 168.

²²⁶ Siroz Mutasarrıflığı'ndan Rumeli Müfettişliğine gönderilen telgraf, **BOA, TFR.1.SL.**, nr.20/1945

²²⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 169.

²²⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 171-172.

²²⁹ 15 Haziran 1904'te Tahsin Bey tarafında Rumeli Müfettişliğine çekilen telgraf, **BOA, TFR.1.SL.**, nr.42/4189

²³⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 173

²³¹ **Macedonia Documents and Materials**, Bulgarian Academy of Science, Sofya, 1978, s. 543-544.

Firari Bulgarlar peyderpey evlerine dönerken Tahsin Bey de bu gelenlerin güvenli bir şekilde terk ettikleri evlerine ulaşabilmeleri için sınır hattında 3 aylık bir görev ikmal etmiştir²³². Bulgaristan'da sefil düşen, komite arasındaki hesaplaşmalarda kurban olan ve içlerinde para sahibi olanların komite tarafından baskı altına alınması sebebiyle Türk topraklarına dönen Razlık Bulgarları 1904 Haziran'ından itibaren yurda giriş yapmaya başlamışlardır²³³. Örneğin 9 Haziran itibarıyla 420 kişi ve 44 hayvan, 9 Temmuz itibarıyla da 289 kişi ve 140 hayvan sınırdan giriş yapmıştır²³⁴. Bu girenler askerler eşliğinde yerlerine götürülmüş ve burada kanuni yollarla yerleştirilmişlerdir²³⁵.

Tahsin Bey İinden isyanı sırasındaki durum ve sonrasında yaşanan olaylardan dolayı oldukça yorgun düşmüştür. Bir Selanik ziyaretinde durumu Rumeli Genel Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya anlatmış ve demir yolu üzerinde bir kazaya naklini istemiştir. Hüseyin Hilmi Paşa da bu isteği uygun görmüştür²³⁶. 28 Aralık 1904 günü Razlık'tan Gevgili'ye naklen atanmıştır²³⁷.

Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı mülki idare kabiliyetlerinin olgunlaştığı bir dönem olmuştur. Özellikle halk ile olan ilişkilerinde geçmişte edindiği tecrübelerin de yardımıyla başarılı olmuş, birçok yerde zora başvurmaksızın halkı silahlarını iadeye ikna etmiştir. İç isyan dönemi ve sonrası da eşkıya takibinde ustalaşmasını sağlamış, asimetrik bir savaşın temel yapısını, gayri nizami savaşın şartlarını, arazi ve lojistik kullanımını öğrenmiştir. Razlık Kaymakamlığı, Yenice-i Vardar Kaymakam Vekâleti sayılmazsa, Tahsin Bey'in ilk ciddi kaymakamlık tecrübesidir ve ilk tecrübesinde kendisini milli bir davanın ortasında bulmuştur. Özellikle İttihat ve Terakki geleneğinden gelen inisiyatif kullanmaya ve hemen

²³² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 173.

²³³ 9 Haziran 1904 tarihli, Tahsin Bey'in Rumeli Müfettişliğine gönderdiği telgrafın Sadarete sunulan sureti, **BOA, A.MTZ.(04)**, nr. 110/38, Lef 3.

²³⁴ Serasker Rıza Bey'in Umuru Erkan-ı Harbiyye Üçüncü Dairesine sunulan raporları, **BOA, A.MTZ.(04)**, Nr. 118 /80, Lef 1, 3.

²³⁵ Tahsin Bey'in Rumeli Müfettişliğine çektiği telgraf, **BOA, TFR.1.SL.**, nr.1 /40.

²³⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 174.

²³⁷ **BOA, DH.SAİD.d**, 81/243.

eyleme geçmeye olan yatkınlığı ve soğukkanlılığı ile Tahsin Bey Razlık gibi bir yerde oldukça yararlık göstermiştir.

İsyan sırasında göstermiş olduğu dirayet ve itidal sadece Türk makamlarının değil, yabancıların da dikkatini çekmiştir. İsyan sonrası Razlık'ta incelemelerde bulunan Fransız, Rus, Avusturya, Almanya ve hatta Bulgaristan diplomatları Tahsin Bey'in Bulgar sivilleri ve firari Bulgarların mallarını koruması sebebiyle kendisini takdir etmişlerdir²³⁸.

2.2.3. Tahsin Bey'in Gevgili Kaymakamlığı

Tahsin Bey'in kaymakamlığına tayin edildiği Gevgili Kazası Selanik Vilayeti'nin Merkez Kazasına bağlıdır.²³⁹ Gevgili demiryolu üzerinde dönem itibarıyla 35.000 nüfusa sahip bir kazadır. Nüfusun 15.000'ini Müslümanlar oluştururken, kazada 14.000 Bulgar ve 6000 Rum ve Ulah yaşamaktadır. Gevgili Tahsin Bey'in aşına olduğu bir yerdir. Babası uzunca bir dönem burada yaşamıştır. Kendisine miras kalan Gorgop Çiftliği de buradadır. Amcaları ve amcalarının ailesi de Gevgili'de yaşamaktadır. Bu açıdan kendisi için olumlu bir yön arz etmektedir²⁴⁰.

Tahsin Bey her Razlık Kaymakamlığı'ndan sonra demiryolu üzerinde daha sakin bir yere tayinini istemiştir ancak Gevgili demiryolu üzerinde olmasına rağmen sakin bir yer değildir. Tahsin Bey kazaya tayin edilmeden önce Notya Nahiye Müdürü Hasan Efendi pusuya düşürülmüş, yanındaki on asker ve bir tıbbiye talebesi şehit olmuş, kendisi de yaralanmıştır. Gevgili'nin içinde bulunduğu bu durumdan dolayı, Müşir Hayri Paşa, Bölge Komutanı Ferit Bey ve erkan-ı harbi, Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ve bölgedeki soruşturmayı yürüten Adliye Müfettişi Hulusi Bey yeni kaymakam Tahsin Bey ile etraflıca görüşmeler yapmıştır²⁴¹.

²³⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 172.

²³⁹ Tahir Sezen, **a.g.e.**, s. 197.

²⁴⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 182-183.

²⁴¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 182.

Tahsin Bey 13 Şubat 1905 günü Gevgili’de görevine mübaşeret etmiştir²⁴². Göreve başlar başlamaz Mevki Kumandanı Ethem Paşa ile arasında tatsızlık çıkmıştır. Tahsin Bey göreve başlama adetinden olarak mevki kumandanına bir nezaket ziyareti gerçekleştirmiş ancak Ethem Paşa, Tahsin Bey’in yaşının küçüklüğünden dolayı kendisini ziyaret etmemiştir. Tahsin Bey’in ifadesine göre bu Ethem Paşa’nın şahsiyetçi iri olmasından ve azamet taslamasından kaynaklanmaktadır²⁴³. Durum her ne olursa olsun, ikili arasındaki bu gerilim dönemin resmi evrakına da yansımıştır. Örneğin henüz 6 Nisan 1905’te erkânı harp binbaşısı Ömer oğlu Muhammed Nuri Bey Rumeli Müfettişliğine yazdığı bir raporda Kaza Kaymakamı ve Mevki Kumandanının her ikisinin de gayretli çalışmaları sonucunda meşhur eşkıyadan Yuvan’ın tenkil edildiği ve diğer çetelerin de lojistiğinin kesilerek kısa zamanda dağılacak duruma getirildiği, mülki idare ile askeri kuvvetler arasındaki koordinasyonun kuvvetli olduğu belirtilmektedir. Tüm bunlara karşın Kumandan Paşa’nın Tahsin Bey hakkında esaslı ve ehemmiyetli olmayan bir takım hususattan dolayı yerici sözleri bulunduğu ve Tahsin Bey’i merkeze şikayet ettiğini bildiğini, ancak ne bu sözlerin ne de yapılan şikayetin kendi vicdanına göre hakkaniyetli olmadığını belirtmektedir. Muhammed Nuri Bey sözlerinin devamında Tahsin Bey’in kumandan paşaya karşı hiçbir yer ve zamanda hürmetsizlik göstermediğini ve gıyabında da iyi konuştuğunu söylemekte, Kumandan Paşa’nın Tahsin bey hakkındaki fikirlerini değiştirmesinin herkes için daha iyi olacağını düşündüğünü ifade etmektedir²⁴⁴. Arşiv Kayıtlarına bakılırsa 1906 yılı başında da bu anlaşmazlık devam etmektedir. Selanik Mıntıka Kumandanı Ferit Paşa’nın Rumeli Müfettişliği’ne verdiği bir raporda bir eşkıya ile ilgili mesele hakkında ihtilafa düşen Ethem Paşa ve Tahsin Bey arasındaki meselenin stratejik bir konuda anlaşmazlıktan ziyade öteden beri süregelen bir ittihatlılık ve anlaşmazlıktan kaynaklandığı, böylesi bir durumun giderilmesinin devletin bekası ve halkın çıkarları için şart olduğu belirtilmektedir²⁴⁵. Tüm bunlarla beraber Tahsin Bey

²⁴² BOA, DH.SAİD.d, nr. 81/242.

²⁴³ Tahsin Uzer, a.g.e., s. 183.

²⁴⁴ BOA, TFR.IAS. nr. 21/2074.

²⁴⁵ Selanik Bölge Kumandanı Ferit Paşa’nın 22 Ocak 1906’da Rumeli Müfettişliği’ne yazdığı rapor, BOA, TFR.IAS., nr. 31/3043.

zaman içinde anlaşmazlıkların giderildiğini ve dost olduklarını anlatır²⁴⁶. Ancak Tahsin Bey'in 22 Şubat 1906'da Gevgili'deki görevinin bittiğini²⁴⁷ ve bu anlaşmazlık hakkındaki son raporun da 22 Ocak 1906'da yazıldığı göz önüne alınırsa Tahsin Bey'in bu anlaşmazlığın giderildiği konusundaki ifadesinin iyimser bir ifade olduğu görülmektedir.

Gevgili'nin en büyük sorunu eşkıya faaliyetleridir. Tahsin Bey'in 2 Nisan 1905 tarihinde Rumeli Müfettişliği'ne gönderdiği rapora göre Cambaz Tampo, Vasil ve Apostol'un Kardeşi Andon, Taraykov, Lazar, Tudor, Yuvan, Arkir adlı şakilerin liderliğinde 7 adet çete Gevgili'de icray-ı şekavet etmektedir. Tampo çetesi 17, Vasil ve Andon Çetesi 32, Taraykov çetesi 10, Lazar çetesi 15, Tudor 7, Yuvan 6 ile 7, Arkir 20 ila 25 kişilik çetelerle faaliyet göstermektedirler. Aralarında en faal olanı Vasil ve Andon çetesidir²⁴⁸. Tahsin Bey'in hatıratında yayınladığı cetvelde ise bir takım farklılıklar olmakla beraber Gevgili kazasında toplamda 149 kişilik eşkıyanın bulunduğu ifade edilmektedir²⁴⁹.

Yukarıda sayılanlar dışında meşhur eşkıya reislerinden Apostol da Bulgar ordusundan yüzbaşı Sava ile birleşerek Gevgili tarafına doğru harekete geçmiştir. Bu durum Tahsin Bey'in istihbarat ağına takılmış, Tahsin Bey de kolluk güçleri ve ahaliden mürekkep iki müfreze ile Apostol'un geçiş yoluna pusu kurmuştur. Önden gözcü olarak gönderilen kolluk müfrezesi Apostol Çetesini rastlamış, takip etmiş ve İsmol köyü civarında çatışmaya tutuşmuştur. Gönüllü müfrezesinin de sonradan katıldığı bu çatışmada Apostol çetesinin tamamı, Yüzbaşı Sava ve çetesi yok edilmiş ancak Apostol kurtulmayı başarmıştır²⁵⁰. Bu çatışma 1905 Martı'nın ortalarında yaşanmıştır. Çatışmada 18 Martin tüfek, önemli miktarda tıbbi malzeme ve örgüt evrakı ele geçirilmiştir²⁵¹. Çatışma sonucunda Apostol'un katledildiği sanılmıştır. Hatta Tahsin Bey muhbir ağından bir papazdan, Apostol'un ailesinin evinde

²⁴⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 183.

²⁴⁷ **BOA, DH.SAİD.d.** nr. 81/243.

²⁴⁸ Gevgili'de dolaşan çeteleri gösteren cetvel, **BOA, TFR.1.SL.** Nr. 69 / 6816

²⁴⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 184

²⁵⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 185

²⁵¹ Askeriye Komisyon-i Teftişi Umumi ibareli 15 Mart 1905 tarihli rapor, **BOA, Y.MTV.**, nr. 272/36.

Apostol'un selameti için dua edilirken, ailesinin duaya müdahale ederek onun artık sağ olmadığını dolayısıyla kendisi için ölümlere okunan duaların okunmasının uygun olacağını söylediklerini haber almış ve durumu Rumeli Müfettişliği'ne bildirmiştir²⁵². Ancak daha sonra Apostol'un ölmediği anlaşılmıştır²⁵³. Yaşanan çatışmalarda Apostol'un tüfeği ele geçirilmiş ve bu tüfek Tahsin Bey tarafından 20 Mart 1905'te trenle Rumeli Müfettişliği'ne gönderilmiştir²⁵⁴. Bu başarı Tahsin Bey'in devlet katındaki itibarını bir kat daha arttırmış ve kendisine rütbe-i mümtaz ita edilmiş²⁵⁵, çatışmaya katılan bazı asker ve subaylara ise gümüş liyakat madalyası verilmiştir²⁵⁶.

Apostol'dan sonra kendisi ile uğraşılmak zorunda kalınan diğer bir şaki de Yuvan'dır. Tahsin Bey'in istihbarat ağı yine etkin bir şekilde çalışmış ve Yuvan'ın ve çetesinin bulunduğu yer bir Ulah casusu tarafından Tahsin Bey'e işaret edilmiştir. Bunun üzerine söylenen mevkiye bir müfreze çıkarılmış ancak ilk temasta Osmanlı Kuvvetleri ciddi bir bozulma yaşamış ve askerlerinin kırılan cesaretini toparlamak için öne atılan Yüzbaşı Emin Ali Bey şehit düşmüştür. Çatışmaya kumanda eden diğer komutan Yüzbaşı Kazım (Özalp) Bey de yaralanmış ve bir süvari müfrezesiyle çatışma alanına gelen Tahsin bey tarafından geriye gönderilmiştir. Çatışma uzun sürmüş akşamüstü bir avcı bölüğü çatışmaya katılınca düğüm çözülmüş ve Yuvan, o sırada Yuvan'ın yanında bulunan meşhur eşkiyadan Gogo ve 23 eşkiya öldürülmüştür²⁵⁷.

Yuvan'ın etkisiz hale getirilmesinden sonra sıra Apostol'un da amcaoğlu olan Andon'a gelmiştir. 1905 Mayıs'ının sonlarında Komeniçe Nahiyesi civarında devriye

²⁵² Tahsin Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne gönderilen 18 mart 1905 tarihli telgraf, **BOA, TFR.I.A.**, nr.23/2257, Lef 10.

²⁵³ Sadaret'ten Selanik valiliğine gönderilen 20 Mart tarihli yazı, **BOA., BEO.** nr. 2530/189704.

²⁵⁴ Tahsin Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne gönderilen 20 Mart 1905 tarihli telgraf, **BOA, TFR.I.A.** nr.23/2257, Lef 5.

²⁵⁵ Tahsin Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne gönderilen 18 Mart 1905 tarihli teşekkür telgrafı, **BOA, TFR.I.A.** nr.23 / 2257, Lef 13.

²⁵⁶ Sadarettten Rumeli Müfettişliğine çekilen ve çatışmada kahramanlığı gözlenen zabitan ve efrada gümüş liyakat madalyası verilmesine dair irade-i seniyye çıktığını bildirir 20 Mart 1905 tarihli telgraf, **BOA, TFR.I.A.**, nr. 23 / 2257, Lef 4.

²⁵⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 186-187.

gezen bir müfreze tarafından Andon ve çetesi yok edilmiştir²⁵⁸. Bu çatışmada Yüzbaşı Şakir Bey ve Yüzbaşı Halil Efendilerin komutasında olan 55 kişilik müfrezeden sadece bir kişi yaralanmıştır²⁵⁹. Çatışmada sonucunda 10 adet Osmanlı Ordusu'na ait mantelli mavzer, 3 fotoğraf makinesi, bir gümüş haç, bir bomba ve örgüt dokümanları ele geçirilmiştir²⁶⁰.

Gevgili bölgesinde şekavet gösteren diğer bir şaki de Lönidöf'tür. Özellikle Fransız misyonunun himayesine sahip olan bu eşkıyanın yeri yine misyonda görev yapan ruhanilerden biri tarafından Tahsin Bey'e ihbar edilmiştir. İhbarda söylenen Gövat köyüne doğru harekete geçen Tahsin Bey köy yakınlarındaki bir bağda nöbet bekleyen bir şakiyi dürbünle fark etmiştir.²⁶¹ 31 Ağustos tarihinde Gevgili Bölüğü ile Lönidöf arasında yaşanan çatışmada Lönidöf ölü olarak ele geçirilmiş, bölük komutanı Yüzbaşı Naci Efendi ise sağ omuzu ile göğsünün birleştiği yerden yaralanmıştır²⁶². Çatışmada yaralanan Yüzbaşı Naci Bey daha sonra şehit olmuştur²⁶³. Özellikle Lönidöf'ün ölümünden sonra diğer çetelerde de bir çözülme süreci yaşanmış ve eşkıya reislerinden Arkir Bulgaristan'a firar etmiş,²⁶⁴ Lazar ise 1905 senesi sonlarında Gevgili'ye bağlı Sermin Ormanı'nda yaşanan bir çatışmada ölü olarak ele geçirilmiştir²⁶⁵. Son olarak Lazar'ın da öldürülmesiyle Tahsin Bey'in göreve başladığı dönemde bölgede faaliyette olan çetelerin tamamı yok edilmiştir.

Tahsin Bey bu dönemde sadece eşkıya takibiyle uğraşmamış, imar işlerine de girişmiştir. Ancak yoğun şekavet ortamında bu faaliyetler de sınırlı kalmıştır. 1905 Haziran'ında kaza dâhilinde bir kışla inşası için iane toplanmaya başlamıştır²⁶⁶. Yine

²⁵⁸ Rumeli Müfettişliği'nden Sadarete Yazılan 31 Mayıs 1905 tarihli evrak, **BOA, TFR.I.A.**, nr. 24 / 2371 Lef 1., Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.187

²⁵⁹ Tahsin Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne Çekilen 30 Mayıs 1905 tarihli Telgraf, **BOA, TFR.I.A.** nr. 24 / 2373, Lef 17.

²⁶⁰ Tahsin Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne Çekilen 30 Mayıs 1905 tarihli Telgraf, **BOA, TFR.I.A.**, nr. 24 / 2373, Lef 9.

²⁶¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 191

²⁶² Rumeli Jandarma Komutanı De George tarafından Umumi Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'ya gönderilen Fransızca telgraf, **BOA, TFR.I.A.S.** nr. 27/2674, Lef 2.

²⁶³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 191.

²⁶⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 191.

²⁶⁵ Mirliva Adem Paşa'nın Sadaret'e verdiği raporun 8 Aralık 1905 tarihli sunumu, **BOA, TFR.I.A.** nr. 248/ 2710, Lef 1.

²⁶⁶ Dâhiliye'den Seraskerliğe yazılan 22 Haziran 1905 tarihli evrak, **BOA., DH. MKT.**, nr. 983 /31.

bu dönemde bölgede yapılan ipek ticaretine kafi gelmeyen tartı mahalli yenilenmiştir²⁶⁷.

Gevgili Kaymakamlığı ve özellikle yoğun terörle mücadele ortamı Tahsin Bey'in yorulmasına sebep olmuştur. Bu yüzden Tahsin Bey başka bir kazaya atanmak istemiştir²⁶⁸. Tahsin Bey 20 Eylül 1905 tarihinde Köprülü Kazası'na terfian atanmak için Rumeli Genel Müfettişliği'ne başvurmuştur²⁶⁹. Ancak Tahsin Bey'in bu isteği yerine getirilmemekle beraber, Rumeli Müfettişliğince Florine Kaymakamı ile becayişleri uygun görülmüş ve bu becayiş 22 Şubat 1905 tarihinde Rumeli Müfettişliği'nce onaylanmıştır²⁷⁰.

Gevgili Kaymakamlığı Tahsin Bey'in Razlık Kaymakamlığı sırasında öğrendiği eşkıya ile mücadele metotlarında, özellikle istihbaratta uzmanlaşmasına sebep olmuştur. Kurduğu istihbarat ağı kısa zamanda semeresini vermiş, bir sene içinde çok önemli eşkıya reisleri etkisiz hale getirilmiştir. Bununla birlikte Razlık tecrübesinden farklı olarak, Gevgili'de komite ile bağları zayıf olan ya da hiç olmayan eşkıya grupları ile mücadele edilmiştir. Böylelikle Tahsin Bey, hem komitacılıkla hem de salt eşkıyalıkla mücadele konusunda tamamen vukufiyet kesbetmiştir. Yine Gevgili Kaymakamlığı sırasında Adliye Müfettişi Hulusi Bey'in kızı Mediha Hanımla evlenmiştir²⁷¹.

2.2.4. Tahsin Bey'in Florine Kaymakamlığı

Tahsin Bey 2 Mart 1906 günü Manastır Vilayeti'ne bağlı Florine Kazası'ndaki²⁷² görevine mübaşeret etmiştir²⁷³. Florina Kazası Kaymakamlığı'nda Tahsin Bey ilk defa olmak üzere Selanik Vilayeti dışında bir vilayette görev almıştır.

²⁶⁷ 24 Nisan 1905 tarihinde Sadaret'ten Maliye Nezaretine yazılan bütçe izni,

²⁶⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 191-192.

²⁶⁹ Tahsin Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne yazılan 20 Eylül 1905 tarihli yazı, **BOA,TFR,ŞKT.** nr. 73/7279.

²⁷⁰ **DH.SAİD.d.** 81/242.

²⁷¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 192.

²⁷² Tahir SEZEN, **a.g.e.**, s. 204.

²⁷³ **DH.SAİD.d.** nr. 81/243.

Tahsin Bey'in göreve mübaşeretinden sonra yaşanan önemli olayların ilki İstrebne'de vuku bulan çatışmadır. 1906 yılının Mayıs ayında Noska Nahiyesi Müdürü'nü ziyaret etmekte olan Tahsin Bey'e bir Bulgar casusu tarafından civar ormanlarda 250 kişilik bir Yunan çetesinin dolaştığı istihbar edilmiştir. Tahsin Bey hemen durumu ilgili birimlere iletmış ve bir bölük asker alacakaranlıkta eşkıya takibine çıkmıştır. Takip esnasında sıcak temas yaşanmış ve çatışma 16 saate yakın bir müddet sürmüştür. Cumhuriyet döneminde beraber Serbest Fırkayı kuracakları Yüzbaşı Fethi (Okyar) Bey'in de katıldığı bu çatışmada 20 şehit verilmekle beraber çatışma sırasında 75 eşkıya öldürülmüş kalanı ise Bulgar köylülerin hışmına uğramış ve kamilen itlaf edilmiştir. Bu çatışmadaki yararlılıkları dolayısıyla Tahsin Bey'e Üçüncü Rütbeden Mecidi Madalyası ita edilmiştir²⁷⁴.

Tahsin Bey'in döneminde etkisiz hale getirilen eşkıyadan biri de Dede Koço adındaki şakidir. Dede Koço düşük ahlaki yüzünden yoldaşları Hristov ve İlov ile ters düşmüş, hatta yoldaşları Dede Koço'nun gayri ahlaki ilişki yaşadığı kadını bir çeşme başında ellerini iplerle bağlayarak katletmiştir. Tahsin Bey 25 Ocak 1907'de bu durum sonucunda eşkıyanın yek diğerini yok edeceğini umduğunu Rumeli Müfettişliği'ne bildirmiştir²⁷⁵. Nitekim kötü ahlakı Dede Koço'nun sonunu hazırlamıştır. Lopodur köyündeki aşığını ziyaret ettiği bir sırada Tahsin Bey'e istihbarat ulaşmış ve Tahsin Bey bir süvari bölüğü olarak yaptığı baskında şakiyi ölü olarak ele geçirmiştir²⁷⁶.

Florine kazası Ulahların yoğun olarak yaşadığı bir bölgeydi. Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan Ulahlar Romence konuşuyorlardı. Ancak dini olarak İstanbul'daki Ortodoks Hıristiyan Patriğine bağlıydılar²⁷⁷. Özellikle yüzyılın sonunda Romence konuşan ve bölgede geniş bir alana yayılmış bu ekalliyet üzerinde Romanya'nın himaye politikası bölgede yeni bir rekabeti oluşturuyordu²⁷⁸. 19ncu

²⁷⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 195.

²⁷⁵ Tahsin Bey'in Rumeli Müfettişliği'ne gönderdiği telgraf, **BOA, TFR.I.MN.**, nr. 113 / 11201.

²⁷⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 198.

²⁷⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 203.

²⁷⁸ Barbara Jelawich, **a.g.e.**, s. 91.

yüzyılın sonunda Makdeonyadaki Ulah nüfusu 100.000 kişiyi buluyordu²⁷⁹. Ortodoks Kilisesi üzerinde ve Kiliseye bağlı Osmanlı Ortodoksları üzerinde etkisi olan Yunanistan, nüfuz alanında yaşayan Ulahların Romanya'nın kontrolüne girmesini ve böylece bölgedeki gücünün bir kısmını kaybetmek istemiyordu. Bu yüzden Ulahlar üzerindeki nüfuz politikasını şiddetli bir şekilde yoğunlaştırıyordu. Patrikhane Ulahları Rumlaştırmak yoluyla etki alanını arttırmak istiyor, bu bağlamda kendi dilinde ibadet etmek isteyen Ulahlara bu dil ile yapılan her türlü dini ayini yasaklıyordu²⁸⁰. 1870'lerde başlayan Rum-Ulah rekabeti II. Meşrutiyetin hemen öncesindeki dönemde artarak devam ediyordu. Örneğin 5 Ekim 1906 tarihinde yayınlanan Ortodoks Patrikhanesi resmi ceridesinde Ulahların Rumca konuşmasının ve kendilerini bir Rum olarak tanımlamalarının gerekliliği ve bu yolda her türlü yöntemin meşru olduğu neşredilmiştir²⁸¹. Bununla beraber Ulahların, Rum Çetelerin baskılarıyla karşı karşıya kalması tehlikesini gören Osmanlı Hükümeti Ulahların korunmasını salık vermiştir²⁸². Bu durum Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'nın Ulahlardan yana olan tavrının bir ürünüdür.

1907 senesinde Ulahların temel isteği, merkezi olarak Patrikhane'ye bağlı kalsalar da dini törenlerinin Ulah Papazlarınca ve Ulah dilinde yapılması şeklinde tezahür ediyordu. Ancak bu istek Fener Rum Patrikhanesi tarafından teamüle aykırı bulunuyor ve kabul edilmiyordu²⁸³. Özellikle Ulah cenazelerinin defin işlerinde ciddi bir gerginlik yaşıyordu. Örneğin 3 Ocak 1907'de Manastır Merkezine bağlı Pisedor Nahiyesi'nde ölen bir Ulah vatandaşı, nahiyede Ulah mezarlığı olmadığı için Rum Ortodoks Mezarlığı'na gömülmek istenmiş ancak mahalli yetkili olan Rum papazı

²⁷⁹ Ali Arslan, "Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları – İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4, İstanbul 2003., s. 4.

²⁸⁰ Ali Arslan, **a.g.m.**, s. 5.

²⁸¹ 18 Ekim 1906 tarihli Sadaret'ten Manastır Valiliğine yazılan tahrirat, **BOA, BEO**, nr. 2394/219989, Lef 2.

²⁸² 20 Ekim 1906 tarihli Sadaret'ten Manastır Valiliğine yazılan tahrirat, **BOA, BEO**, nr. 2394/219989, Lef 1.

²⁸³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 203.

meyyitin ailesinin Ulahlığı terk edip Rumca konuşmadıkça ve dini törenlerde Rumca ayinlere katılmadıkça cenazeyi kabristana almayacağını bildirmiştir²⁸⁴.

Tahsin Bey Manastır Merkezi'ndeki bu ve bunun gibi olaylara şahit olunca, durumun kendi kazasında da zuhur edebileceğinden hareketle Vali Reşit Bey'e üç maddelik bir telgraf çekmiştir. Bu üç maddenin içeriğinde Uahlara ayrı bir mezarlık tahsis edilmesi, Ulah cenazeleri için Ulahça ayinin yine Ulah mekteplerinde yapılması ve Ulah olup da Rumlarla dini ayin yapmak isteyenlere müdahale edilmemesine dair tavsiyeler vardır²⁸⁵. Tahsin Bey'in öngördüğü bu gerilim çok geçmeden cereyan etmiş Florina'ya bağlı Noska Nahiyesi'nde vefat eden bir kadının cenazesi Uahlara ait bir mezar yerinin olmadığı nahiyede, Rumların meyyitin kendi kabristanlarına defnedilmesi konusundaki muhalafetlerinden dolayı bir süre ortada kalmıştır. Cenaze sahibi Uahların meyyitin defnini mutlaka kendi rahipleri ile yapmak istemeleri gerilime sebep olmuştur²⁸⁶. Bu sıralarda Rumlardan bir kadın da vefat edince Uahlar, Rum cenazesinin defnini engellemeye çalışmış ve bu da gerilimi arttırmıştır. Ancak kaza kaymakamlığınca Uahlara kendi cenazelerinin defni için ayrı bir yer tahsis edilince sorun geçici olarak çözülmüştür²⁸⁷. Tahsin Bey bu meselede Uahlardan yana bir tavır takınmış ve Uahları Rumların orantısız güç kullanmasına karşı kollamıştır. Hatta bu yüzden kendisine Romanya Hükümeti tarafından *Cordone De Romani Madalyası* verilmiştir²⁸⁸.

Tahsin Bey'in Florine'de yürüttüğü önemli faaliyetlerden biri de imar işleridir. Öncelikle kaza merkezinden geçen dereyi ıslah etmekle işe başlamıştır. Dere ıslah çalışmalarıyla kaza merkezinde inşa edilecek yeni binalar için kullanılabilir alan elde etmiştir. Daha sonra elde edilen bu arazinin üstüne tüm binaların bir yüzü dereyi görecektir şekilde hükümet konağı, jandarma bölük dairesi,

²⁸⁴ Sadrazam Ferit Paşa'dan Rumeli Müfettişliğine gönderilen yazı, **BOA, TFR.1.MN.**, nr. 112/11298, Lef 1.

²⁸⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 204.

²⁸⁶ Vali Reşit Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne gönderilen 23 Ocak 1907 tarihli tahrirat, **TFR.1.MN.**, 115/15401, Lef 1.

²⁸⁷ Vali Reşit Bey tarafından Rumeli Müfettişliği'ne gönderilen 23 Ocak 1907 tarihli telgraf, **TFR.1.MN.**, nr. 115/15401, Lef 3.

²⁸⁸ Dâhiliyeden Sadaret'e yazılan 4 Haziran 1908 tarihli tahrirat, **BOA, DH. MKT.** nr. 1258-81

cezaevi, posta ve telgrafhane, rıhtım, üç adet okul binası ve Askeri Hastane inşa edilmiştir. Tahsin Bey tüm bu inşaatlar ve arazi çalışması için inisiyatif kullanmış, merkezî idareye sormaksızın hareket ederek bürokratik süreçlerden kaynaklanan gecikmelerin önüne geçmiştir²⁸⁹. Bu binalardan jandarma bölük dairesi 10 Mart 1908 itibarıyla açılmıştır²⁹⁰. Bunun dışında tüm hükümet dairelerinin resmi açılış törenleri 23 Mayıs 1907 tarihinde²⁹¹ topluca yapılmış, Vali Hazım Bey'den o gün henüz binbaşı rütbesinde bulunan Enver Paşa'ya kadar birçok kişi açılışa katılmıştır. Bir tabur askerin tören kıtası olarak iştirak ettiği açılışta konuşmalar yapılmış ve gelenlere ikramda bulunulmuştur²⁹². Tahsin Bey'in imar alanındaki faaliyetleri Manastır Valisi'nin de takdirini kazanmış ve kendisinin Üçüncü Rütbeden Osmanlı Nişanı ile taltif edilmesi istenmiştir²⁹³. Tahsin Bey de hatıratında imar faaliyetlerinden dolayı taltif edildiğini belirtmektedir. Ancak bunun evrakta geçen Üçüncü Rütbeden Osmanlı Nişanı olup olmadığına dair bir ibare yoktur²⁹⁴.

²⁸⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 209.

²⁹⁰ Tahsin Bey tarafından Umumi Müfettişliğe gönderilen telgraf, **BOA, TFR.I.MN., nr. 159/15807**

²⁹¹ Hüseyin Hilmi Paşa'nın Tahsin Bey'e gönderdiği Telgraf, Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 211.

²⁹² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 209.

²⁹³ Manastır Vilayeti'nden Umumi Müfettişliğe çekilen 9 Mart 1908 tarihli Telgraf, **BOA, Tfr. 1 Mn. 158-15794.**

²⁹⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.210.

Fotoğraf 1. Tahsin Bey'in Florine'de inşa ettirdiği devlet daireleri²⁹⁵.

Fotoğraf 2. Florine'de inşa edilen Jandram Merkez Dairesi²⁹⁶.

²⁹⁵ BOA, TFR.IFTG, nr. 1-69.

²⁹⁶ BOA, TFR.IFTG., nr. 1-47.

Tahsin Bey'in Florine Kaymakamlığı da tıpkı diğer görevlerinde olduğu gibi kendisine Osmanlı'nın temel sorunlarından biri üzerinde uzmanlaşmak için gerekli ortamı sağlamıştı. Tahsin Bey bu görevinde etnik unsurlar arasındaki mücadelenin yaşandığı bir yerde mesai harcayarak, tecrübelerine yeni bir boyut katmıştır. Bölgede daha güçlü olan Rumlar ve sayıca daha az olan Ulahlar arasındaki mücadelede daha zayıf olan Ulahlardan yana inisiyatif kullanarak Rumlar tarafında asimile edilmelerini önlemeye çalışmıştır. Yine imar alanında çalışmış, şehre yeni ve sıhhi kamu binaları kazandırmıştır. Yaklaşık iki sene Florine Kaymakamı olarak görev yapan Tahsin Bey 29 Şubat 1908 günü, "*muktezâ-yı maslahata muvâfık olacağı*" olacağı cihetle Ksendire Kaymakamlığı'na nakledilmiştir.

2.2.5. Tahsin Bey'in Ksendire Kaymakamlığı

Ksendire bugün Yunanistan sınırlarında kalan Halkitikya yarımadasındadır. Yunan sınırında olması veçhiyle önem arz eden bu kazanın kaymakamı Ali Rıza Efendi yetersiz bulunduğundan yerine Tahsin Bey'in geçmesi Rumeli Genel Müfettişliği'nce başkente tavsiye edilmiş ve durum Mülkiye Memurları Komisyonunca uygun görülmüştür²⁹⁷. Tahsin Bey Şubat ayının sonunda atandığı görevine 25 Mart 1908 günü Ksendire Kazası'na vararak başlamıştır²⁹⁸. Tahsin Bey kazaya vardığında günlük yaşamda yoğun olarak Yunan Kültürünün etkisinin hissedildiğini görmüştür. Bunun nedeni bölgede yaşayan Rum nüfusun yoğunluğu ve bölgenin Yunanistan sınırında olmasıdır²⁹⁹. Bölgedeki devlet otoritesi öyle bir haldedir ki, örneğin 3 Mayıs 1908 tarihinde yazılan bir tahriratta Tahsin Bey kazadaki sarhoş gençlerin ateşli silah kullanması yasak olan jandarma erlerini darp ettiklerini, silahlarını ellerinden aldıklarını ve bir an önce askere ateş izni verilmezse durumun daha kötüye giderek devletin itibarını düşüreceğini yazmaktadır.

Yine bölgede Rum Eşkıyası etkin olarak faaliyet göstermektedir. Tahsin Bey bu kazada da iyi bir istihbarat ağı oluşturmuş ve Yorgi ile Diyamandi adında iki

²⁹⁷ 31 Kanunsani 1324 tarihli Divan-ı Humayun Kararı; **BOA. İ.DH.**, nr. 1463/1326.M/34.

²⁹⁸ **DH.SAİD.d.**, nr. 82/243.

²⁹⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 218.

muhibir bölgedeki eşkıyanın yerini ve silah saklayan ahaliyi, silahların miktarlarını istihbar etmiştir³⁰⁰. Diyamandi ve Yorgi daha önce 20 kişilik bir Rum çetesine dâhil iken devletten himaye talep ederek hükümete iltica etmişlerdir³⁰¹. İstihbaratın alınmasını müteakip silah toplama işlemleri başlamıştır³⁰². Stratejik kaynaklarının kurutulmaya başladığını gören Rum eşkıyası önce Yorgi ve Diyamandiyi öldürmüş sonrasında da Tahsin Bey'in bölgede işkence ve terör uyguladığı şeklinde şikayetlerle yabancı devlet elçiliklerine başvurmuştur. Bunun üzerine Umumi Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa,, Tahsin Bey'e uyarıcı içerikte telgraflar çekmiş ancak Tahsin Bey silah toplama işinde zaman kazanmak için telgraflara zamanında cevap vermemiştir³⁰³.

Yine bu sıralarda Lariva adında bir köyde jandarma karakolu baskına uğramış ve askerlerin silahları gasp edilmiştir. Tahsin Bey bölgeye giderek tahkikata başlamış, köy eşrafı üzerinde baskı kurarak silahların iade edilmesini sağlamıştır. Ancak o sırada köyde saklanmakta olan bir Yunan Çetesi Tahsin Bey'e karşı suikast düzenlemek istediysede meşrutiyetin ilan edilmek üzere olduğunu haber alıp kurdukları pusuyu bozmuşlardır³⁰⁴. Buradan da anlaşılacağı üzere bu olay Meşrutiyetin ilan edildiği tarih olan 10 Temmuz 1908'e yakın bir dönemde yaşanmış olmalıdır.

Tahsin Bey döneminde Ksendirede yapılan önemli bir faaliyet de inşa edilen jandarma karakollarıdır. Tahsin Bey döneminde sekiz karakol inşa edilmiştir³⁰⁵. Tahsin Bey bölgede 12 karakol yapılmasını uygun görmüşse de hem bu iş için gerekli meblağın sağlanamaması hem de Ksendire'de nitelikli usta bulunmayışı yüzünden iş ertelenmiştir³⁰⁶. Planlanan karakollardan ikisi 24 Haziran 1908 itibarıyla

³⁰⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 220.

³⁰¹ **TFR.I.AS.**, nr. 62/6162 Lef 2.

³⁰² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 220.

³⁰³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.221.

³⁰⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.223-224

³⁰⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.224.

³⁰⁶ Tahsin Bey tarafından Umumi Müfettişliğe çekilen 3 Nisan 1908 tarihli telgraf, **TFR.1.SL.**, nr. 188/18273.

hizmete açılmıştır³⁰⁷. Kalanların dördü Jan Kiryo adlı bir müteahhide 405.000 kuruş karşılığı ihale edilmiştir³⁰⁸.

Tahsin Bey'in Ksendire Kaymakamlığı döneminde Osmanlı Devleti'nde çok önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Uluslararası düzlemde yaşanan bir takım gelişmelerin ardından İngiltere Kralı VII. Edward ve Rus Çarı Nikolai 10 Haziran 1908 tarihinde Estonya'nın Baltık kıyısındaki bir şehri olan Reval'de bir araya gelmiş ve Makedonya'nın yönetimi ile ilgili bir takım karar niteliğinde ilkeler üzerinde mutabakata varmışlardır³⁰⁹. Her ne kadar bu mutabakatın içeriği tam olarak açığa çıkmamışsa da mevcut söylentiler ve geçmiş tecrübeler alınan kararlar ile Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki hâkimiyetinin sona erdirileceğine dair bir kanı kamuoyu ve ordu bünyesinde yayılmıştır. O sırada tam olarak kamuoyuna yansımayan kararlar Makedonya'nın yedi sene müddetle Avrupa tarafından tayin edilmiş Avrupalı bir valinin yönetimine bırakılmasını, Makedonyanın idari anlamda özerklik niteliğinde bir idari yapıyla yönetilmesini, jandarmanın tamamıyla yabancı askerlerce idare edilmesini ve Makedonya bütçesinin tamamıyla Avrupalı Devletlerce yapılmasını öngörüyordu³¹⁰. Bu kararlardan doğan tedirginlik en ziyadesiyle İttihat ve Terakki mensuplarını etkilemişti³¹¹. Halkı ve orduyu etkileyen sebepler sadece dış müdahale tehlikesi ile sınırlı kalmıyordu, özellikle Abdülhamit döneminin istibdatı ve ağır vergileri de halkı kısıp almışlardı³¹². Bu ortamda Binbaşı Resneli Niyazi Bey beraberine aldığı askerler ve gönüllü birliklerle dağa çıkmış, onun bu hareketini Binbaşı Enver Bey'in benzer hareketi izlemiştir. Resneli Niyazi Bey üzerine gönderilmiş olan Şemsi Paşa da Mitroviçe'de öldürülmüştür³¹³. Tüm bunlarla beraber İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin temsilcilerinin önderliğinde Makedonya nahiyelerinde toplanan halk Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi için

³⁰⁷ Tahsin Bey tarafından Umumi Müfettişliğe çekilen 24 Haziran 1908 tarihli telgraf, **TFR.1.SL.**, nr. 188/18273.

³⁰⁸ Tahsin Bey tarafından Umumi Müfettişliğe yazılan tahrirat, **TFR.1.SL.**, nr. 193/19213.

³⁰⁹ Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İstanbul 1995, s. 122.

³¹⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 86.

³¹¹ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam Cilt: 1**, İstanbul-1976, s. 48.

³¹² Aykut Kansu, **a.g.e.**, 111-115.

³¹³ Aykut Kansu, **a.g.e.**, 124.

İstanbul'a telgraflar göndermiş³¹⁴ ve 24 Temmuz 1908'de Padişah anayasayı ilan etmek zorunda kalmıştır³¹⁵.

II. Meşrutiyet ilanı da Tahsin Bey'in Ksendire kaymakamı olduğu döneme rast gelmektedir. 9 Temmuz 1908 tarihi itibarıyla Ksendire'de de Meşrutiyet ilan edilmiş, halk büyük bir sevinçle sokaklara dökülmüştür. Tahsin Bey o gece kutlamalara iştirak etse de Rum halkın sevincinin samimi olmadığını düşünmektedir³¹⁶. Tahsin Bey 20 gün kadar Selanik'te kalmış ve daha sonra Ksendire'ye geri dönmüştür. Sonrasında Umumi Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa da Ksendire'ye gelmiş, hatta bu ziyaretinde Tahsin Bey'i kendisine yakın bir göreve tayin edeceğini ifade etmiştir³¹⁷. Nitekim bu ifade kısa zamanda karşılığını bulmuştur. Selanik Merkez Kaymakamı Basri Bey Prizren Mutasarrıflığına atanmış, Umumi Müfettiş de boşalan mevki için Tahsin Bey'i tavsiye etmiştir³¹⁸. 20 Eylül günü onay için Sadaret'e başvurulmuştur³¹⁹. 21 Eylül 1908 tarihinde Tahsin Bey Selanik Merkez Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir³²⁰.

Ksendire Kaymakamlığı Tahsin Bey'in ifa ederken en az haz aldığı görevlerinden biri olmuştur. Tahsin Bey hatıratında hep sitemle söz ettiği Ksendire'den ayrılmasına çok sevinmiş özellikle kendi memleketi olan Selanik'e tayin olduğu için oldukça sevinmiştir³²¹. Tahsin Bey'in Ksendire'yi sevmemesindeki en önemli etken bölgede hissedilen Yunan etkisidir. Tahsin Bey benzeri bir tecrübeyi henüz Ağustos Nahiyesi Müdürü iken yaşamış ve bölgeyi vatansever bir yönetici için oldukça tehlikeli bulmuştur. Tıpkı Ağustos Nahiyesi'ndeki gibi Ksendire'de de Yunan amaline hizmet etmeyen yöneticiler halk tarafından kabul görmedikleri gibi

³¹⁴ Vladan Georgevitch, **Türk Devrimi ve İstikbali**, İstanbul 2005, s. 40.

³¹⁵ Aykut Kansu, **a.g.e.**, s. 111-115.

³¹⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 225.

³¹⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 225.

³¹⁸ Daire-i Umur-u Dâhiliye Memurin Kalemi'nde mevcut 15 Eylül 1908 tarihli evrak, **BOA, DH. MKT.**, nr. 1298/77 Lef 2.

³¹⁹ Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret'e yazılan 20 Eylül 1908 tarihli tahrirat, **BOA, DH. MKT.**, nr. 1298/77 Lef 1.

³²⁰ **DH.SAİD.d.**, nr. 81/243.

³²¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 229.

büyük devletler nezdinde şikayet ediliyor, haklarınsa soruşturma açılıyor yahut suikast girişimlerine maruz kalıyorlardı.

2.2.6. Tahsin Bey'in Selanik Merkez Kaymakamlığı

Tahsin Bey'in Selanik Merkez Kaymakamlığı II. Meşrutiyet'in ilanının hemen sonrasına geliyordu. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumisine ev sahipliği yapan Selanik şehrinde yönetici olmak çok önemli olsa gerektir. Selanik sadece devrim merkezi olmasıyla değil, Tahsin Bey'in memleketi olmasından dolayı da kendisi için önem arz etmektedir.

Tahsin Bey'in Selanik Kaymakamlığına tayin olunduğu 21 Eylül 1908³²² itibarıyla Selanik Valilik makamında Eylül ayı başlarında göreve başlayan Daniş bey bulunmaktadır³²³. Tahsin bey'in deyimiyile Vali Daniş Bey bilgili ve alicenap biri olmakla beraber, ihtiyarlığından dolayı unutkan ve umursamaz karakterde bir şahsiyettir³²⁴. Tahsin Bey bu yüzden kendisine çok fazla iş düştüğünü, Valiliğe bağlı olan belediyenin dahi işlerini kendisinin takip ettiğini ve bunun da kendisini yordüğünü belirtir³²⁵.

Tahsin Bey bu dönemde öncelikli olarak çevre nahiyelerde düzenin sağlanması, özellikle arazilere dair anlaşmazlıkların giderilmesi meseleleri ile uğraşmıştır. Bu amacını gerçekleştirmek için güvendiği şahıslardan olan Recep Ragıp Bey'in önce Selanik Merkez Nahiyelerinin sonra da daha önce kendisinin de görev yaptığı Ağustos Nahiyesi'nin başına tayin edilmesine önayak olmuştur³²⁶. Bunun dışında Selanik'e bağlı liva, kaza ve nahiyelerde bir takım soruşturmalar yürütmüştür. Bu soruşturmalardan birinde Milli Mücadele döneminde yararlılıklar gösterecek olan Kara Vasıf Bey'le beraber görev yapmıştır³²⁷. Yine bu dönemde

³²² **DH.SAİD.d**, nr. 81/243.

³²³ Daniş Bey'in Selanik Valisi olduğuna dair kendisine tebliğ edilen 8 Eylül 1908 tarihli tahrirat, **BOA, DH.MKT.**, nr. 1277/78.

³²⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 232.

³²⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 238.

³²⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 237.

³²⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 238-240.

İttihat ve Terakki Fırkası'nın Genel Merkezi'ne girmesi de kendisinin yoğun çalışmasında etken olmuştur³²⁸.

Tahsin Bey, Selanik'te görev sürdürürken başkent İstanbul'da Meşrutiyet'in aleyhine gelişmeler yaşanmaktadır. Kanun-i Esasi karşıtı güçler hareketlenmiş ve bir isyan kapıya dayanmıştır. Önce Edirne'de askeri unsurlar arasında bir kalkışma yaşanmış, alaylı bir subay ve tabur imamı öderliğindeki askerler padişahın sıhhat ve selametinden emin olmak için harekete geçmiş, sonrasında İstanbul'a gidip padişahı görmek amacıyla tren garını işgal etmişlerdir. Bu olay kan dökülmeden çözülmüş ve 300 kadar asker, isyancı askerleri temsilen trenle İstanbul'a götürülmüş ve padişahın huzuruna çıkarılmıştır³²⁹. Bir süre sonra isyan ateşi İstanbul'da alev almış ve Meşrutiyet Devriminin öncüleri olarak Rumeli'den İstanbul'a sevk edilen iki avcı taburu Erzurumlu Hamdi Çavuş önderliğinde meşrutiyet yönetimine karşı baş kaldırmıştır. Volkan Gazetesini de çıkaran Derviş Vahdeti isimli bir şahıs da hareketi destekleyerek dini çevreleri de isyana katmıştır³³⁰. Nihayet isyan ateşi 13 Nisan 1909 günü parlamış Meclis-i Mebusan üzerine yürüyen isyancılar yolda rastladıkları Adliye Nazırı Nazım Paşa'yı süngülemek suretiyle şehit etmişler, Hüseyin Cahit'e olan benzerliğinden dolayı Lazkiye Mebusu Arslan Bey'i de öldürmüşler, İstanbul çapında bir nevi *mektepli subay* avı başlatmışlardır³³¹.

Haber Selanik'e ulaşmış, Selanik'teki mülki ve askeri otoriteyi endişeye sürüklemiştir. Tahsin Bey olanları, kendisini bir çiftlik gezisinden acilen çağırarak Daniş Bey'den haber almış ve Mahmut Şevket Paşa'nın yanına gitmiştir. Aynı akşam Selanik'teki Askeri Kulüp'te buluşmuş ve Mahmut Şevket Paşa'nın komutasında kurulacak askeri bir gücün isyan bölgesine sevk edilmesine ve adının da Hareket Ordusu konulmasında mutabakata varılmıştır³³². İki tümen ve gönüllü birliklerinden oluşan ordu trenlerle harekete geçmiş yolda diğer birlikler ve gönüllülerle birleşerek

³²⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 238.

³²⁹ Rahmi Apak, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara 1988, s. 32-33.

³³⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 94.

³³¹ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s. 55.

³³² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 242-243.

İstanbul'a varmış ve isyan noktalarını teker teker ele geçirerek birkaç günde duruma hâkim olmuştur³³³.

Duruma hâkim olan Hareket Ordusu, Meclis-i Mebusan-ı toplamış ve Padişah Abdülhamit'in halline karar dair karar verilmiştir. Abdülhamit durumu itidal ve sükûnet içinde karşılamış ve kan dökülmesine fırsat vermeyerek iktidarı Veliâht Mehmet Reşat Efendi'ye bırakmıştır³³⁴.

31 Mart vakası sonucunda devrik sultan Abdülhamit'in Selanik'teki Alatini Köşkünde ikamete mecbur edilmesi ile Tahsin Bey eski hükümdara ev sahipliği yapmak durumunda kalmıştır. Hareket Ordusu'nca görülen gereklilik üzerine 1909 Mayıs'ında Selanik'e gönderilen Abdülhamit'in³³⁵ iaşesinden ve barındırılmasından Tahsin Bey sorumlu tutulmuştur³³⁶. Tahsin Bey için çocukluk günlerinden itibaren ismini işittiği, kendisine karşı çalışırken hapisaneyeye kadar düştüğü ve kendisinin sürgün iradesini imzalayan padişahı görmek apayrı bir tecrübe olmuştur. Tahsin Bey Alatini Köşkü'ne gelen Abdülhamit'i karşılarken son derece heyecan duyduğunu belirtir³³⁷.

31 Mart Vakasında gözaltına alınan saraya bağlı zevat da Selanik'e nakledilmiş ve bunlara dair soruşturmayı yürütme görevi Üçüncü Ordu Müfettiş Vekili Hadi Paşa tarafından Tahsin Bey'e verilmiştir. Tahsin Bey yaklaşık 800 kişi hakkında soruşturma yürütmüş bunlardan 50 kişinin sorgulanmasına devam edilebilecek şekilde suçlar işlediğini tespit etmiştir³³⁸. Bu kişilerden suçsuz bulunanlar Tahsin Bey'in de katıldığı bir vapur seyahati ile memleketlerine yahut istedikleri bir takım yerlere götürülmüşler ancak Tahsin Bey seyahatin sadece İstanbul'a kadar olan kısmına eşlik etmiştir. İstanbul'da vapurdan inmiş ve Mahmut Şevket Paşa'yı ziyaret etmiş, bir süre İstanbul'da kalarak arkadaşı Emniyet Genel

³³³ Rahmi Apak, **a.g.e.**, s. 38-39.

³³⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 244-245.

³³⁵ 6 Mayıs 1909 tarihinde Sadaret tarafında Dâhiliyeye gönderilen tahrirat, **BOA, DH.MKT.**, nr. 2805/10.

³³⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 249-251.

³³⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 248.

³³⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 254.

Müdürü Cemal Azmi Bey ile birlikte incelemelerde bulunmuştur³³⁹. Tahsin Bey bu seyahatten döndüğünde vekâleten Drama Mutasarrıflığına atanmıştır³⁴⁰.

Tahsin Bey, pek sevmediği Ksendire Kaymakamlığı görevinden sonra büyük bir hevesle geldiği Selanik Merkez Kaymakamlığı'nda ummadığı şekilde yorulmuştur. Hem kaza işlerini takip ediyor olması aynı zamanda belediye ve İttihat ve Terakki Fırkasının da işleriyle uğraşmasından dolayı zamanının çoğunu görev başında, ailesinden ve dinlenceden uzak bir şekilde geçirmiştir. Tahsin Bey'in diğer mülki görevleri ağırlıklı olarak eşkıya takibi ve imar işleri içermesine karşın, Tahsin Bey Selanik Merkez Kaymakamlığı'nda daha çok siyasi görevler ifa etmiştir. Bunda dönemin siyaseten hareketli bir dönem olan II. Meşrutiyet'in hemen ertesi olmasının yanı sıra, vali Daniş ve İbrahim Bey'lerin iş yürütmedeki yetersizlikleri de rol oynamıştır. Yine bu dönemde siyaseten önemli sayılabilecek bir şekilde sürgündeki eski hükümdar II. Abdülhamit'in ihtiyaçları ile ilgilenmiş ve siyasi bir takım gözlemlerde bulunmuştur. Boşaltılan sarayın efradı ile ilgili soruşturmada da görev üstlenmiş ve doğrudan bu işle de ilgilenmiştir. Tüm bu sayılanlardan dolayı Tahsin Bey'in Selanik merkez Kaymakamlığı diğer görevlerinden farklı geçmiş, asayiş ve imar çalışmalarının yerini siyasi hareketlilik almıştır.

2.3. Tahsin Bey'in Mutasarrıflıkları

2.3.1 Tahsin Bey'in Drama Mutasarrıflığı

Tahsin Bey'in ilk mutasarrıflık görevi, ilk mülki görevini ifa ettiği Prüşcan Nahiyesi'nin bağlı olduğu Drama Livası'nda gerçekleşmiştir. Henüz reşit bile sayılmazken bir Nahiye Müdürü olarak geldiği Drama'da livanın en büyük idari makamını almıştır. Tahsin Bey bu göreve vali Daniş Bey tarafından uygun görülmuş ve terfian bu makama gelmesini Daniş Bey Dâhiliye Nezareti'ne tavsiye etmiştir³⁴¹.

³³⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 261-262.

³⁴⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 262.

³⁴¹ Vali Daniş Bey'in Dâhiliye'ye gönderdiği 14 Ağustos 1909 tarihli telgraf sureti, **BOA, DH.MKT.**, nr. 2900 / 88, Lef 2.

Dâhiliye Nezareti de Daniş Bey'in tavsiye ettiği Tahsin Bey'i ehliyetli olduğu gerekçesiyle Drama Mutasarrıflığı'na tayin etmek için karar vermiştir³⁴².

Tahsin Bey'in Prüşçan nahiye Müdürlüğü esnasında öğrendiği en önemli şeylerden birinin tütün yetiştiricisi köylülerin simsarlar ve tüccarlar arasında sıkışması ve hakkını alamaması olduğu ilgili bölümde belirtilmişti. Artık Tahsin Bey tütün diyarı olan bu memleketin en yüksek konumdaki idarecisiydi ve tütün ticaretinde yetiştirici lehine bir takım değişiklikleri yapacak yetkiyi haiz idi.

Tahsin Bey yetiştiricinin hakkını yediğini düşündüğü simsarlarla arasındaki mesafeyi hep muhafaza etmiş, çiftçiler ve tütün işçilerinin hakkını korumak için bir takım teşebbüslerde bulunmuştur. Bu amaçla öncelikle bir *Tütün Kongresi* düzenlemiştir. Bu kongre başlangıç itibarıyla tüccarların ciddi anlamda tepkisini çekmesine karşın belirlendiği şekliyle toplanmış ve bu kongrede bir takım kararlar alınmıştır. Yapılan müzakereler sonucunda tüccarın, çiftçinin ticaretin temel ögesi olduğunu kabul etmesi, çiftçilerin geleceğini korumak için *Drama Milli Bankası*'nın kurulması, yetiştiricinin hasattan önce tüccardan kredi alarak malını yetişmeden ipotek ettirmemesi, Ziraat Bankasının da tütün züraina yardımcı olması, yerel hükümetin çiftçiyi kollaması ve kongrenin geleneksel olarak her sene toplanması karara bağlamıştır³⁴³.

Milli Bankanın kurulması için çalışmalara başlanılmış ve çiftçilerin yıllık hasılatlarının yüzde ikilik kısmını banka sermayesi olarak vermeleri zorunlu tutulmuştur. Sermaye tek başına bir banka kurulmasına elverecek seviyeye gelene kadar da biriken meblağın Ziraat Bankası şubelerinde saklanması kararlaştırılmıştır³⁴⁴. Ziraat Bankası'na yatan meblağ zaman içinde 400.000 liraya kadar çıkmıştır³⁴⁵. Ziraat Bankası başlangıçta bu mevduatı yıllık yüzde bir faiz ile bünyesinde tutması üzerine tütüncüler faizin yüzde beş oranına çıkarılmasını talep

³⁴² Dâhiliye Nezareti'nden Selanik Vilayetin'e çekilen 15 Ağustos 1909 tarihli telgraf sureti, **BOA, DH.MKT.**, nr. 2900/88, Lef 1

³⁴³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 302-303.

³⁴⁴ Dâhiliye Nezareti'nden Maliye Nezareti'ne yazılan 25 Şubat 1911 tarihli tahrirat, **BOA, DH.İD.**, nr.14/15, Lef 2.

³⁴⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 303.

etmişlerdir³⁴⁶. Drama tütün yetiştiricilerinin istediği yüzde beş faiz oranı reddedilmiş, uygun olan faizin tütün çiftçileri haricinde olan ziraatçıların paralarını yatırdığı Osmanlı Bankası'nda uygulanan yüzde üç oranında faiz olduğu, yüzde dört faizin bile Ziraat Bankası Nizamnamesinin 8'nci maddesine göre sadece olağanüstü şartlarda uygulanabileceği belirtmiştir³⁴⁷. Ancak yazışmalar aylarca devam etmiş nihayetinde 30.000 liraya kadar mevduatlara nizamnamede öngörülen had gaye olan yüzde dördlük faiz oranının uygulanması bu meblağın üstündeki tutarlara ise yüzde üç faiz uygulanması uygun bulunmuştur³⁴⁸. Ancak Balkan Savaşları'nda Drama'nın da düşmesi bu cesur teşebbüsü akamete uğratmıştır.

Bu dönemde tütün işçisinin hakkını korumak adına girişilen teşebbüslerden biri de Tütün İşçileri Sendikasının kurulmasıdır. Saadet adı verilen bu sendika hem Drama hem de Kavala'da ayrı ayrı kurulmuş ve bunların kuruluşları bir takım tütün tüccarlarının tepkisini çekmiş bu teşebbüsün engellenmesi hususunda İstanbul'a başvurularına yol açmıştır³⁴⁹. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti Drama Mutasarrıflığı'ndan bu teşebbüsün içeriğini sormuş, Drama Mutasarrıflığı da cevaben sendikanın nizamnamesini yollamıştır³⁵⁰. *Drama Saadet Nam Tütün Amelesi Cemiyeti*'nin nizamnamesi aşağıdaki gibidir:

“1'nci Madde: Cemiyet-i mezkure idaresi Drama Kazasıdır. Cemiyetin maksadı cemiyeti teşkil eden efradın ceht ve ikdam ve malumatlarıyla tütün ticareti tevsii ve tarz ve suret-i icrasının ve tütün işleme usulünün ıslahı ve Amerika'ya hicret etmek emel ve arzusunda bulunan tütün amelesinin işbu emellerinden vazgeçmeleri için teşebbüsat-ı لازمada bulunmaktır.

³⁴⁶ Selanik Tütün Çiftçileri'nden gelen telgrafın Dâhiliye Tarafından Sadarete sunulduğu 7 Mayıs 1911 tarihli tahrirat, **BOA**, DH.İD. 14/15, Lef 7.

³⁴⁷ Dâhiliye Nezaret'inden Selanik Vilayeti'ne yazılan 17 Mayıs 1909 tarihli tahrirat, **BOA**, DH.İD. 14/15, Lef 8.

³⁴⁸ Orman ve Maadin Nezareti'nden Sadarete yazılan 27 Mayıs 1911 tarihli tahrirat, **BOA**, DH.İD. 14/15, Lef: 13.

³⁴⁹ Dâhiliye Nezareti'nden Maliye Nezareti'ne gönderilen 14 Mayıs 1910 tarihli tahrirat, **BOA**, DH.İD. 132/4 Lef 1.

³⁵⁰ Selanik Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 7 Mayıs 1910 tarihli tahrirat, **BOA**, DH.İD. 132/4, Lef 7.

2'nci Madde: Kanunen haiz olmayı icap eden evsaf-ı matlubeyi haiz olan bir kimse cemiyete dâhil olabilir.

3'ncü Madde: Cemiyet on beş zattan ibaret bir heyet-i idare tarafından idare oluancaktır. Heyet-i idare her iki senede bir tebdil edilecektir.

4'ncü Madde: Cemiyetler hakkındaki nizamnamenin dokuzuncu maddesine tevfikan cemiyet namına umum tarafından ara ile tayin olunacak kimseler icray-ı muamele eylemeyi selahiyettar olacaklardır.

5'ncü Madde: Cemiyeti teşkil eden efradın her biri abone bedeli olarak her ay altışar kuruluş tediye eylemeye mecburdur.

6'ncı Madde: Cemiyetin lağvı takdirinde işbu nizamnamenin beşinci maddesine tevfikan efrad-ı cemiyetin her birisinin tediye eylediği abone bedelatı miktarına nispeten cemiyete ait bulunacak mebalîğ-i cemiyeti teşkil eden efrat bilinde(?) takdim ve tevzii edilecektir. Cemiyeti teşkil eden efrattan biri vefat ederse cemiyetin lağvı nazarı itibara alınmayıp vefat edenin hissesine isabet enden mebalîğ hemen kendi varislerine verilecektir.

7'nci Madde: Cemiyetin heyet-i idaresi cemiyet maksadının husulü için gerek cemiyet efradından olsun ve gerek olmasın diğer erbab-ı vukuf ve liyakat kimselere müracaat edebilir ve yirmi beş zattan fazla olmayacak iş bu erbab-ı vukufu hiss-i hacette cemiyetin merkezi bulunan mahalde beray-ı müzakere celp ve davet etmeye selahiyettardır.

8'nci Madde: Efradın vereceği abone bedelatından cemiyet umuru hususatına tesviyesi için mesarif-i tabiiye ve zaruriye ikraz edilecektir. Mütebakisi hakkında altıncı madde ahkâmı tatbik edilecektir.

9'ncü Madde: Heyet-i idare-i cemiyet her altı ayda bir kere heyet-i umumiyyeye hesap vermeye mecburdur.

*10'ncu Madde: Abone bedelatından vukuu bulacak tahsilat ve kuyud-u ittihaz muntazaman ruyet-i umur-u cemiyete tesviyesi için heyet-i idarenin maaşlı bir katip ve icabında bir de tahsildarı olacağı gibi maşatı takdir-i heyet-i idarenin selahiyeti tahtında bulunacaktır*³⁵¹.

Görülebileceği üzere Tahsin Bey serbest ticaret ortamında halktan yana bir tavır sergileyerek sermayedarın üreticiyi ezmesinin önüne geçmeye, tütün yetiştiricisinin haysiyetini korumaya çalışmıştır. Dönem içinde tütün ticareti adına yapılanlar bununla da kalmamış bir de tütün işçileri cemiyeti kurularak işçinin de toplu bir şekilde hak arayabilmesinin önü açılmıştır. Tahsin Bey'in bu çabaları özellikle İngiliz tütüncülerin tepkisini çekmiş, kendisini merkezi hükümete şikayet etmelerine yol açmıştır. Tahsin Bey'in tütüncülük konusunda izlediği yolu göstermesi bakımından şikayet içeriğinin orijinal şekliyle verilmesi uygun olacaktır.

Devletli Efendim Hazretleri,

“Drama Mutasarrıfı Tahsin Bey'in bir kat'i beyanname ile tütün ziraatı mahsulatı bir şahs-ı salise fûruht ettikleri halde tüccardan pey olarak istikraz eyledikleri meblağı tediye mecbur olmayıp ancak bir kısmını eda ile iktifa, ve mütebakisi için dahi senet ita etmelerini ihtar ve kezalik tütün mahsulatının akab-i fûruhtunda meblağ-ı mustakrazanın tamamen tediye edilmediği surette bakiye kalan miktar için yürütülmesi gereken faiz nizamı hakkında tüccar-ı mimaiüleyhüm ile züra beyninde mevcut şerait ve mukavele hilafında olarak memurin-i mahalliye'nin bu gibi ahvalde züraı sahabet edeceği temin edildiği Kavala'da tütün ticaretiyle işigal eden İngiltere tebaası tarafından maruz şikayette sefarete bildirildiğinden bahisle bazı ifadatı havi İngiltere Sefareti'nden verilen takrir ile melfufatının suretleri leffen irsal kılınmakla bu babta muhtacı olan malumata nazaran iktizay-ı halin ifası himem-i

³⁵¹ Drama Saadet Nam Tütün Amelesi Cemiyeti'nin Nizamnamesi, BOA, DH.İD. 132/4 Lef: 3

*aliye-i nezaretpenahilerine vayestedir. Emr-i ferman hazret-i men lehül emirindir*³⁵².

Tahsin Bey döneminde Drama’da yapılan imar çalışmalarından başlıcaları yol ve eğitim binalarının inşası olmuştur. 31 Mart vakasına karışan taburu erlerinden 10.000 kadarı yol inşaatlarında çalışmak üzere³⁵³ Amele Taburları’na dönüştürülerek Selanik, Manastır ve Kosova Vilayetleri’ne yollanmıştır. Bu askerlerin çalışacağı yollar için ayrıca 80.000 liralık bir bütçe belirlenmiştir³⁵⁴. Bu taburlardan beşi Tahsin Bey’in isteği ile Drama’ya verilmiş ve bunlar yol inşaatlarında kullanılmaya başlanmıştır³⁵⁵. Tahsin Bey bu askerlere çok değer vermiş hatta askerlerin her türlü ihtiyaçları için merkezi hükümetten taleplerde bulunmuştur³⁵⁶. Askerler terhis olurken Tahsin Bey’den ayrılmaktan dolayı çok üzölmüşler ve tüm çabaları için Tahsin Bey’e minnettarlıklarını sunmuşlardır³⁵⁷.

İmar çalışmalarının diğere ayağını oluşturan eğitim binalarında da büyük bir hamle yapılmıştır. Drama halkından yardım toplanarak yapılan sanayi mektebi Tahsin Bey döneminde inşa olunan eğitim binalarının en önemlilerinden biridir. Tahsin Bey bu okulun yapılması için önce şehir içinde müsait bir yere birkaç dükkan inşa ettirmiş ve bunları kira bedellerini bu okulun inşaatına vakfetmiştir. İlane toplama esnasında eşi Mediha Hanım’ın nişan hediyesi olan bir broşu 1200 liraya satarak kendisi de bu mektebin yapılmasına katkı sağlamıştır³⁵⁸.

Bunun dışında Drama’da bir sanat okulu ve yeni bir idadi binası açılması için halkla beraber çalışmış ve her iki okulun da binalarını inşa ettirmiştir. Drama’da 50 öğrencilik bir darülmualimin kurulmasına öncülük etmiştir³⁵⁹. Tahsin Bey’in eğitim

³⁵² Hariciye Nezareti’nden Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen 20 Haziran 1910 tarihli tahrirat, **BOA, DH. MUI.** nr. 107/6, Lef 2.

³⁵³ Dâhiliye’den Selanik Vilayetine Yazılan 2 Haziran 1909 tarihli tahrirat, **BOA, DH.MKT.**, 12828/3, Lef 3.

³⁵⁴ 30 Mayıs 1909 tarihli kanunname sureti, **BOA, DH.MKT.** nr. 12828/3, Lef 2.

³⁵⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.287.

³⁵⁶ Yollarda Çalışan Efrat ile ilgili Osmanlı Arşivi Dosyası, **BOA, DH. İD.**, nr. 24/3.

³⁵⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 288.

³⁵⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 273-274.

³⁵⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 272.

alanındaki çabaları sadece Drama Merkezi ile sınırlı kalmamış, çevre kaza ve nahiyelerde yaptırdığı okullar olmuştur. Kobalışte köyünde bir kız okulu ve Yörükler köyünde bir iptidai inşa ettirmiştir. Bunlar dışında çevre yerleşim birimlerindeki dersliklerin sayısının artırılması için okullarda tadilat yaptırmıştır³⁶⁰. Tahsin Bey'in hatıratında yayınladığı bir cetvele göre kendi döneminde Drama Livasında erkek öğrenciler için 220, kız öğrenciler için 59 olmak üzere 279 derslik ve 3 yüksek okul ile 2 sanayi mektebi vardır³⁶¹. Tahsin Bey'in eğitim alanındaki çalışmaları Maarif Nezareti'nin de takdirini kazanmış, Prüşçan Nahiyesi'nin Kobalışte köyünde ve Kavala Merkez Kaza'da vücuda getirdiği maarif binalarından dolayı kendisine bir takdirname verilmesi uygun görülmüştür³⁶².

Tahsin Bey bu dönemde Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na yapılan ve Bosna Hersek'in Avusturyaca ilhakı ile gerilen ilişkileri düzeltmeyi amaçlayan bir gezide organizatörlük yapmıştır. Türkiye'den eğitim ve ticaret kesimlerine ait birçok kişinin katıldığı bu gezi de Tahsin Bey'in öncülük ettiği bu heyet Avusturya İmparatoru Francois Jozeph tarafından da kabul edilmiştir³⁶³. Bu gezi Avusturya'da çok olumlu yankılar yapmış Avusturya Ticaret Odaları da iade-i ziyaret babından Selanik'e bir heyet göndermişlerdir³⁶⁴.

Tahsin Bey bu gezide Avusturya telefon şebekelerinden ve bunların idare ve asayişe sağladığı yararlarından dolayı çok etkilenmiştir. Drama'ya da böyle bir şebeke kurmak maksadıyla gerekli altyapıyı kurdurmuştur. Özellikle asayişini sağlamada kullanılmak üzere satın alınacak telefonlar için ahaliden yardım toplanmış ve bu parayla alınacak telefon aletlerinin gümrük vergisinden muaf tutulması talep edilmiştir³⁶⁵. Bu talep sonucunda Drama'da kullanılacak telefon alet ve edevatının gümrük resminden muaf tutulmasına dair karar alınmış ve ilgili mercilere

³⁶⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 272-276.

³⁶¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 276.

³⁶² Maarif Nezareti'nden Selanik Valiliği'ne ve Drama Mutasarrıflığı'na gönderilen 23 Ocak 1910 tarihli telgraf müseveddesi, **BOA, MF.MKT.**, s. 1146/37.

³⁶³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 289-295.

³⁶⁴ Ziyaret için gereken meblağın Selanik'e ödenmesine dair 4 Haziran 1911 tarihli Meclis-i Vükela zabtı, **BOA, MV.**, nr. 151/4.

³⁶⁵ Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret'e yazılan 23 Aralık 1909 tarihli tahrirat, **BOA**, DH. MUİ. 49-2 / 18, Lef 1.

iletmiştir³⁶⁶. Tahsin Bey, Drama’da kurulan telefon şebekesi için gereken malzemeyi Almanya’da Berlin Ateşemiliteri olan Kurmay Binbaşı Enver Bey (Paşa) aracılığıyla tedarik etmiş, başlangıçta 40’lık santral, 40 ahize, 250 Km.lik telefon teli ve gerekli malzemeyi gönderen Enver Bey daha sonra da Tahsin Bey’in talebi üzerine 85’lik santral ve 55 ahize daha göndermiştir³⁶⁷.

Tahsin Bey döneminde eğitime ve asayiş sağlamaya dair yapılan yatırımlar etkisini göstermiş kısa sürede Drama ve çevresindeki asayiş vakaları oldukça azalmıştır. Örneğın 1910 senesi Kasım ayı zarfında Drama, bağlı kazalar ve nahiyelerde yekünde 17 suç işlenmiş bunlardan 2’si Memuriyet ve vazifeliye hakaret, 9’u Darp ve Cerh, 2’si teşhir-i silah, 1’i Sirkat-i Adiyeye, 4’ü ceraim-i mütenevvi’dir. Yine bu dönemde Drama’ya bağlı kazaların üçündü hiç suç işlenmemiştir.³⁶⁸ 1910 senesi Aralık ayına gelindiğinde zarfında Drama Merkez Kaza’da 1’i basit hırsızlık (sirkat-i adi), 3’ü teşhir-i silah, 10’u darp ver cerh ve 1’i de çeşitli suçlara dâhil olmak üzere toplamda 15 suç işlenmiştir³⁶⁹. Drama’nın bir liva olduğu düşünöldüğünde kayda geçen vakaların oldukça düşük olduğu görölecektir. Örneğın her iki örnekte de hiç cinayet yoktur. Bu durum Tahsin Bey’in asayiş sağlamadaki başarısının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tahsin Bey idari kariyerinin her döneminde halktan iane toplamak suretiyle millet yararına işler yapmaya özen göstermiştir. Eğitim binaları, hükümet daireleri, iletişim tesisatları ve bunlar gibi birçok kalıcı eser Tahsin Bey’in başlatmış olduğu yardım toplama kampanyalarıyla vücuda gelmiştir. Yine bu sıralarda teşekköl etmiş olan ve millettten toplanacak yardımlar vasıtasıyla Türk Deniz Kuvvetleri’ni güçlendirmek amacı taşıyan Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti halktan toplanan yardımlar ile savaş gemileri yaptırarak Osmanlı Donanması’nı güçlendirmeye çalışıyordu³⁷⁰. Tahsin Bey de Drama çapında bir yardım kampanyası

³⁶⁶ Sadaret’ten Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen 2 Mart 1910 tarihli tahrirat, , **BOA, DH. MUI.**, nr. 49-2/18, Lef 8.

³⁶⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 298.

³⁶⁸ Drama ve müzafatında işlenen ceraimi havi cetvel, **BOA, DH. EUM. KDL.**, nr.21/ 64.

³⁶⁹ Drama ve müzafatında işlenen ceraimi havi cetvel, **BOA, DH. EUM. KDL.**, nr. 22/ 30.

³⁷⁰ Selahattin Özçelik, **Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Ankara 2000, s. 11.

başlatarak 47.000 lira toplanmasına önyak olmuştur³⁷¹. Drama da bağış toplama işi o dereceye varmıştır ki liva Balkanlar çapında donanama için toplanan en yüksek bağışı yapmıştır³⁷². Yardım toplamada üstün gayret gösteren Drama ahalisi her gemiye yardım toplayan bir idari birimin adının verilmesi için Cemiyete başvuru yapmış ve bu teklif 1910 kongresinde kabul edilmiştir.³⁷³ Ancak kendisine Drama adı verilen gemi inşa eden firma olan İtalyan menşeli Ansaldo firması tarafından teslim edilmez³⁷⁴.

Bu dönemde Tahsin Bey bir uçak alımı için de iane toplamıştır. Tahsin Bey tarafından 25 Mart 1912'de Dâhiliye Nezareti'ne çekilen bir telgrafta tayyare alımı için 1000 lira toplanarak postaya teslim edildiğini ve alınacak uçağın isminin Tarık Bin Ziyad olarak konulmasının halk tarafından talep edildiğini bildirmektedir³⁷⁵.

Tahsin Bey Drama Mutasarrıflığı'nda iken Talat Bey tarafından İstanbul'a celp edilmiştir. Tahsin Bey bir teftiş için görevdeyken sebep gösterilmeksizin İstanbul'a çağırılmıştır. Tahsin Bey'in seri olarak İstanbul'a gelmesini talep eden 6 Eylül 1911 tarihli bir telgraf Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mevcuttur.³⁷⁶ Bundan iki sonra Selanik Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta Tahsin Bey'in hastalık dolayısıyla yatakta olduğu ve biraz iyileşince hemen İstanbul'a geleceği bildirilmiştir³⁷⁷. Bu yazışmanın Tahsin Bey'in hatıratında “*sebepsiz yere İstanbul'a çağırılması*” olarak belirttiği durum olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak cevabi telgrafta Tahsin Bey'in hasta olduğu belirtilse de hatırate göre o sırada hasta olan Tahsin Bey'in boğmaca hastalığına yakalanmış çocuklarıdır. Bu karışıklık bir yanlış anlaşılma olabileceği gibi Tahsin Bey'in gecikmesinden dolayı kasıtlı yapılmış da olabilir ancak Tahsin Bey hatıratında böyle bir şeye değinmemekte sadece

³⁷¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 301.

³⁷² Selahattin Özçelik, **a.g.e.**, s. 139.

³⁷³ Selahattin Özçelik, **a.g.e.**, s. 141.

³⁷⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 301.

³⁷⁵ **BOA, DH.MTV.**, nr. 48/1

³⁷⁶ Dâhiliye Nezareti'nden Selanik Vilayeti'ne gönderilen telgraf, **BOA, DH. MTV.**, 7/47, Lef 1.

³⁷⁷ Konuyla ilgili Tahsin Bey'in telgrafını Dâhiliye Nezareti'ne bildiren ve Selanik Vilayeti'nden çekilen telgraf, **BOA, DH. MTV.**, nr. 7/47 Lef 2

çocukları hasta iken acilen İstanbul'a çağrılmasını ailesiyle birlikte değerlendirdiğini ve ailesinin de seyahati uygun gördüğünü belirtir³⁷⁸.

Tahsin Bey İstanbul'a gider ve Dâhiliye Mektubi Kalemî Şükrü Bey'den kendisini çağırmanın Talat Bey olduğunu öğrenir. Tahsin Bey, Talat Bey ile görüşür. Talat Bey kendisinden Zeki Bey'in katli dolayısıyla Tahsin Bey'in kayınpederi olan Hulusi Bey tarafından sorgulanan Ahmet ve Doktor Nazım Bey'le ilgili Hulusi Bey'i zanlıları beraat ettirmesi konusunda etkilemesini ister. Tahsin Bey, Talat Bey'i reddeder. Sürüncemede kalan durum dolayısıyla bir hafta kadar İstanbul'da oyalanır. Bu sırada Talat Bey'le de arası bozulan Tahsin Bey tam Drama'ya döneceği sırada oğlu Şücaettin'in ölüm haberini alır. Oğlunun ölümüne çok üzülen Tahsin Bey bu haberi vermek için kayınpederini ziyaret eder. Çocukları hasta iken neden İstanbul'da bulunduğu konusunda Hulusi Bey' bilgi verir. Çünkü Tahsin Bey'e göre 3 çocuğu hasta iken Hulusi Bey'in kızı olan eşini geride bırakıp neden İstanbul'a geldiğini söylemeyi bir vicdan borcu olarak görür. Hulusi Bey de bu durumda hiçbir şekilde vicdanından başka bir sesi dinlemeyeceğini belirtir. Tahsin Bey de Drama döner³⁷⁹.

Tahsin Bey döndüğünde oğlunun babasız bir şekilde düzenlenen cenaze merasimi ile Arap Camii bahçesine defnedildiğini görür. Duruma çok üzülen Tahsin Bey diğer çocuklarının iyileşmesi için doktorların hava değişikliği tavsiyesini dinleyerek hasta olan diğer çocuklarını annesi ve karısı ile birlikte İstanbul'a gönderir. Ancak iki hafta sonra kızı Nedime'nin de ağırlaştığı haberini alarak İstanbul'a gider. Nedime çok hastadır ve konsültasyonlar sürmektedir. Küçük kızın belinden su alınır ancak kurtarılmasına kafi olmaz. Tahsin Bey vefat etmek üzere olan kızına böylesi can yakıcı bir tedavinin uygulanmasından müteessir olur. Kendi ifadesiyle "*beyhude yere canını acıttılar*" der. Vefat eden Nedime Eyüp

³⁷⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 304.

³⁷⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 305.

Otakçılar'daki Davutağa Camii bahçesine defnedilir³⁸⁰. Drama Mutasarrıfı iken iki evladını kaybeden Tahsin Bey yarım yıl sonra da annesini kaybeder³⁸¹.

Tahsin Bey görevinin son döneminde yaptığı sınır değerlendirmeleri ve istihbarat açısından kendisine düşen haberler sonucu Bulgaristan'ın savaş hazırlığı içerisinde olduğunu üst makamlara bildirmiştir. Bu sırada memleket genelinde siyasi hava oldukça değişmiş ve seferberlik ilan edilmiştir. Seferberlik ilanı sırasında Drama'da asker toplama işi kurulan telefon şebekesi vasıtasıyla hızla yürümüş ve birlikler çabucak sefer kadrolarını kurabilmişlerdir. Tüm olaylar olurken Tahsin Bey görevden alınmıştır³⁸².

Tahsin Bey'in Drama Mutasarrıflığı idari hayatının en önemli evrelerinden biridir. Daha önce idarecilik yaptığı kaza ve nahiye türünden birçok idari birim kendisine bağlanmıştır. Bu bağlamda kendi kaza ve nahiye tecrübelerinden hareketle livanın kaza ve nahiyelerinde faaliyette bulunmuştur. Özellikle liva merkezi ve müzafatında birçok eğitim binası yaptırmış, merkezi idare birimlerini ve askeri birimleri telefon ağıyla birbirine bağlamıştır. Ancak kendisi açısından en önemli hareketi ancak bir mutasarrıf olunca yapmaya fırsat bulabildiği yerli üreticiyi ve işçiyi korumaya yönelik uygulamalardır. Prüşçan Nahiyesi'nde iken şahit olduğu, vicdanına ters geldiği halde yeterli yetkiyi ve gücü haiz olmadığından müdahale edemediği yerli üretici aleyhindeki tütün satışlarını düzeltmek konusunda almış olduğu kararını uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda tütün simsarlarının ve yabancı tüccarların çiftçi ve emekçi aleyhindeki uygulamalarını ve onların üstündeki gücünü kırarak bir milli banka teşebbüsüne ve tütün işçileri cemiyetinin kurulmasına önayak olmuştur.

³⁸⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 305.

³⁸¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 306.

³⁸² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 312.

2.3.2. Balkan Savaşı ve Babıali Baskını

Tahsin Bey Kıbrıslı Kamil Paşa Hükümeti sırasında Drama Mutasarrıflığı'ndan alınarak kızağa çekilmiştir. Tahsin Bey henüz Drama'dan dönerken olağanüstü hallerin cereyan ettiğini görmüştür. Tahsin Bey İstanbul'a vardığında genel seferberlik ilan edilmiştir³⁸³.

Balkan Savaşı'nın başlangıcı ve gelişen süreç Türk Ordusu adına tam bir bozguna dönüşmüştür. Özellikle Bulgar Orduları Türk Ordusunu önemli ölçüde geri atmış ve Edirne'yi kuşatma altında bırakarak Çatalca'ya dayanmıştır. Bu sırada Tahsin Bey, Sarıyer'de kayınpederi Hulusi Bey'in evinde kalmaktadır. Tahsin Bey Çatalca hattında atılan topların sesinin bu evden duyulduğunu her top sesinin kendini derin bir düşünceye ve üzüntüye gark ettiğini söyler³⁸⁴.

Bu sırada Kamil Paşa kabinesi Bulgarlardan sulh istemiştir. Bu durum İttihatçı çevreleri ve Tahsin Bey'i rahatsız etmiştir. Zira cepheden gelen haberler orduda morallerin çok yüksek olduğu ve bu sırada savaştan çekilmenin ihanetle eşdeğer sayılacağı yönündedir³⁸⁵. O güne kadar vatanın en önemli toprakları olan ve Türk mührünün ebediyete kadar basıldığı Balkan Topraklarını almak için bir karşı saldırı yapmaksızın savaşı bitirmek Tahsin Bey ve çevresindekilere çelişkili gözükmektedir. Bu yüzden İttihat ve Terakki, Kamil Paşa hükümetinin cebri olarak düşürülmesine ve yerine partiye yakın bir kabinenin getirilmesine karar verir³⁸⁶.

İttihat ve Terakki ileri gelenleri bu bağlamda çalışmaya başlarlar. Tahsin Bey'in vazifesi de Rumeli kökenli gençlerin toplanarak olası bir harekatta koz olarak kullanılmasıdır. Tahsin Bey Meserret Oteli'nde 500 kadar Rumeli kökenli genç toplamıştır. Ancak planlanan baskın Fethi Okyar'ın aksi meyanda görüş bildirmesi sebebiyle ertelenmiştir. Bunun üzerine Tahsin Bey amcasının oğlu Karakaş Ahmet

³⁸³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 312.

³⁸⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 315.

³⁸⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 318.

³⁸⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 319.

ile birlikte Meserret Otelindeki gençleri dağıtmıştır ve bir hafta süreyle saklanmıştır³⁸⁷.

Ancak bir hafta sonra bir yakınından baskının yapılacağı haberini alan Tahsin Bey kendisine gelen Cemal Azmi Bey tarafından da durum hakkında bilgilendirilmiştir ve kendisine bir tabanca verilmiştir. Eniştesi Cemal Bey ile helalleştikten ve vasiyetini verdikten sonra İttihat ve Terakki Kulübünden başlayan yürüyüşe katılmıştır. Kalabalığın önünde at üzerinde duran Enver Bey vardır ve etrafında genç kurmay subaylar bulunduğu halde Duyun-u Umumiye binasından Bab-1 Ali'ye doğru inmektedirler³⁸⁸. Tarihler 23 Aralık 1913'ü göstermektedir ve yapılan hareket neticesinde Enver Bey, Sadrazam Kamil Paşa'ya istifasını imzalattırması³⁸⁹. Baskın esnasında Sadaret Yaveri Nafiz Bey, Harbiye Nazırının Yaveri Tevfik Bey, İttihat ve Terakki Fedailerinden Yakup Cemil'in namlusundan çıkan kurşunla Harbiye Nazırı Nazım Paşa ve son nefeslerini veren Nafiz Bey'in kurşunuyla da İttihatçılardan Mustafa Necip şehit olmuşlardır³⁹⁰. Olaya katılanların hatıratında Tahsin Bey'in o sırada kabine binasına yapılan baskına iştirak ettiğine dair bir kayda rastlanmaz. Kuvvetle muhtemeldir ki dış güvenlik ve halkı yönlendirme gibi görevler almıştır. Bununla beraber Tahsin Bey hem hükümetten hem de baskıncılardan ölenler olmasına çok üzülmüş, kardeşin kardeşi kırdığı bu kavgayı hatıratında yeisle anmıştır³⁹¹.

Bab-1 Ali baskınından sonra Kamil Paşa'dan boşalan Sadaret'e Mahmut Şevket Paşa getirilmiştir³⁹². Tahsin Bey tüm bunlar olurken halen Babıali etrafındadır ve sağnak yağmurun altında açık havada vazife ifa etmektedir. Sonrasında Mahmut Şevket Paşa'nın yanına geçmiştir. Tahsin Bey, Mahmut Şevket Paşa'nın baskında öldürülenlerin cenazeleri henüz binadayken işe başladığını, Paşa'nın öldürülenler için çok ağladığını ve kendisini de ağlattığını belirtir³⁹³.

³⁸⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 320-321.

³⁸⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 320-321.

³⁸⁹ Mustafa Çolak, **Enver Paşa Osmanlı –Alman İttifakı**, İstanbul-2008, s. 8.

³⁹⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, Remzi Kitabevi, İstanbul-1965, s.189.

³⁹¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 322.

³⁹² Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s. 189.

³⁹³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 322-323.

O akşam Tahsin Bey'e Beyoğlu Havalisinin güvenliğini sağlama görevi verilir. Tahsin Bey de hem kurumak hem de dinlenmek için hamama gitmiş ve iki saat kadar da uyuyabilmiştir. Uyandığında yeni Dâhiliye Nazırı Hacı Adil Bey'den Beyoğlu Mutasarrıflığına getirildiğinin haberini almıştır³⁹⁴.

Tahsin Bey Drama Mutasarrıflığı'ndan azledilip Beyoğlu Mutasarrıfı olana kadar geçen 8 aylık sürede hiçbir idari görev almamıştır. Bu sırada kayınpederinin evinde kalmış ve kayınpederinin hem maddi hem de manevi desteğini görmüştür. Evlatlarını ve annesini kaybetmiş olan Tahsin Bey, doğduğu büyüdüğü Selanik'in de düşman eline geçmesiyle derinden etkilenmiştir³⁹⁵. Ancak bu teessürlü dönemde bile memleketi için çalışmaktan geri durmamış, memleketi lehine olacağına inandığı Babıali baskınına iştirak etmiştir.

2.3.3. Tahsin Bey'in Beyoğlu Mutasarrıflığı

Dâhiliye Nazırı'nın şifahi emriyle göreve başlayan Tahsin Bey'in Beyoğlu Mutasarrıflığı'na getirilmesi dair irade-i seniyye 24 Ocak 1913'te sadır olmuştur³⁹⁶. Beyoğlu Mutasarrıflığına getirilen Tahsin bey'e aynı zamanda Beyoğlu Polis Müdürlüğü Vekâleti de teklif edilmiş, Tahsin Bey de bu teklifi kabul etmiştir³⁹⁷. Tahsin Bey'in vekâleten yürüttüğü bu görev de 28 Ocak 1913'te resmiyete geçmiştir³⁹⁸.

Tahsin Bey yaklaşık üç ay süren bu görevi zarfında oldukça yorulduğunu belirtir. Özellikle Beyoğlu gibi kozmopolit bir semtin Eniyet Müdürlüğü'nü üstlenmek kendisi için tahmininden de yorucu olmuştur. Sadece asayiş olayları değil aynı zamanda başkentte olmanın da kendisine getirdiği bir takım yükler vardır. Tahsin Bey bir keresinde Veliâht Yusuf İzzettin Bey tarafından şehzadelerin

³⁹⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 323.

³⁹⁵ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 332.

³⁹⁶ Dâhiliye Nezareti'nden Sadaret'e yazılan yazı, **BOA, İ.DH.**, nr. 1497/1331S-32, nr. Lef 1

³⁹⁷ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 326

³⁹⁸ Dâhiliye Nezareti'nden İstanbul Polis Genel Müdürlüğü'ne yazılan yazı, **BOA, DH.MTV.** 2/88 Lef 2

Beyoğlu'ndaki genelevlere devam etmelerini engellemek için emir aldıklarını ve bu doğrultuda geneleve giden bir şehzadeyi yakaladıkları zaman Mabeyn Baş Katibince suçlu muamelesi gördüklerini belirtir. İstanbul Muhafızı Cemal Bey ve Mıntika Kumandanı Kazım Bey'lerle sürekli gerilim yaşamaktadır³⁹⁹.

Tahsin Bey'in bu dönemdeki görevinde şikayetçi olduğu konulardan biri de kapitülasyonlardır. Örneğin bir keresinde kanun dışı yayın yapan bir matbaanın sahipli olan Sırp Vatandaşı'nı Rusya'nın Balkan Savaşı nedeniyle Osmanlı'daki Sırp Vatandaşlarının hamisi olması nedeniyle bir binada sıkıştırılmasına rağmen yakalanamaması Tahsin Bey için çok üzücü olmuştur⁴⁰⁰.

Tahsin Bey kendisi için yorucu ve gerilimli bulduğu bu görevden Bursa Vali Veklaleti'ne atanarak ayrılır. Tahsin Bey'in yaklaşık üç ay süren mutasarrıflığı ve emniyet müdürlüğü kendisi için ilk başkent tecrübesi olması nedeniyle önemlidir. Nitekim hayatının başka hiçbir döneminde Osmanlı Devleti ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentlerinde idari bir görevde bulunmamıştır.

³⁹⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 328-329.

⁴⁰⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 331.

III. BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN VALİLİKLERİ VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ

3.1. Tahsin Bey'in Valilikleri

3.1.1 Tahsin Bey'in Bursa Vali Vekâleti

Tahsin Bey'in Bursa Vali Vekâleti'ne atanması ya da mübaşeretini ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Ancak kitabında belirttiğine göre kendisinin Beyoğlu Mutasarrıflığı 26 Nisan 1913'te son bulmuştur. Bu tarih Tahsin Bey'in Bursa Vali Vekâleti görevi için milat olarak kabul edilebilir.

Tahsin Bey Bursa'da başlangıçta huzurlu ve mutlu vakit geçirdiğini söyler. Ancak yaklaşık bir ay sonra 30 Mayıs 1913'te Londra anlaşması imzalanıp da 8 aydır kahramanca direnen Edirne şehri Bulgarlara bırakılınca⁴⁰¹ Tahsin Bey bütün mutluluğunu yitirir. Sonrasında görevi Vali Bekir Sami Bey'e teslim eder. Tahsin Bey'in Bursa Vali Vekâleti yaklaşık bir ay sürmüştür⁴⁰².

Ancak bu bir aylık vekâletinde hatıratına yansımayan ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayda geçmiş bir soruşturma geçirmiştir. Arşiv kaydından anlaşıldığı kadarıyla Tahsin Bey ve Sait, Yusuf Ziya ve Yusuf Cemil Efendi'ler hafi bir örgüt kurmakla suçlanmaktadırlar. Ancak aynı evrakta, 2 Haziran 1913'ten 25 Ocak 1914'e kadar devam eden soruşturma sonucunda zanlıların yaptığı işlerin Mülki görevlelerinin bir parçası olması sebebiyle adli bir olay niteliği taşımadığı ve adliyece takip edilemeyeceği belirtilmiştir⁴⁰³.

⁴⁰¹ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s. 190.

⁴⁰² Tahsin Uzer, **Makedonya'da Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, s. 331.

⁴⁰³ Davaya dair notların yer aldığı evrak, **BOA, DH.EUM.EMN.**, nr. 102/49.

3.1.2. Tahsin Bey'in Van Vali Vekâleti ve Valiliği

Tahsin Bey'in Van Vali Vekâletinin ne zaman resmiyet kazandığına dair Başbakanlık Osmanlı Arşivinde herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Ancak kendisi Mayıs 1913 sonlarında Bursa Vali Vekâleti'ni bırakırken henüz İstanbul'a doğru yola çıkmadan Dâhiliye Nazırı Hacı Adil Bey tarafından çekilen telgrafta Van Vali Vekilliği'ne atandığını bildirir⁴⁰⁴. Bununla beraber Tahsin Bey'in Van Valiliği'ne asaleten tayini de 1 Haziran 1913 olarak gözükmektedir⁴⁰⁵.

Tahsin Bey'in yayınlanan tek hatıratında kendisinin valilik dönemlerine dair bir çalışmaya rehberlik edecek bir bilgi yoktur. Bu yüzden ilgili bölümlerde olaylar mümkün olduğunca Başbakanlık Osmanlı Arşivi evrakından takip edilecektir. Bununla birlikte Tahsin Bey'in Van Valiliği dönemine ait evrak sayısı çok fazladır. Dönem içinde her biri başlı başına bir akademik çalışmaya konu olabilecek önemli olaylar vardır. Ancak biyografide bunların hepsini işlemeye çalışmak, çalışmanın içeriği ile ters düşecektir. Bu yüzden belli başlı birkaç olay ile incelenilen dönemin anahatları ele alınacaktır.

Tahsin Bey'in Van Valiliği Birinci Dünya Savaşı'ndan önceye denk gelmektedir. Tahsin Bey'in Van Valisi olduğu dönemde İkinci Balkan Savaşı da başlamıştır. Sırp ve Yunan Orduları'na saldıran Bulgaristan, Temmuz'da Romanyalıların da kendi karşılarında savaşa girmesiyle oldukça sıkışmışlardır. Temmuz ortalarında Osmanlı da savaşa iştirak etmiş ve 20 Temmuz 1913'te Enver Bey Edirne'yi Bulgarlardan geri almıştır. Osmanlı Devleti 29 Eylül 1913'te Bulgaristan ile barış antlaşması imzalamış ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürecek olan sükûn devresi başlamıştır⁴⁰⁶.

Bu sükûn devresi uluslararası alanda sessiz geçse de Türkiye'nin Doğusunda durum o kadar da sakin değildir. Özellikle Kürt asıllı Molla Selim'in Bitlis'te

⁴⁰⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 332.

⁴⁰⁵ Dâhiliye Nezaret'i Memurin Müdüriyeti'nden Sadaret'e yazılan evrak, **BOA**, **İ.DH.**, nr. 1498/1331Ca-25

⁴⁰⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, s. 193.

başlattığı isyan hareketi Tahsin Bey'in uğraştığı temel asayiş sorunlarından biri olmuştur. Molla Selim bölgede güçlü ve tanınmış bir şahsiyet olmakla beraber Tahsin Bey'in bir raporuna göre dünyanın yuvarlak olduğunu kabul edenlerin kafir olduklarını iddia edecek türden bir kara cahildir. Tahsin Bey'in raporunda Rusların Molla Selim'i manipüle ettiklerini ve Hizan'da başlayan hareketin Seyyid Ali Şeyh Şehabeddin ve bazı yerel şeyhler kanalıyla Van'a da sirayet etmekte olduğu belirtilmektedir. Tahsin Bey isyancıların siyasi isteğinin Ermeni Islahatını ve şeriatın ilan edilmemesini bahane ederek Rusya'dan himaye talep etmek olduğunu belirtir⁴⁰⁷. Tahsin Bey kendi vilayetinde olmamasına rağmen bu isyancı hareketin bölge için doğurabileceği sorunları görerek olaya yerinde müdahale etmek istemiştir. Tahsin Bey Balkanlarda gösterdiği istihbarat ağı kurmaktaki başarısını Van'da da göstermiş, kendi adamlarını isyan merkezine göndererek etkin olarak çalışmalarını sağlamıştır. Tahsin Bey'in bu dönemde bölgede görevlendirdiği şahış Yüzbaşı İdris Efendi adında bir askerdir. Yüzbaşı İdris Efendi Tahsin Bey tarafından Bitlis sınırındaki Gevaş'a gönderilerek Jandarma ile koordinasyonlu bir çalışmaya girişmiştir⁴⁰⁸. İdris Bey'in istihbari çalışmaları büyük oranda isyan hareketinin Van'a sızma teşebbüslerini ortaya çıkarmıştır. Van'ın Gevaş deresini geçerek bölgeyi isyana katmayı planlayan Alan Karyesi'nden Molla Enver yakalanamamış ancak Molla Enver'in bölgedeki adamları yakalanarak divan-ı harbe sevk edilmiştir⁴⁰⁹.

Tahsin Bey'in bölgede görev verdiği Başkomiser Hamit Efendi ise Bitlis'in Hizan kazasına giderek ahalinin halet-i ruhiyesini anlamak üzere çalışmıştır. Hamit Efendi raporunda özellikle bir takım söylentilerin yayılarak Kürt asıllı halkı galeyana getirmek amacı taşıyanlar olduğunu belirtmiştir. Bölgede yayılan söylentilere göre Enver Paşa adına hutbe okunup Enver Paşa padişah ilan edilecek, İttihatçılar bu aşamadan sonra Kutsal Toprakları Rusya'ya bırakacak, şerriatsızlık hüküm sürecektir.

⁴⁰⁷ Van Valisi Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen 18 Mart 1914 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH. ŞFR.**, nr. 421/71.

⁴⁰⁸ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1914 tarihli şifre, **BOA, Dh. EUM. EMN.**, nr. 88 / 7, Lef 6.

⁴⁰⁹ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1914 tarihli şifre, **BOA, DH. EUM. EMN.**, nr. 85/9, Lef 15.

Bu söylentiler iki bin kadar Kürt asıllı vatandaşın silahlanmış bir şekilde toplanmasıyla sonuçlanmıştır⁴¹⁰.

Tahsin Bey'in bu isyanı engellemek için kullandığı yöntemlerden biri de nüfuz sahibi Kürtlerin kalbini kazanmak için bunlara para dağıtmak olmuştur⁴¹¹. Bitlis'teki etnik menşeli isyan durumu Molla Selim ile sınırlı kalmayacak, özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda başlı başına bir gaile olacaktır.

Tahsin Bey'in Van valisi olduğu dönemde Osmanlı Devleti de uluslararası alanda oluşan bloklar arasında konumunu almaktadır. Yine bu dönemde Mahmut Şevket Paşa 1913 Haziranında suikasta uğrayarak şehit edilmişti. Mahmut Şevket Paşa'nın şehadetinden yaklaşık bir ay sonra Enver Bey 23 Temmuz 1913'te Edirne'yi Bulgar güçlerinden geri almış ve Ocak 1914'e kadar mirivalığa yükselerek Harbiye Nazırı olmuştu⁴¹². 1913 senesi Aralık ayında ise Osmanlı Devleti, Almanya ile bir antlaşma imzalayarak Türk Ordusunun Islahı için başında Liman Von Sanders'in olduğu Alman Askeri Misyonunu İstanbul'a getirmişti⁴¹³. Böylelikle olası bir savaşta Türklerin kime daha yakın olacağı da belirmiş oluyordu. 1914 yılında her şey eskisinden daha çabuk ilerliyordu. 28 Temmuz 1914'te Avusturya Macaristan İmparatorluğu Veliâhdının Bosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi ile başlayan olaylar zinciri kısa zamanda bir Dünya Savaşına dönüştü⁴¹⁴. Fransa, İngiltere ve Rusya'nın oluşturduğu İtilaf Devletleri ile Almanya ile Avusturya Macaristan İmparatorluğunun oluşturduğu İttifak Devletleri kanlı bir hesaplaşmaya girdiler.

Osmanlı savaştan hemen önce seferberlik ilan etmiş ve savaşın başlangıcında tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Osmanlı bu süreç içinde tarafsız kalarak güç dengelerini takip etmiştir. Türklerin önünde iki seçenek vardır. Birincisi tarafsızlığı sürdürerek Almanya'nın İtilaf Devletleri'nce yenilmesi ve siyasi arenada İtilaf Devletlerinin insafına kalmak iken, ikinci şık Almanya'nın yanında savaşa girerek

⁴¹⁰ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 25 Mart 1914 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 422/72.

⁴¹¹ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen şifreli telgraf, **BOA, Dh.Kms.**, nr. 19/27 Lef 2.

⁴¹² Mustafa Çolak, **a.g.e.**, s. 8-9.

⁴¹³ Carl Mühlman, **İmparatorluğun Sonu 1914: Osmanlı Neden Savaşa Girdi**, İstanbul-2009, s. 29.

⁴¹⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s.105

bir varlık şansı elde etmektir. Türk Milleti ikinci şıkkı seçer ve 29 Ekim 1914'te Osmanlı Donanmasının Rus Limanlarını bombalamasıyla Türkler Almanya'nın yanında ezeli düşmanlarına karşı savaşa girişirler⁴¹⁵.

Van'da da seferberlik ve savaş hazırlıkları başlamıştır. Seferberlik emri ile birlikte Van Merkezinde 30000 asker ve 7000 at toplanmış, bunların tamamının iaşesi Van halkından toplanan iane ile yapılmış ancak bu da Van'ı zayıf düşürmüştür. Tahsin Bey nizami birlikler dışında iki de gayri nizami birliğin tüm ihtiyaçlarını tedarik etmiştir. Naci ve Ruşen Beyler kumandasındaki çeteler ihtiyacı olan her türlü malzeme ve giysiyi Tahsin Bey'in lojistiğiyle tedarik edebilmişlerdir. Ancak tüm bunlar vilayetin belini bükmüştür ve Tahsin Bey acilen hazineden yardım istemektedir. Tahsin Bey'e göre bölge Ermeni ve İran'daki Kürt aşiretleri Osmanlıya taraftardır. O taraftan bir tehlike gelmesi beklenmemektedir. Tarih itibarıyla henüz savaş ilan edilmese de Tahsin Bey savaşa girileceğine dair bir izlenimi olduğunu merkeze bildirmiştir⁴¹⁶.

Tahsin Bey seferberlik esnasında Van havalisindeki bütün çiftçilerin silah altına alınmış olmasından şikayetçidir. Tahsin bey'in görüşüne göre çiftçiler asker olarak göreve devam ederlerse bu askerlerin doyması için gereken ziraat ürünleri hasat edilemeyecek ve birkaç aya kadar açlık baş gösterecektir. Stokta herhangi bir ürün kalmayıp hepsi seferberlik esnasında kullanıldığından Van'daki ekim arazilerinden ürün alınması için çiftçilere ihtiyaç vardır. Tahsin Bey ekinler tarlalarda beklerken, kendilerine silah dahi verilemeyen çiftçileri hanelerde ve camilerde hazır tutmanın anlamsız olduğunu, mevsim itibarıyla hasat zamanı olduğunu ve bu durumun vilayeti sefaletle sürükleyip açlığa mahkum edeceğini belirtir⁴¹⁷.

Savaş öncesinde Tahsin Bey bölge halkının nabzını tutmakta özellikle Ermeni halkı hakkında olumlu görüşler bildiren raporlarını merkeze sunmaktadır. Tahsin

⁴¹⁵ Mustafa Çolak, **a.g.e.**, s. 18.

⁴¹⁶ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 17 Eylül 1914 tarihli telgraf, **BOA, Dh.Eum.2.Şb.**, nr. 1/52, Lef 2.

⁴¹⁷ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 6 Eylül 1914 tarihli şifre, **BOA, DH. ŞFR.**, nr. 439/116.

Bey bölgedeki Ermeni ailelerden hiç birinin firar etmediği gibi hükümete karşı bir ihtilal ya da ihtilaf fikri benimsemediklerini belirtmektedir. Tahsin Bey'e göre Taşnaklar dahi savaşın yükleri konusunda kendisine yardımcı olmakta, kolaylık sağlamaktadır. Her ne kadar Rusya içlerinde yaşayan Ermeniler Rus Ordusu'na yardım etseler de onların teşkilatı olan Hınçak Van bölgesinde çok zayıftır. Tahsin Bey'in fikrine göre sadece Ermeni Islahat programının bozulmamasını isteyen bir takım tüccar Ermeni içten içe Rusların Almanları mağlup etmesini ummaktadırlar⁴¹⁸.

Tahsin Bey'in faaliyetlerini takip ettiği diğer bir unsur da bölgedeki Kürtlerdir. Tahsin Bey Kürtler hakkında Ermeniler için yaptığı türden olumlu yorumlar yapmamaktadır. Tahsin Bey'in 21 Mayıs 1914 tarihinde Harbiye Nezareti'ne yazdığı raporda bölgede bir Kürt kongresinin yapıldığı ve bu kongrede aşağıdaki kararların alındığı belirtilmektedir.

1- Bitlis olaylarındaki hezimet ve şeyhlerinin idamını uyandırdığı intikam hissini umumi bir Kürt ayaklanması için kullanılması

2- Bu amaç için Rusyadan alınmış olan 500 adet otomatik ateşli silahın Said Simko ve Cihangir Şahkulu tarafında oluşturulacak çetelere dağıtılması

3- Merkezi hükümete bağlı olan Kürt şeyhlerinin katledilmesi

4- Bitlis vakasının çıkış nedenlerini ve şeyhlerin nasıl idam ettiğini anlatarak halkı galeyana getirecek türden gazete ve broşür basımı

5- Özellikle askeri karakolların basılarak silahların gasp edilmesi ile Kürt halıkında cesaret uyandırmak ve terörün yayılmasını sağlamak

6- Ermenilere ve Nasturilere asla dokunulmaması, ancak Osmanlı'nın hedef alınmasıdır

⁴¹⁸ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 20 Ağustos 1914 tarihli şifre, **BOA, Dh. Eum. 2. Şb.**, nr. 1/31.

Tahsin Bey'in ise karşı tedbir olarak öngördükleri şöyledir. Öncelikle jandarmanın eşkıya takibiyle görevlendirilmesi ve bu kuvvetlerin merkezi hükümete sadık olan aşiretlerle ortak hareket etmesi, her türlü muzır neşriyatın yasaklanması, müstahkem mevkiilerde karakol kurulması ve devamlı surette yeterli personel bulundurulması, jandarma kumandanları ve nahiye müdürlerinin arazide seyyar operasyonlar düzenlemesi ve Hakkâri'de bulunan iki tabur askerin bölgede kontrolü sağlaması için orada ikame edilebilmesi maksadıyla Erzurumdan üç taburluk askerin onların görev yeri olan Van'a naklinin sağlanması şeklindedir⁴¹⁹.

Tahsin Bey'in Van Valiliği sırasında kendisini en çok uğraştıran olgu Kürt eşkıyası olmuştur. Özellikle eşkıyanın meşhurlarından Said Simko Birinci Dünya Savaşının ilanına doğru faaliyetini arttırmış ve İran sınırında Osmanlı askeri unsurlarına karşı hummalı bir faaliyete girişmiştir. İran hududunda şekavet gösteren Said Simko büyük savaş öncesinde de çetecilik yapmakta, askeri unsurlara pusu kurmakta olan bir unsurdu⁴²⁰. Zaman zaman İran hududunu geçen Simko Osmanlı topraklarında şekavet gösteriyor, ilgili müfrezeler tarafından takibe alındığında ise İran hududundan kaçarak, İran toprağına giremeyen Osmanlı askerinin takibinden kurtuluyordu⁴²¹. Simko savaşın henüz başlarında Rusya tarafından silahlandırılarak araziye salınmış ve Osmanlı askerlerine kayıp verdimişse de bölgeden tenkil edilmiştir. Ancak Rusya tenkil edilen çete efradını tekrar silahlandırarak geri gönderecektir⁴²².

Tahsin Bey henüz görevinin erken dönemlerinde eşkıya takibinde Rumeli'ndeki tecrübesini kullanacağını, bunun için İstanbul Mektebi Harbiyelilerinden ve *Laz Aydın Efrad-ı Cedidesinden* oluşacak 600 kişilik bir

⁴¹⁹ Tahsin Bey'in raporunu havi Harbiye Nezareti şifreli telgraf sureti, **BOA, DH.EUM. EMN.**, nr. 74/21, Lef 7-8.

⁴²⁰ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 10 Şubat 1914 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH.KMS.**, nr. 3/35, Lef 2.

⁴²¹ Dâhiliye Nezareti tarafından Sadaret'e sunulan rapor, Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 10 Şubat 1914 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH.KMS.**, nr. 3/35, Lef 2.

⁴²² Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen şifreli telgraf, , **BOA, DH.EUM. EMN.**, 91/ 16 Lef 2.

kuvvetin Jandarmaya iltihakıyla eşkıya takibine katılmasını gerektiğini bildirmiştir. Tahsin Bey sarp dağ yollarında eşkıya takibine devam edebilecek bir de katırlı müfreze oluşturmuştur⁴²³.

Tahsin Bey döneminde hudutta çalışan çeteler sadece Kürt çeteleri değildir. 17 Eylül'de Türk Subayı Ömer Naci Bey kumandasındaki çete İran hududunu geçmek için tüm hazırlıklarını tamamlamış ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey'den muvafakat beklemektedir⁴²⁴. Ancak Tahsin Bey çete haribini siyasi duruma uygun görmemekte ve buna karşı durmaktadır. Bu doğrultudaki görüşlerini Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e açıklıkla sunmuştur.⁴²⁵

Tahsin Bey'in Van Valiliği döneminde yaptığı faaliyetler sadece bunlarla sınırlı değildir. Ancak çalışmanın bütünlüğü içinde sadece bu kadarı zikredilebilir zira bu maddenin kendisi bile başlı başına bir araştırma konusu olabilecek nitelik ve içeriktedir. Tahsin Bey'in Van Valiliği ilk defa Rumeli ve İstanbul'dan bu kadar uzakta apayrı bir coğrafya ve etnik çevrede geçmiştir. Özellikle Bulgar eşkıyasına karşı edinmiş olduğu tecrübeyi Van'da da kullanmış ve başarılı olmuştur. Tüm bu başarıları sayesinde Birinci Rütbeden Mecidi Nişanıyla taltif olunmuştur⁴²⁶. Tahsin Bey Birinci Dünya savaşının patlak vermesinin ve Osmanlı'nın savaşa katılmasının hemen ertesinde Erzurum'a tayin edilerek bambaşka bir siyasi ve idari ortama dâhil olmuş, Doğunun askeri anlamda kilit noktası olan bir şehirde çok önemli bir vazifeyi deruhte etmiştir.

⁴²³ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 2 Şubat 1914 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH. KMS.**, nr 9/26, Lef 8, 9.

⁴²⁴ Van Valisi Tahsin bey aracılığıyla Dâhiliye Nazırı Talat bey'e hitaben çekilen şifreli telgraf, **BOA, DH. ŞFR.**, nr. 441/22.

⁴²⁵ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 6 Eylül 1914 tarihli şifre, **BOA, DH. ŞFR.**, nr. 439/116

⁴²⁶ Dâhiliye Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nden Sadarete yazılan 12 Mayıs 1914 tarihli yazı, **BOA, İ.TAL.**, nr. 493/1332C-26, Lef 1.

3.1.3. Tahsin Bey'in Erzurum Valiliği

Birinci Dünya Savaşına Osmanlı Devletinin de rsemen dâhil olduğu sırada Tahsin Bey de Van'daki görevinden alınarak Ruslara karşı daha önemli bir noktayı oluşturan Erzurum'a vali yapılmıştır. Tahsin Bey'in Van Valiliğinden Erzurum'a atanması 4 Ekim 1914 tarihinde gerçekleşmiştir⁴²⁷. Tahsin Bey Kozak süvarilerinin tacizleri altında geçen bir seyahatten sonra Van'dan Erzurum'a ulaşmıştır⁴²⁸.

3.1.3.1. Ordu'nun İaşesi

Tahsin Bey'in Erzurum'da iken yaptığı en önemli iş şüphesiz Üçüncü Ordu'nun iaşe temini işini üstlenmesi ve bu işi yürütmesidir. Dâhiliye Nazırı Talat Bey 9 Kasım 1914'te Tahsin Bey'e civar vilayetlerden de yardım alarak bir iaşe planı oluşturmasını isteyen ve kendisine bu konuda yetki verildiğini bildiren bir emir göndermiştir. Talat Bey'in Tahsin Bey'e güvenini ve Tahsin Bey'e verilen yetkileri göstermesi açısından ilgili emri tam metniyle alıntılama yerinde olacaktır. Talat Bey tarafından Tahsin Bey'e gönderilen iaşe emrinin ana metni aşağıdaki gibidir:

“Siz orada buldukça ordunun erzakça sıkıntı çekmeyeceğine kanaatim vardır. Bugün Mamûratülaziz, Diyarbakır, Sivas, Trabzon valilerine sizinle muhabere ederek tayin edeceğiniz mevakiye doğru mevcut ve hazır erzaklarını son gayreti sarf ile sevk etmelerini yazdım. Müşkûlat gösterdikleri ve bir noksanınız olduğu halde derhal bana bildiriniz. Bundan fazla 1.000.000 peksimetle Levazım Riyasetince tensip edilecek miktarda konservenin Donanma himayesinde Trabzon'a sevki için şimdi harbiye Nazırı ile görüşeceğim. Zırlı ile daha 100.000 lira irsal edilecektir. Dar-ül harpteki memurine tam maaş veriniz ve istediğiniz 10.000 lirayı bu defa asker için gönderilen 50.000 liradan alabilirsiniz. Yahut oraca tedariki mümkünse buradan havale de verebilirim. Bugün hepimizin vazifesi ordunun erzakını temin etmek olduğundan bu hususta kimseye merhamet etmeyiniz”⁴²⁹.

⁴²⁷ Tahsin Bey'in Erzurum'a naklini havi irade-i seniyye, **BOA, MV.**, nr. 237/4.

⁴²⁸ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 336.

⁴²⁹ Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından Tahsin Bey'e gönderilen emir, **BOA, DH.KMS.**, nr. 29/7.

Görüldüğü gibi Talat Bey ordunun iaşesi konusunda Tahsin Bey'e tam bir güven beslemektedir. Talat Bey'in bu güveninin altında Tahsin Bey'in Van Valiliği'nde iken seferberlik sırasında iaşe konusunda gösterdiği başarı ile beraber özellikle geçmiş görevlerinde cihet-i askeriye ile uyumlu çalışabilmesi olmalıdır.

Tahsin Bey'e göre de Erzurum'da en önemli iş ordunun iaşesidir. 1914 Mart ayı başlangıcına kadar zaman zaman 150.000 asker ve 40.000 hayvana kadar ulaşan bir ordu kadrosunu besleyen Tahsin Bey şimdiye kadar takip edilen iaşe siyasetinin günü kurtarmakta olduğunu ve gelecekte açlığın baş gösterebileceğini belirtmiştir. Tahsin Bey tohumluk bitkilerin dahi tekalif-i harbiye bağlamında kullanıldığını bunun da bir sonraki hasat için sıkıntı çıkaracağını söylemiştir. Sadece ordu ve Erzurum halkı değil Rusların önünden çekilen 20.000 kadar muhacir de hava şartlarının elverişsizliği nedeniyle Erzurum'da bulunmakta ve devlet tarafından beslenmektedir. Erzurum'da gıda dağıtımı o kadar keskin çizgilerle yapılmaktadır ki plana tam olarak uyuması için ekmek fırınlarına polis ikame edilmiştir. Özellikle gıda tevzii sebebiyle çıkan kavgalar da başlı başına bir gündem oluşturmaktadır. Tahsin Bey'e göre şu ana kadar Bitlis mahsulatından yüzde 15 ve diğer civar vilayetler mahsulatından yüzde 2 oranında gönderilen zahire oranları yükseltilmeli ve İstanbul'dan da hususi yardım yapılmalıdır⁴³⁰.

Tahsin Bey'in iaşe konusunda civar illerden tam anlamıyla yardım alması 1915 Temmuz ortasını bulmuştur. Trabzon, Sivas, Mamuretül Aziz, Diyarbakir, Musul ve Bitlis valileri ile Gümüşhane Kazasında bir toplantı yapılmış ve Erzurum'un ihtiyacı olan erzakın üçte birinin bu vilayetlerden temini ve sevkıyatın Trabzon Vilayeti'nin araçlarıyla yapılması kararlaştırılmıştır⁴³¹.

Tahsin Bey zaman içinde Üçüncü Ordunun bütün iaşe işini üstlenmiştir. Bu yüzden Üçüncü Ordunun tamamen iaşesi için de bir plan yapmıştır. Her türlü detayın

⁴³⁰ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e çekilen 4 Mart 1915 tarihli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 463/81.

⁴³¹ Trabzon Valisi Halil Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen 22 Temmuz 1915 tarihli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 480/15.

yer aldığı bu planda nereden hangi tür zahirenin nasıl getirileceği ince ince hesaplanmıştır. Tüm hesaplar günlük olarak belirtilmiş ve belirli bir yeküne oranlanmıştır. Sivas, Trabzon ve Harput valilerini de Erzurum'da bir araya getirerek bu büyük planın ayrıntılarını onlarla şahsen paylaşmıştır⁴³². Tahsin Bey'in Ordu içindeki bu çalışmaları merkezin de takdirini kazanmış önce Muharebe Altın Liyakat Madalyası ile taltif edilmiş⁴³³ daha sonra da fahri süvari üsteğmenliğe yükseltilmiştir⁴³⁴. Tahsin Bey'e Fahri üsteğmenlik verilmesi bizzat Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın tavsiyesiyle olmuştur⁴³⁵.

3.1.3.2. Erzurum'da Askeri ve Siyasi Gelişmeler

Tahsin Bey'in Erzurum Valiliği sırasında Kafkas Cephesinde cereyan eden Osmanlı Rus çatışması da sürüyordu. Kasım ayında yapılan Köprüköy muharebelerinde Hasan İzzet Paşa komutasındaki Türk güçleri Rusların yürüyüşünü durdurmuştu. Bunu Enver Paşa'nın emriyle başlatılan bir taarruz hareketi olan ve başarıya ulaşan İkinci Köprüköy Muharebesi izledi⁴³⁶. Savaşın başladığı günlerde Erzurum Kalesi'ne Albay Posseld adında bir Alman Subayı komuta ediyordu⁴³⁷. Coğrafi olarak kilit bir konumda bulunan Erzurum Kalesi'nin savunma tertibatında ciddi sorunlar vardı. Erzurum'un iklimi çok sert olduğunda bir savunma harbinde düşmanı karşılayacak ilk birliklerin dış bölgelerde barınması hayati önem arz ediyordu. Ancak Erzurum'un dış savunma hattı olan tabyalar ancak iki tabur askeri barındıracak şekilde inşa edildiğinden bu ihtiyaca cevap vermiyordu⁴³⁸.

Yine Sarıkamış Muharebesi sırasında da Tahsin Bey Erzurum Valiliği'ne devam ediyordu. Enver Paşa Aralık ayının ilk haftasında deniz yoluyla Trabzon'a ve

⁴³² Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne yazılan 30 Ekim 1915 tarihli yazı ve iaşe planı, **BOA, DH.İ.U.M.**, nr. 82-2/138.

⁴³³ Tahsin Bey'e Muharebe Altın Liyakat Madalyası itasına dair 2 Ocak 1915 irade-i seniyye, **BOA, İ.TAL.**, nr. 498/1333S-014.

⁴³⁴ Tahsin Bey'e Fahri Süvari Üsteğmenliği itasına dair 30 Ekim 1915 irade-i seniyye, **BOA, İ.HB.** nr. 176/1333Z-045, Lef 2

⁴³⁵ Tahsin Bey'e Fahri Süvari Üsteğmenliği itasına dair 26 Ekim 1915 tarihli Enver Paşa'nın yazısı, **BOA, İ.HB.**, nr. 176/1333Z-045, Lef 1.

⁴³⁶ Mustafa Çolak, **a.g.e.**, s.29

⁴³⁷ Liman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Sene**, İstanbul – 2007, s. 58.

⁴³⁸ Vehbi Kocagüney, **Erzurum Kalesi ve Savaşları**, İstanbul-1942, s. 123.

oradan da Erzurum'a geçmiştir⁴³⁹. Tahsin Bey ve Enver Paşa'nın bu dönemde ortak mesaisi olmuştur. Örneğin Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat Bey'le muhaberelelerini Tahsin Bey üzerinden yapmıştır⁴⁴⁰. 22 Aralık 1914 tarihinde başlatılan ileri yürüyüş ve taarruz hareketi başarısızlıkla sonuçlanmış ve Ordu Karargahı yine Erzurum'a geri dönmüştür⁴⁴¹. Ordunun da bir kısmı Erzurum'a geri dönmüş ve beraberinde salgın hastalıkları da getirmiştir. Hatırlanacağı üzere Tahsin Bey buna benzer bir durumla Rumeli'de Çeç Nahiye Mdürülüğü'nde karşılaşmış ve bu konuda bir raporu üst makamlara sunmuştu. Bu defa meydana çıkan salgınla ilgili bir raporu da yine üst makamlara sunmuştur. Raporda tifüs, dizanteri ve hummanın 20.000 kişiye sirayet ettiğini, doktorlardan bile 20 kayıp verildiğini ve doktorların 30'unun da ağır hasta olarak yattıklarını belirtmiş ve hastalıktan korunmak ve salgını bastırmak adına detaylı bir eylem planını Dâhiliye Nezareti'ne sunmuştur⁴⁴².

Tahsin Bey'in Erzurum Valiliği sırasında kendi sağlığı da bozulmuştur. Tahsin Bey böbreklerinden kum dökmektedir ve bu durum ciddi sancılara neden olmaktadır. Tahsin Bey bu yüzden 1915 Aralık'ında Talat Bey'den bir süre izin dahi talep etmiştir. Tahsin Bey ordunun iâşe meselesini zaten bir sisteme oturttuğunu, Ordu başhekiminin tavsiye ettiği şekilde dinlenmesine izin verilirse iâşe sisteminin sekteye uğramayacağını da belirtmiştir⁴⁴³. Tahsin Bey bu izni alamamış olmalıdır zira böyle bir iznin kendisine verildiğine dair ne arşiv kayıtlarında ne de hatıratında bir veri yoktur.

Tahsin Bey'in hastalıkla mustarip olduğu bu dönemden birkaç ay sonra Erzurum'a Rus taarruzu başlamıştır. Ruslar hiç beklenmedik bir şekilde 19 Ocak 1916'da Erzurum Tabyaları üzerine şiddetli bir taarruza geçmiştir. Erzurum'a taarruz eden Rus Kuvvetleri 150'den fazla topla mücehhez 120.000 kişiyi aşkın bir güç iken

⁴³⁹ Liman Von Sanders, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁴⁰ Enver Paşa tarafından Tahsin Bey üzerinden Talat Bey'e gönderilen 17-18 Aralık 1914 tarihli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 454/21.

⁴⁴¹ Mustafa Çolak, **a.g.e.**, s. 35.

⁴⁴² Tahsin Bey'in Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 6 Şubat 1915 tarihli rapor, **BOA, DH.İUM.EK.**, nr. 6/42, Lef 1-2.

⁴⁴³ Tahsin Bey tarafından Talat Bey'e gönderilen 16 Aralık 1915 tarihli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 501/96

savunmada bulunan 3'üncü Ordu güçleri 50.539 kişiden ibarettir ve ordunun beşte birinde tüfek yoktur⁴⁴⁴. Erzurum üzerine yapılan ilk taarruzlar püskürtülmüş ise de bu başarı kaynak sıkıntısı yaşayan orduda başka bir taarruza karşı dayanacak güç bırakmamıştır⁴⁴⁵. İşte bu sıralarda Tahsin Bey şehrin dört bir yanına koşarak halka moral vermekte ve gönüllü müfrezeler teşkil ederek son ve ölümüne bir savunma için tertip almaktadır⁴⁴⁶. Ancak Tahsin Bey'in ve fedakar milletin tüm çabalarına rağmen 15 Şubat 1916'da Ruslar şehre girmeye muvaffak olmuşlardır⁴⁴⁷. Erzurum'un düşmesi Tahsin Bey için ciddi bir yıkım olmuştur. Kendisinin halet-i ruhiyesini tamı tamına yansıtmaması ve Erzurum'da işgalden önce çekilen son vilayet telgrafı olması nedeniyle ilgili metni tam haliyle zikretmek yerinde olacaktır. 15 Şubat 1916'da Erzurum'dan Dâhiliye Nezareti'ne çekilen son Vilayet telgrafı şöyledir:

*“Kan ağlayarak size Erzurum'dan son telgrafı çekiyorum. Bu acı akıbeta ne ben ne de ordu ve Erzurum'un fedakar halkı layık değil idi. Ne yapalım takdirat böyle imiş. İnşallah Erzurum'u istirdat ve ahz-ı intikam ederiz. Bir buçuk seneden beri fedakarlık gösteren bu halktan ayrılmak istemiyorum. Ondan son dakikalarına iştiraki ister, ölmek icap eder ise hemen ölüyorum. İşte şu son saatlerde kadın çoluk çocuk orduya irtihilarla, arabalarla erzak taşıyor. Acziyet ve namerdanlık olmasa intiharı çare-i müspet biliyor idim. Ordu ricat emrini verdi. Erzurum'u terk ediyoruz demektir. Yani intikam, intikam...”*⁴⁴⁸.

Görüleceği üzere Erzurum'un düşmesi Tahsin Bey için ciddi bir ruhi bunalıma sebep olmuştur. Erzurum'un düşmesinden itibaren yazışmalarında “*intikam*” ibarelerine rastlanmaktadır. Örneğin 19 Mayıs 1916'da Dâhiliye Nezareti'ne çektiği bir telgrafta kendisini göreve bağlayan tek şeyin Erzurumların alınması gereken intikamı olduğunu belirtmiştir. Yine aynı telgrafta Tahsin Bey hastalığı sebebiyle görevden istifa edebileceğini, Suriye Filistin bölgesinde savaşı

⁴⁴⁴ Hakkı Altınbilek, Naci Kır, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi Üçüncü Ordu Harekatı Cilt: 1**, s.869.

⁴⁴⁵ Liman Von Sanders, **a.g.e.**, s.155.

⁴⁴⁶ Mehmet Nuri Som, **Tarihçe-i Erzurum**, İstanbul – 2005, s.101.

⁴⁴⁷ Liman Von Sanders, **a.g.e.**, s. 155.

⁴⁴⁸ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e çekilen şifreli telgrafı, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 509/53.

sürdüren Cemal Paşa'dan aldığı teklifleri de bu yüzden kabul etmediğini yazmıştır⁴⁴⁹. Cemal Paşa'nın faaliyet gösterdiği cephe ve idare ettiği bölge dikkate alındığında Tahsin Bey'in bir sonraki görevi olarak Suriye Valiliği için istenmiş olabileceği açıktır. Bu tarihten itibaren Tahsin Bey'in istifası ya da görev yeri değişikliği konuşulmaya başlanmıştır ancak özellikle Enver Paşa Tahsin Bey'in Erzurum Valiliği'nde kalması için çalışmıştır⁴⁵⁰. Ancak kısa bir süre sonra 27 Temmuz 1916'da Tahsin Bey Suriye Valiliği'ne tayin edilmiştir⁴⁵¹.

3.1.3 Tahsin Bey'in Suriye Valiliği

Tahsin Bey'in Erzurum'daki başarıları özellikle ordunun iaşesi meselesi İstanbul'un dikkatini çekmiş, bu defa başka bir savaş meydanına gönderilmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın yükselen geriliminde tehlikenin en açıktan geldiği Filistin-Sina Cephesi'nde Suriye Valiliği'ne tayin edilmiştir. Tahsin Bey 20 Temmuz 1916'da Şam'a hareket emrini almıştır⁴⁵². Tahsin Bey bu valiliğinde Ordu'nun menzil müfettişliği görevini de üstlenmiştir. Bu yüzden cephelere gitmiş bölgedeki askeri unsurlarla çok yakın temasta bulunmuştur⁴⁵³.

Bu dönemde Tahsin Bey mesaisinin önemli bir bölümünü teftiş ve cephe gezilerinde harcamıştır. Örneğin Suriye'nin iaşesi konusunda çok önemli bir durumda olan Havran Sancağı'nda Emir Faysal'ın etkisi ile bir isyan çıkmış ve çiftçiler ürünlerini Osmanlı kurumlarına satmamaya başlamışlardır. Cemal Paşa bölgeye hemen askeri güç sevk ederek durumu kontrol altına almış ve olayın içeriğini anlamak ve arkasındaki gizli failleri ortaya çıkarmak için Tahsin Bey'i bölgeyi teftiş etmesi amacıyla Havran Sancağı'na göndermiştir⁴⁵⁴. Cemal Paşa'nın iaşe ile ilgili bir

⁴⁴⁹ Tahsin Bey tarafından 19 Mayıs 1916'da Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 520/45.

⁴⁵⁰ Harbiye Nezareti'nden Dâhiliye Nezaretine çekilen 22 Mayıs 1916 tarihli telgraf, **BOA, DH. KMS.**, nr., 39/20 Lef 1.

⁴⁵¹ Tahsin Bey'in Suriye Valiliği'ne tayin olduğuna dair sadır olan irade-i seniyyeyi belirtir yazı, **BOA, DH.İUM.EK.**, nr. 18/44.

⁴⁵² Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından Tahsin Bey'e gönderilen 20 temmuz 1916 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 66/31.

⁴⁵³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 338.

⁴⁵⁴ Cemal Paşa, **Hatırat**, s. 316.

konuda Tahsin Bey'i görevlendirmesi, Tahsin Bey'in bir önceki göreviyle de örtüşmektedir. Erzurum Valiliği sırasında Ordu'nun ve halkın iâşesi için çalışan Tahsin Bey, Suriye'de de benzer bir görevi üstlenmiştir. Tahsin Bey durumu yerinde araştırmış ve bir rapor yazarak Cemal Paşa'ya sunmuştur. Ancak Cemal Paşa bu raporu ve içindeki önerileri hatıratında pek de parlak bir şekilde anlatmamaktadır. Cemal Paşa'nın Tahsin Bey'in raporu, önerileri ve hasıl ettiği sonuç hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir.

“O sırada Suriye'ye yeni gelmiş, mahalli vaziyetleri ve Şerif Hüseyin'in ihtilalinden mütevellit taşkınlıkların derecesini henüz anlayamamış olan Tahsin Bey, ayaklanmanın sebebi olarak öteki beriki tarafından ileri sürülen jandarmaların zulüm ve yolsuz hareketlerini ve daha başka tezviri hakikat olarak telakki etmiş ve müteahhitler vasıtasıyla erzak tedarikinden Havran Sancağı'nın istisna edilmesini ve Şam şehrinin iâşesini kendisi deruhte edeceğini teklif etmiş olduğundan, bilahare dedikoduya mani ve bir mesul valinin teklifini reddetmiş olmamak için taleplerini kabul ettim. Fakat Havran sancağı istihsalinin mübayaası için müteahhit uslüden vazgeçilip de Gerek ve Hama sancaklarında bu usülü bırakmak eşitlik kaidesine aykırı olacağından bundan sonra Kudüs kararları kamilen feshedilmiş olmak ve Cebel-i Lübnan ve Beyrut ahalisinin iâşesiyle ordu katiyen meşgul olmamak üzere müteahhitlere akdedilen mukaveleler feshetmiş olduğumu cevaben bildirdim.

İşte biçare Cebel ve Beyrut ahalisinin felaketlerinin başlangıcı budur.

Ordu tarafından ahalinin iâşesine karışılmayacağını ve ilgili valilerle mutasarrıfların toplanarak bazı çareler düşündüler. Suriye valisi Şam'ın iâşesi için Havran'dan ve Şam Merkez Sancağı'ndan mübayaa yapacağını, Beyrut ve Cebel-i Lübnan için Hama sancağının humus kazasını serbest bırakacağını ve gerek sancağını Kudüs sancağına tahsis edeceğini vaat etmişti. Fakat karaborsacılığa pek fazla müsait olan müstahsilin sancaklar ahalisi ordunun tazyiki üzerlerinden kalkınca, zahirelerini tamamen saklamışlar ve altın para beş ve hatta on kuruş olmadıkça satmamağa başlamışlardı. Beyrut ve Cebel-i Lübnanlı birçok tüccar, tedarik edebildikleri nakil vasıtalarıyla buralara getirttikleri zahireleri satın aldıklarından

üç dört misli fazla bir fiyata satıyorlar ve bundan dolayı zerre kadar vicdan azabı duymuyorlardı.”

Görülebileceği üzere Tahsin Bey bölgedeki itaatsizliği Osmanlı askerinin bölge halkı üzerinde kurmuş olduğu baskı ve şiddete dayandırmaktadır. Cemal Paşa ise halkın bu türden bir baskı olmaksızın ürünleri karaborsa şeklinde satacağını belirtmektedir. Tahsin Bey bu dönemde benzer bir tartışmayı Dahiliye Nazırı Talat Bey’le de yaşamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Talat Bey’den Tahsin Bey’e gönderilen ve içeriği aşağıda yazılmış olan telgraf bu kanıyı oluşturmaktadır. Talat Bey’in Tahsin Bey’e çektiği bir telgrafın içeriği şöyledir:

“Bu zamanda memleketin esasen orada müesses idare-i şedide-i askeriye ile idare olunabildiği musaddak bulunmasına göre cemiyet ve namusun emrettiği vazife-i vatanda sebat ve devam lazım geldiğini izaha lüzum yoktur. Memleketin mazarratına (kötülüğüne) ittihaz edilmiş tedabir var ise beyan edebilirsiniz”⁴⁵⁵.

Görülebileceği üzere Talat Bey’in üslubu oldukça sert ve kinayelidir. Telgrafın içeriğine bakıldığında ise Tahsin Bey’in bölgedeki şiddet içerikli askeri idare tarzından şikayet etmiş olduğu sonucu çıkıyor. Bu türden cebri bir idare tarzından Cemal Paşa’nın idare tarzının kast edildiği açıktır. Talat Bey ise memleketin içinde bulunduğu durum nedeniyle başka bir çare olmadığını, insani değerler ve namus çerçevesinde askerî ve şiddete dayalı idare tarzının uygulanmasının vatani vazifenin gerekliliğinden olduğunu belirtiyor.

Liman Von Sanders Paşa da bu dönemde Tahsin Bey hakkında olumsuz konuşmaktadır. Von Sanders Paşa’ya göre Tahsin Bey iaşe işlerinde sadece orduyu oyalamakla görevlidir. Üstelik Tahsin Bey göreve geldiğinden beri şehirde asayişsizlik artmış ve anarşi bölgeye hâkim olmuştur. Üstelik Arap Şeyhlerinin düşmanla işbirliği yapmasını da kollarını bağlayarak izlemektedir⁴⁵⁶.

⁴⁵⁵ Takat Bey tarafından Tahsin Bey’e gönderilen 13 Ekim 1916 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr. 69/23.

⁴⁵⁶ Liman Von Sanders, **a.g.e.**, s. 307, 317.

Tüm olumsuz eleştirilere rağmen dikkat edilmesi gereken bir gerçek vardır ki Tahsin Bey görevinin önemli bir bölümünü cephede askerin arasında geçirmiştir. Örneğin 1917 Kurban Bayramı'nı Havran ve Kerek bölgelerini teftiş ettikten sonra gittiği Sina Cephesi'nde orduyla birlikte geçirmiştir⁴⁵⁷. Bu dönemde askeri rütbesi de artmış Fahri Üsteğmenlik'ten Fahri Süvari Yüzbaşılığı'na terfi etmiştir⁴⁵⁸. Sonrasında kendisine Fahri Süvari Binbaşılığı da ita edilmiştir⁴⁵⁹. Tahsin Bey bu dönemde özellikle bölgedeki Arap kabilelerinin sadakatının devamı ve sadık olmayanların kazanılması meselesi üzerinde mesai harcamış, bu bağlamda Emir Faysal'la dahi görüşmüştür⁴⁶⁰.

Mustafa Kemal Paşa ve Tahsin Bey'in tanışıklıkları ve hukukları Tahsin Bey'in bu görevinde pekişmiş olmalıdır. Tahsin Bey'in göreve başladığı dönemde Mustafa Kemal Paşa 7'nci Ordu Komutanı olarak bölgede görev yapmaktadır⁴⁶¹. Tahsin Bey, Mustafa Kemal Paşa işe birlikte cephe teftişleri yapmış, ordunun konumunu görmüş, Mustafa Kemal Paşa'dan görüşlerini dinlemiş ve bu görüşler çerçevesinde başkente aktarımlarda bulunmuştur⁴⁶².

Tahsin Bey ve Mustafa Kemal Paşa bu devrede iyi bir mesai arkadaşlığı etmiş olmalı ki Mustafa Kemal Paşa mütarekeye yakın bir dönemde, 1918'in Ekim ayında padişahın yaveri Naci Bey'e kendisinin Harbiye Nazırı olduğu bir hükümet önerisi gönderdiğinde Tahsin Bey'i Dâhiliye Nazırı olarak yazmıştır⁴⁶³. Mustafa Kemal Paşa ile yakınlaşan Tahsin Bey'in, Dâhiliye Nazırı Talat Bey ve bölgedeki Umumi Komutan Liman Von Sanders ile arası açılmaktadır.

⁴⁵⁷ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen 20 Eylül 1917 tarihli şifreli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**, nr.566/48.

⁴⁵⁸ Tahsin Bey'in Sahri Süvari Yüzbaşılığına terfiine dair 8 Ekim 1917 tarihli irade-i seniyye, **BOA, İDUİT.**, nr. 155/58.

⁴⁵⁹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 343.

⁴⁶⁰ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 339.

⁴⁶¹ Liman Von Sanders, **a.g.e.**, s. 219.

⁴⁶² Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 339.

⁴⁶³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 342.

Tahsin Bey iki sene süren bu görevinden istifa ederek ayrılmıştır. Tahsin Bey dönüş yolunda iken tekrar Suriye Valisi tayin edildiğini öğrenir ve Şam'a dönmek üzere Halep'e geçer. Ancak Tahsin Bey henüz Şam'a dönmeden şehir İngilizlerce ele geçirilir⁴⁶⁴. Tahsin Bey İstanbul'a dönerken henüz istifası kabul olmamıştır ve sulh görüşmeleri sürmektedir ve umumi ya da münferit olarak bir sulh ihtimalini merkezden sormaktadır⁴⁶⁵.

3.2. Mütareke Döneminde Tahsin Bey

3.2.1. Tahsin Bey'in Vilayat-ı Müstahlise Valiliği

Tahsin Bey Suriye'den dönmekte iken Ali Fethi Bey, Halep Valisi Abdülhalık Mustafa Bey'e Tahsin Bey'in Vilayat-ı Müstahlise Valiliği'ne tayininin söz konusu olduğunu ve kendisine bu hususun acilen tebliğ edilmesi gerektiğini yazmıştır⁴⁶⁶. Nitekim Tahsin Bey bahsedilen göreve Vilayat-ı Müstahlise Umumi Müfettişi olarak atanmıştır. Ancak bu görevi kısa sürmüş, 23 Ağustos 1918'de deruhte ettiği görev 23 Eylül itibarıyla sona ermiştir⁴⁶⁷. Vilayat-ı Müstahlise vilayetleri coğrafi olarak ülkenin en doğu kısmına tekabül etmektedir. Tahsin Bey, Cumhuriyet döneminde de böyle bir göreve, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerini kapsayan Üçüncü Bölge'nin Umumi Müfettişliği'ne getirilecektir. Tahsin Bey'in daha önce Van ve Erzurum gibi Doğu bölgesinin önemli iki vilayetinde idari amirlik yapmış olması da kendisinin bu tür görevler almasında etkili olmuştur.

⁴⁶⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 338.

⁴⁶⁵ Tahsin Bey tarafından Dâhiliye Nazırı Fethi Bey'e çekilen şifreli telgraf, **BOA, DH.KMS.**, nr. 49-1/8 Lef 2

⁴⁶⁶ Ali Fethi Bey tarafından Halep Valisi'ne gönderilen 24 Ekim 1918 tarihli telgraf, **BOA, DH.KMS.**, nr. 49-1/8

⁴⁶⁷ Hüseyin Koca, **Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, s.26.

3.2.2. Tahsin Bey'in Aydın Valiliği

Dahiliye Nazırı Ali Fethi Bey 26 Ekim 1918 tarihinde Tahsin Bey'in Aydın Vilayeti Valiliği'ne atanmasına dair karar alınması için durumu Meclis-i Vükela'ya sunmuştur⁴⁶⁸. Meclis-i Vükela 27 Ekim günü durumu ele almış ve Tahsin Bey'in Aydın Valiliği'ne atanmasını onaylamıştır⁴⁶⁹. Tahsin Bey'in Aydın Valiliği'nin onaylanması üzerine 30 Ekim günü de irade-i seniyye yayınlanmıştır⁴⁷⁰. Tahsin Bey 6 Kasım 1918 tarihinde vekaleten idare edilmekte olan Aydın'a hareket etmiştir⁴⁷¹. Tahsin Bey'in Aydın Valiliği'ne dair irade-i seniyye Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı güne denk gelmiştir. Dolayısıyla çok yakında işgale uğrayacak, İzmir vilayet merkezli Aydın Vilayeti'nin ve İzmir şehrinin ateşkes dönemindeki ilk valisidir. Tahsin Bey bu dönemde İzmir'de her şeyin çok karışık olduğunu ve zor koşullar altında çalıştığını bildirir. Tahsin Bey'in Aydın Valiliği yaklaşık iki ay sürmüştür. Kendisini Vali olarak atayan İzzet Paşa hükümeti 25 gün kadar iktidar mevkiinde kalmış⁴⁷², sonrasında gelen Tefvik Paşa kabinesi İttihat ve Terakki taraftarı olmak itham ettiği Tahsin Bey'i görevinden almıştır⁴⁷³.

Tahsin Bey görevden alınmadan bir süre önce merkezi hükümetin bu yönde bir karar aldığına dair İzmir basınında kimi şayialar baş göstermiş Tahsin Bey bunun üzerine 24 Kasım 1918 günü Dahiliye Nazırı Mustafa Arif Efendi'ye hitaben aşağıda yazılanları kaleme almıştır.

“Son günlerde itfialime (görevden alınma) dair İstanbul'dan İzmir matbuatına bazı telgraflar geliyor. Yeni İstanbul gazetesinin 17 tarihli nüshasında Meclis-i Hassa-i Vükela Kararı serlevhası altında Ermeni katline iştirakimden dolayı azlıme karar verildiği yazılıyor. İtfisalim hakkında henüz resmi bir emir tebliğ

⁴⁶⁸ Tahsin Bey'in Aydın Valiliği ile ilgili Meclis-i Vükela onay isteyen 26 Ekim 1918 tarihli Dahiliye Nezareti'nce yazılan yazı, **BOA, İ.DUİT.**, nr. 41/72, Lef 1.

⁴⁶⁹ Tahsin Bey'in Aydın Valiliği'ni onaylayan Meclis-i Vükela kararı, **BOA, İ.DUİT.**, nr. 41/72, Lef 2.

⁴⁷⁰ Tahsin Bey'in Aydın Valiliği'ne dair irade-i seniyye, **BOA, İ.DUİT.**, nr. 41/72, Lef 3.

⁴⁷¹ Tahsin Bey'in hareketini Aydın Valilik Vekaleti'ne bildiren Dahiliye Nezareti'nden çekilen şifreli telgraf, **BOA, DH.ŞFR.**,

⁴⁷² İhsan Sabri Balkaya, **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880 – 7 Mayıs 1943)**, s.80.

⁴⁷³ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 346.

buyrulmadıysa da bu hal, vazifeye ve nüfuz-u hükümete tesirden hali kalmadı. İzmir'in pek mühim günler ve saatler geçirdiği bir sırada hükümetin zaafı bulunması vatan için tehlike teşkil eder. Ermeni meselesinde Erzurum Vilayeti'nde Ermenilere karşı gösterdiğim himayeyi ve Kürtler ile yaptığım müsademe ve müadeleyi herkes gördü. Ben bu meselede namus ve vicdanımın, vazifemin bana emir ettiği her fedakarlığı yaptım, muvaffak oldum. Buna bütün Ermenileri, bütün Erzurum Vilayeti halkını, yerli, yabancı ecnebi bütün memurları, Babıali'deki dosyaları velhasıl bütün insaniyeti eşhat ederim. Binaenaleyh yeni İstanbul Gazetesi'nin yazdığı gibi azlim bu meseleye müşar ise namuskar ecdadıma ve ahfadıma ve benim temiz kalbime büyük bir leke sürülmüş olur. Bu ise günahıtır, yazıktır. Van'da 2,5 senelik velayetimde, Suriye'de Ermenileri ne suretle ve ne büyük bir fikr-i insani ile idame ettiğimi görenleri, bilenler çoktur. İstanbul'da Ermeniler ve Ermeni mebusları vardır. La - alev taayyün bir kaçını celp ve istizah-ı madde buyrulması İngilizler vasıtasıyla telsiz telgraf ile Suriye'den, Beyrut'tan, Cebel-i Lübnan'da mesakin Ermenilerden, İslam ve Hıristiyanlardan, ecnebilere malumat alınması ve ondan sonra matbuatta hemen ve serian tasrih edilmesine ulv-i insaniyetizden istirham ederim”

Aydın valisi Tahsin⁴⁷⁴”

3.2.3. Tahsin Bey'in İzmir Mebusluğu ve Malta Sürgünü

Tahsin Bey Aydın Valiliği'nden sonra bir süre son Meclis-i Mebusan'da İzmir Mebusu olarak görev yapmıştır. Tahsin Bey İstanbul Mebusan Meclisi'nde Kuşadasını Liva Merkezi tayin edilerek yapılan seçimlerde İzmir milletvekili olan Tahsin Bey⁴⁷⁵ mebusluğu devam ederken İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürülmüş ve iki seneye yakın tutsaklık hayatı yaşamıştır.

⁴⁷⁴ Tahsin Bey tarafından İzmir'den çekilen telgraf, BOA., DH. ŞFR., nr. 603/31.

⁴⁷⁵ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem Cilt: III.**, s.518.

Tahsin Bey tıpkı Harbiye Nazırı Cemal Paşa gibi evinde eşinin yanında iken gözaltına alınmıştır⁴⁷⁶. Tahsin Bey'in Malta'ya sürülmesine gerekçe olarak Ermeni Tehciri'ndeki olası suistimalleri ve Talat Paşa ile olan yakın bağları gerekçe gösterilmiştir⁴⁷⁷. İngilizler için Tahsin Bey önemli bir isimdir zira İngilizlerin İstanbul Yüksek Komiseri Sir Horace tarafından 24 Kasım 1920'da bildirilen 58 kişilik yargılama listesinde 2774 sicil numarasıyla Tahsin Bey de bulunmaktadır. Bu 58 kişinin mutlaka İtilaf Devletleri üyelerinden oluşacak bir mahkemede yargılanması talep edilmektedir⁴⁷⁸. Tahsin Bey bu bağlamda İngiliz hakimlerce yargılanmış ancak herhangi bir suça iştirak ettiğine dair en ufak bir delil bile bulunamadığından mahkum edilememiştir⁴⁷⁹.

İngilizler mahkum edemedikleri Tahsin bey'i tutsak etmekte ısrarlıdır. 7 Mart 1921 günü Türk ve İngiliz diplomatlar, Malta Sürgünleri sorununun çözülmesi amacıyla Londra'da bir araya gelmişlerdir. Görüşmelere TBMM Hükümeti Hariciye Vekili Bekir Sami Bey ile İstanbul Hükümetinin Londra temsilcisi Mustafa Reşit Paşa katılmışlardır. İngilizler serbest bırakılacak Türkler için, Türkler'in elinde bulunan 21 İngiliz'in serbest bırakılmasını talep etmiştir. İngilizler ise sadece bir kısım mahkumları serbest bırakabileceklerini, yargılanmasına gerek gördüklerini ise alıkoyacaklarını bildirmiştir. Bekir Sami Bey böyle bir takasa yetkili olmadığını eğer Malta'da tutuklu bulunan 120 Türk serbest bırakılırsa 21 İngiliz'in serbest bırakılabileceğini belirtmiştir. Ancak daha sonra bu sayı daha sonra 27'ye düşmüş ve Tahsin Bey'in de bu 27 kişi içinde salıverilmesi istenmişse de İngilizler tarafından bu talep reddedilmiştir⁴⁸⁰.

Tahsin Bey uzunca bir müddet esaret altında kaldığı bu dönemde hatıratını kaleme almıştır⁴⁸¹. Nihayetinde bu gayri meşru esaretin kolay kolay bitmeyeceğine kanaat getiren Tahsin Bey aralarında Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın da bulunduğu 16

⁴⁷⁶ Bilal Şimşir, **Malta Sürgünleri**, s.171.

⁴⁷⁷ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.175.

⁴⁷⁸ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.228.

⁴⁷⁹ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.234.

⁴⁸⁰ Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.348-350.

⁴⁸¹ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 346.

kişilik bir grupla, İtalyan kaçakçıları ile anlaşarak 1920 yılı Eylül'ünde adadan firar etmiştir.⁴⁸²

⁴⁸² Bilal Şimşir, **a.g.e.**, s.384.

IV. BÖLÜM

TAHSİN BEY'İN CUMHURİYET DÖNEMİ FAALİYETLERİ

4.1. Tahsin Bey'in Milletvekillikleri

Mütareke sonrası yurda dönen Tahsin Bey yeni dönemde idari görevlerde bulunmamış, siyasete atılmıştır. Beş dönem milletvekilliği yapan Tahsin Bey, ayrıca CHP sayılabı olarak da görev yapmıştır. Yine bu dönem içindeki çok partili sisteme geçiş devresinde Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimine iştirak etmiş, fırka kurucuları arasında yer almış ve Fethi Okyar'ın meşhur ve olaylı İzmir gezisine katılmıştır. Milletvekilliklerini takip eden dönemde kurulan Üçüncü Bölge Genel Müfettişliği'ne getirilmiş ve böylece Cumhuriyet dönemindeki ilk ve tek aynı zamanda mevki olarak çok önemli bir idari görevini deruhte etmiştir.

4.1.1 Tahsin Bey'in İzmir Milletvekilliği

Tahsin Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk dönem İzmir milletvekilidir. Kendisinin milletvekili olduğu İzmir aynı zamanda son idari görevini sürdürdüğü yerdir. Hatırlanacağı üzere Tahsin Bey Aydın Valisi iken İzzet Paşa kabinesi tarafından görevinden alınmış ve sonrasında son Meclis-i Mebusan'da İzmir Mebusu iken Malta Sürgünleri arasında esarete düşmüştür. Tahsin Bey'in Aydın Valisi olduğundan beri İzmir'le ilgili görevler almıştır. Tahsin Bey'in Selanik doğumlu olması göz önüne alındığında İzmir'in tarihsel ve coğrafi anlamda Selanik'e benzemesi kendisi için ayrıca bir önemi haiz olmalıdır.

Tahsin Bey 11 mart 1922'de İzmir milletvekili seçilmiştir. Meclis'te İçişleri, Dışişleri ve PTT Komisyonlarında ve memurin muhakematı tetkik Kurulu'nda

çalışmıştır. 22 Ağustos 1922'de Pontus konusunu inceleyecek kurulda görevlendirilmiştir⁴⁸³.

Tahsin Bey'in İzmir Milletvekili olduğu dönemde mütareke ve sonrasında Lozan görüşmelerine dair oturumlar yapılmaktadır. Tahsin Bey bunlara etkin olarak iştirak etmiştir. Tahsin Bey, Meclis'te TBMM Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanacak Mütarekenin teklifi tartışılırken, Mütarekenin savaş sırasında ilan edilen bir durum olduğunu ancak mevcut durumun ise bir fasıla-i sükun devri olduğunu söyleyen Yusuf İzzet Paşa'ya, Mütareke kelimesinin çatışma durdurma manasına geldiğini bir barış terimi olmadığını hatırlatarak içinde bulunulan durumun hala bir savaş durumu olduğuna dikkat çekmiştir⁴⁸⁴.

Yine bu dönemde Lozan görüşmeleri başlamış ve devam eden görüşmeler sırasında Türkiye'ye dönen Türk Delegasyonunun başındaki İsmet Bey TBMM'ye görüşmelerin içeriği ve gidişatı hakkında bilgi vermiştir. Tahsin Bey de 4 Mart 1923 tarihli oturumda Başvekil İsmet Bey'e bir soru yöneltmiştir. Tahsin Bey İstanbul'un derhal TBMM güçlerine teslimi konusunda şimdiye kadar anlatılan barış projesinde herhangi bir kayıt olmadığını, İstanbul'un ne zaman ve hangi suretle tahliye edileceğini sormuştur. İsmet Bey cevaben, henüz akidnameye konulmasa da İstanbul'un ve Boğazların tahliyesi ve tesliminin derhal gerçekleşeceğini İtilaf Devletleri mümessilleri tarafından kendisine şifahi olarak söylendiğini belirtmiştir⁴⁸⁵.

Lozan görüşmeleri söz konusu olduğunda Tahsin Bey'in hassasiyetle üzerinde durduğu konulardan biri de mali ve adli kapitülasyonların kaldırılmasına dair mecliste bir blok oluşturmak olmuştur. Etrafına topladığı 33 milletvekili ile oluşturduğu bu bağlamdaki bir taktiri Bakanlar Kurulu'na sunulması için meclisten geçirtmiştir⁴⁸⁶.

⁴⁸³ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem Cilt: III**, s.518.

⁴⁸⁴ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem Cilt: II**, s.110.

⁴⁸⁵ Fahri Çoker, **a.g.e.**, s.685.

⁴⁸⁶ Fahri Çoker, **a.g.e.**, s.428, 440.

Tahsin Bey'in ilk dönem meclis tecrübesi özellikle ateşkes ve sonrasında barış görüşmeleri içinde geçmiştir. Tahsin Bey'in bu mecliste hassasiyetle üzerinde durduğu yegane konu kapitülasyonların kaldırılması ve ülkenin kaynaklarının halk yararına kullanılması olmuştur.

4.1.2. Tahsin Bey'in Ardahan Milletvekilliği

Tahsin Bey sonrasında mahalli müfettişlik heyeti ve bölge idare meclislerinin isteğiyle Dâhiliye Vekâletinin 7 Teşrinisani 1341 tarihinde aldığı kararlarla ikinci ve dönem Aradahan Mebusu olmuştur. Tahsin Bey 11 Kanunsani 1341'de resmen Ardahan Mebusu olarak meclis zabıtlarında kayıt olmuştur⁴⁸⁷. Tahsin Bey bu görevine 200 oy alarak gelmiştir. Bu dönemde Dahiliye Komisyonunda çalışmıştır. Ayrıca mübadeleye tabii ahaliye verilecek gayr-i menkuller hakkında kanun teklifi, petrol, benzin ve şekerin tekel vergisi hakkında soru önergesi vermiştir. Genel Kurulda 11 değişik konuşma yapmıştır.⁴⁸⁸

4.1.3 Tahsin Bey'in Erzurum Milletvekilliği

Tahsin Bey Üçüncü Dönem meclisine daha önce valiliğini yaptığı Erzurum'un milletvekili olarak iştirak etmiştir. Yapılan seçimlerde 635 oy alarak Milletvekili olmaya hak kazanan Tahsin Bey 12 Ekim 1927'de mazbatasını almış ve 1 Kasım itibarıyla da meclise katılmıştır. Tahsin Bey'in mazbatasını ise Kasım Ayının 14'ünde onaylanmıştır⁴⁸⁹. Tahsin Bey bu 16 Ocak 1927'de tekaüde ayrılmıştır⁴⁹⁰.

Tahsin Bey bu dönemde mevzuatla ilgili çalışmalarda da bulunmuş, örneğin emanet memurlarına da memurin ahkâmının uygulanması söz konusu olduğunda bu durumla ilgili bir itirazı meclise sunmuştur. Tahsin Bey'in bu itirazı ve öneri metni aşağıdaki gibidir,

⁴⁸⁷TBMM Arşivi Özlük Dosyaları, **Meclis Arşivleri**, MVD, 2 229 ardahan 18743.

⁴⁸⁸ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem Cilt: III.**, s.210.

⁴⁸⁹ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi III. Dönem Cilt: III.**, s.254.

⁴⁹⁰ **MA, MVD**, 3 229 erzurum 18400.

“1-Şurayı devletin kararı ahiri üzerine memurin kanunu ahkâmı emanet memurlarına da tatbik edilmeye başlanmıştı.

2- Emanetlerde memurin muhakematı Vilayetlerde memurin muhakemat encümenlerinin vucüduna rağmen emanet encümenlerine mevdudur.

3-Emanetlerin teşkilatı geniş ve memurları çoktur. Bunlara ait inzibatî muamelâtla Vilayet encümenlerinin iştilal etmelerine maddî imkân yoktur alev husus bu memurlar hakkında inzibatî kararlar ittihazı daha ziyade her biri bir dairenin Reisi olan erkanı emanetten mürekkep bir encümene ait olması tabî ve zarurîdir. Taktimi ihtiramata eylerim”⁴⁹¹.

4.1.4 Tahsin Bey’in Konya ve İkinci Erzurum Milletvekillikleri

Tahsin Bey, Konya Milletvekili Kemal Zaim Bey’in Ziraat Bankası Genel Müdürlüğüne atanması sebebiyle boşalan kadroya getirilmiş ve tutanağı 8 Mayıs 1933’te onaylanmıştır⁴⁹². Tahsin Bey 24 Nisan 1933’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne intibak etmiştir⁴⁹³. Bu dönemde çıkan soyadı kanunu ile Tahsin Bey, Uzer soyadını almıştır. Uzer soyadı 10 Aralık 1934’te bizzat Atatürk tarafından kendisine verilmiştir⁴⁹⁴.

Tahsin Bey’in son dönem Milletvekilliği yine Erzurum’dadır. Tahsin Bey 8 Kasım 1935’te Üçüncü Bölge Müfetişliği’ne atandığı için Milletvekilliği ve Sayıllıktan istifa etmiştir⁴⁹⁵.

⁴⁹¹Tahsin Bey tarafından yapılan 29 Kasım 1928 tarihli mevzuat itirazı ve öneri, **BCA**, nr. 030 10 00 00 3 17 14 5.

⁴⁹² Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem Cilt: I**, s.67.

⁴⁹³ **MA, MVD**, 4 229 Konya 9319.

⁴⁹⁴ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 395.

⁴⁹⁵ **MA, MVD**, 5 229 Erzurum 9084.

4.2. Tahsin Bey'in Üçüncü Bölge Müfettişliği

Üçüncü Bölge Müfettişliği 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 sayılı kanunun Birinci maddesi uyarınca kurulmuştur. Trabzon merkezli olup Doğu Anadolu bölgesini kapsayan idari amirliktir. Tahsin Bey bizzat Atatürk tarafından 27 Mart 1935'te bu göreve atanmıştır⁴⁹⁶. Tahsin Bey'in bu görevi 20 Ağustos 1935'te Dâhiliye Nazırı Şükrü Kaya Bey tarafından Meclis-i Vükela onayına sunulmuştur⁴⁹⁷.

Tahsin Bey'in Üçüncü Bölge Müfettişliği kendisinin daha önceki tecrübelerini büyük bir yetki ve güçle kullanabildiği ve bir şekilde bu tecrübeleri hizmete çevirdiği günler olmuştur. Tahsin Bey'in bölge için çözmeyi öngördüğü temel iki mesele vardır, bunlardan biri Trabzon Limanının inşası, diğeri de Erzurum'a kadar demiryolu döşenmesidir.

Tahsin Bey'e göre Trabzon Limanı'nın yapılması ve böylece Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki ticari hareketin artması gereklidir. Özellikle Doğu'nun ücra köşelerine kadar ulaşması planlanan ve gün itibarıyla Erzincan'a kadar varan demiryolunun gelişmesiyle Trabzon bölgesi ticari önemini yitirecek ve halk fukaralığa sürüklenecektir. Hal itibarıyla tren yolunun Erzincan'a kadar uzanması dahi Trabzon'u oldukça etkilemiştir ve eğer Trabzon Limanı yapılmadan tren Erzurum'a kadar ulaşırsa bundan sadece Trabzon değil, Sinop da olumsuz etkilenecek her iki şehir de bir taşra kazasında dönme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Üstelik dünyadaki ekonomik kriz başlıca geçim kaynağı gümrük ticareti olan bu bölgeden yabancı tüccarların da ayağını kesmiş halk Ziraat Bankası'nca dağıtılan Mısır'a muhtaç kalmıştır. Bu yüzden aciliyetle Trabzon Limanı açılmalıdır. Bunun yanında soğuk hava deposu yapılmalı et, konserve ve suni gübre fabrikaları açılmalı, tıpkı İzmir'dekine benzer bir iktisadi fuar Trabzon'da da düzenlenmelidir⁴⁹⁸.

⁴⁹⁶ BCA, nr. 030 18 01 2 57 16 70

⁴⁹⁷ BCA, nr. 030 10 00 00 70 462 6 3

⁴⁹⁸ Tahsin Bey tarafından Başvekil İsmet Bey'e yazılan 17 Nisan 1934 tarihli mektup, BCA, 030 01 00 00 33 195 5 5.

Tahsin Bey'in Trabzon için yapılmasını öngördüğü yeniliklerden biri de bir hapishane binasının inşasıdır. Eski hapishane ihtiyaçlara cevap vermediği gibi modern bir hapishanenin her türlü niteliğinden yoksundur. Mahkumlara düşen birim alan çok küçük olup, Tahsin Bey'e göre mahkumlar “*elim*” şartlarda yaşamaktadır. Binaların içinde sıhhi tesisat, hamam yeri yoktur. Tuvaletler ve odalar yan yana olduğundan bütün hapishane fena bir kokuya sahiptir ve bu sağlık açısından çok zararlıdır. Hapishanelerin koruma tertibatları çok zayıftır ve bu durumdan kaynaklanan firar halleri olağan vakalar haline gelmiştir. Hapishane şehrin ortasındadır ve bu çevre güvenliğini tehdit ettiği gibi şehir dokusunu da bozmaktadır. Mevcut hapishanenin şehir dışında yeni inşa edilen bir tesise geçmesi şehir açısından zaruridir. Tahsin Bey bu bağlamda gerekli olan 150.000 lirayı Adliye Vekâleti'nden istemiştir⁴⁹⁹.

Tahsin Bey için önemli olan diğer bir konu da Tren Hattı'nın biran evvel bitirilmesiyle ilgili de girişimlerde bulunmuştur. Tahsin Bey'e göre bu yatırım bölgedeki kalkınmayı hızlandıracağı gibi devletin bölgedeki itibarını ve halkın devlete itibarını arttıracaktır.⁵⁰⁰ Erzurum'da diğer bir sorun ise inşa edilmekte olan yeni mahallenin ödeneksizlikten dolayı yarım kalmasıdır. Eski bir mezar yerinin ortasında yükselen yeni şehir gerekli para gönderilmediğinden harabe ve yarım bir şekilde kalmıştır. Tahsin Bey bunun da acilen inşasının tamamlanmasını Başvekâlet makamından talep etmektedir⁵⁰¹.

Tahsin Bey'in bu dönemdeki çabaları ve harcadığı enerji boşuna gitmemiştir. Trabzon Limanının inşaatına ve Demiryolunun Erzurum'a ulaştırılması çalışmalarına başlanmıştır. İran'la Türkiye'yi doğrudan bağlayacak transit bir yolun çalışmaları da

⁴⁹⁹ Tahsin Bey'in Adliye Vekâleti'ne yazdığı mektup, **BCA**, 030 10 00 00 70 463 15 2.

⁵⁰⁰ Tahsin Bey'in Başvekil İsmet Bey'e yazdığı 21 Mayıs 1936 tarihli mektup, **BCA**, 030 10 00 00 70 463 24 2.

⁵⁰¹ Tahsin Bey'in Başvekâlet'e gönderdiği 6 Haziran 1939 tarihli telgraf, **BCA**, 030 0 010 000 000 71 468 5.

yine bu dönemde başlamıştır⁵⁰². Bununla birlikte Giresun'dan Sovyet hududuna kadar bir otoyol da inşa edilmiş ve kullanıma açılmıştır⁵⁰³.

Tahsin Bey'in Üçüncü Bölge Müfettişliği'nin belki de en önemli olayı Atatürk'ün, Müfettişlik Bölgesi'ni ziyaret etmesi olmuştur. Atatürk'ün bölgeyi ziyareti Tahsin Bey tarafından çok önemsenmiştir. Tahsin Bey Atatürk'ün bölgeyi ziyareti için bizatihi çalışmış ve gezi programını tertip etmiştir. Tahsin Bey'in Atatürk'ün gezisi için hazırlanmış olduğu program birebir metniyle aşağıdaki gibidir,

“1- Reisicumhur Atatürk'ün Trabzon'a teşriflerine dair Riyaseticumhur Kâtibi Umumiliğinden vaki tebligat üzerine berveçhi-ati tertibat ve ihzaratta bulunulmuştur.

2- Liman açığında bizzat Ordu Kumandanı ve Valilerle beraber istikbal edilecek ve vapur demirledikten sonra vapurda Trabzon Belediye, Halkevi ve Ticaret odası Reisleri ve teşekküllerden müntehap heyetler kadınlar na-muna bir hey'et arzı tazimat ve beyanı hoşâmedi edecektir.

3- Karadeniz sahilinden gelen motor ve sair vesaiti bahriyeye ait deniz istikbal merasimi ayrıca tespit edilmiştir.

4- Karada Trabzon ve muntika vilâyetlerinden gelen heyetler ve Umumî Müfettişlik ve Vilâyet erkânı ve sair müntehap zevat istikbal merasiminde bulunacaklardır.

5- Trabzon'da kalacakları müddet zarfında emniyet ve asayişini temin için muntika vilâyetlerinden miktar-ı kâfi Polis ve Jandarma celp edilmiş, ayrıca heyeti askeriyeden de muavenet temin olunmuştur.

⁵⁰²Tahsin Bey tarafından Başvekil İsmet Bey'e yazılan 29 Mayıs 1936 tarihli yazı, **BCA**, 030 0 010 000 000 71 464 9.

⁵⁰³ Tahsin Bey tarafından Başvekil İsmet Bey'e yazılan 15 Haziran 1936 tarihli yazı, **BCA**, 30 10 0 0 71 464 14.

6- Kabul buyruldukları takdirde Valilerin riyaseti altında muntaka gelen belediye, halkevi ve Ticaret Odası Reislerinden mürekkep küçük bir heyet kendilerine arzı tazimat edecektir.

7- Her ihtimale karşı ve Vekâletin son tebliği ne göre Erzurum'a ve daha içerilere seyahatleri göz önüne alarak icap eden yol tertibatı ve güzergahtaki ihzarat için alakadarlara gerekli talimat verilmiştir.

8- Reisicumhur Atatürk'ün istirahatları ve Trabzon'da, Erzurum'da memnun kalarak şen ve şetaretili günler geçirmeleri için mümkün olan ve muhitin imkânına göre her şey yapılmıştır.

9- Büyük önderin Trabzon'a, Doğu diyarına seyahatları beşareti halk arasında tarifi müşkül sevinç ve heyecan uyandırmış ve içten gelen aşk ve iman ile kendilerini selâmlamak, karşılamak yolunda büyük mikyasta tezahürata başlamışlardır.

10- Ümit ederim ki büyükler büyüğümüzün Doğu seyahati kendileri ve memleket için unutulmaz bir hatıra bırakacaktır.

Üçüncü Umumi Müfettiş

*Tahsin Uzer*⁵⁰⁴.

Atatürk 11 Haziran 1937 günü deniz yoluyla Trabzon'a ulaşır. Tahsin Uzer'in başını çektiği ve bölgedeki küçük büyük devlet erkanının hazır olduğu bir tekne filosu henüz denizde iken Atatürk'ü karşılar. Büyük Önder bu durumdan çok büyük haz almıştır. Karaya çıkan Atatürk halkı ve hazır olan askeri kıtayı selamlamış ve otomobil ile Trabzon Atatürk Köşkü'ne gitmiştir. Atatürk burada güzel ve rahat bir gece geçirerek dinlenmiş, ertesi gün Umumi Müfettişlik Makamını, Vilayet Makamını, Halkevini ve CHP Trabzon Merkezini ziyaret etmiş oradan askeri

⁵⁰⁴ Atatürk'ün Doğu Seyahati Programı 8 Haziran 1937, **BCA**, 030 10 00 00 2 12 4.

garnizona geçmiştir. Askeri garnizonda kendisi için hazırlanan kıtalar askerlik özlemini uyandırmış ve bizatihi emir komuta etmek suretiyle alanda bir tatbikat yaptırmıştır. Bölge komutanı Kazım Özalp'ın yetiştirdiği askerler Atatürk'ün ziyadesiyle hoşuna gitmiş ve uzun zamandan sonra askeri tatbikat yaptırmak kendisine ayrıca haz vermiştir⁵⁰⁵.

Üçüncü Doğu Müfettişliği Tahsin Bey'in hayatındaki son devlet görevi olmuştur. Zira kendisi görev başında iken 3 Aralık 1939 Pazar günü vefat etmiştir⁵⁰⁶. Tahsin Bey'in vefatıyla ilgili haber basında şöyle yer bulmuştur.

“UMUM MÜFETTİŞİ TAHSİN UZER DÜN VEFAT ETTİ

Cenazesi Salı günü törenle defnedilecek.

Üçüncü umumi müfettiş B. Tahsin Uzer iki aydır hasta bulunduğu Maçka'da Derya Apartmanında dün saat 14.20 de gözlerini hayata yummuştur.

Çok kıymetli bir idare adamı ve milliyetperver olan Tahsin Uzer'in vefatı haberi her yerde büyük bir tesir yapmıştır. Tahsin Uzer bir müddetten beri rahatsız bulunuyordu bu beklenmedik ölüm bütün yurttaki teessürle karşılanmıştır.

1294 senesinde Selanik'te doğan merhum Mülkiye Mektebi'nde tahsilde iken hür fikir ve ihtilalci hareketlerinden dolayı Abdülhamit idaresinin takibatına maruz kalarak yedi arkadaşı ile birlikte Beşiktaş ve Yıldız bodrumlarında günlerce işkence çektirildikten sonra Selanik vilayetinin Buriçan (Prüsçan) Nahiyesi Müdürlüğü'ne tayin edilmiş ve bir komiser refakatinde nahiye merkezine kadar sevk ve tebit edilmiştir.

Bu kıymetli idarecimizin idarecilik hayatı burada başlar. Rumeli'nin muteaddit nahiyelerinde dört sene müdürlük yaptıktan sonra Razlık, Gökeli

⁵⁰⁵ Atatürk'ün Trabzon Gezisi Hakkındaki Görüşleri 12 Haziran 1937, **BCA**, 030 10 00 00 2 12 9.

⁵⁰⁶ Tahsin Uzer, **a.g.e.**, s. 347.

(Gevgili), Florina (Florine) ve diğ er bazı Selanik kazalarına yedi sene kaymakamlık yaptıktan sonra Drama Mutasarrıflığı'na ve oradan da sırasıyla Beyoğlu Mutasarrıflığı, Bursa Vali Vekaleti, Van, Erzurum, Suriye, İzmir valiliklerinde muhtar hizmetler gördükten sonra Son Mebusan Meclisi'ne İzmir mebusu sıfatıyla iştirak etmiştir. İstanbul'un düşman tarafından vaki işgalini protesto eden diğ er vatanperver şahsiyetlerle birlikte Malta'ya neyfolunmuş ve oradan kaçarak Birinci Büyük Millet Meclisi'ne İzmir mebusu olarak dahil olmuştur.

Üçüncü Umumi Müfettişliği'ne tayinine kadar mecliste İzmir, Ardıhan (Ardahan), Erzurum mebusluklarında bulunmuştur.

Bütün hayatı memleket ve millete faydalı hizmetler ifa etmek aşkıyla dolu geçen merhumun insani hisleri de çok yüksek ve mütekamildi.

Cenazesi Salı günü evinden kaldırılarak namazı Teşvikiye camiinde kılındıktan sonra Asri mezarlığa gömülecektir. Ailesine en derin taziyelerimizi sunarız. ”⁵⁰⁷

Üçüncü Umumi Müfettişlik görevi Tahsin Bey'in bütün tecrübe ve bilgisini barış zamanında, daha geniş yetkilerle halk için kullandığı dönem olmuştur. Eşkıya takibi, savaşlar ve esaretle geçen uzun yıllardan sonra huzurlu bir devirde yılların tüm birikimini hizmet odaklı bir çalışmaya odaklamıştır. Özellikle bölgenin ticari yönden gelişmesi ve kalkınması için çalışmış, Trabzon Limanı ve Erzurum Demiryolunun inşası için emek harcamıştır. Tahsin Bey'in Üçüncü Umumi Müfettişlik dönemindeki politikalarının esas çizgisi Prüşçan ya da Çeç Nahiye Müdürlükleri'ndeki çizgisinden çok da farklı değildir. Temel yönelimi bölgedeki ticareti canlandırıp halkın bundan faydalanmasını sağlamak, bölgeyi maarif ve ticaret açısından imar etmek, halkla etkin çalışarak asayişin korunmasını sağlamak olmuştur. İlk görevinden beri artan tecrübesi ve bilgisi dışında Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Bey hala Prüşçan'da vergi toplarken yörüklere zulmeden bir askeri döven, tütün simsarlarına öfkelenen, eldeki imkanlarla eğitim çalışmaları yapmaya çalışan, bölgeye su getirmek için

⁵⁰⁷ **İkdam**, 4 Aralık 1939, nr.111, s.2.

yapılan bir çalışmada bizzat işçilik yapan 19 yaşındaki vatanperver gencin ruhuna sahiptir.

SONUÇ

Tahsin Uzer'in hayatı eşine az rastlanır türden bir yaşam serüvenidir. Tahsin Bey 62 yıllık hayatında çocukluğunun bir kısmını ve yetişkinlik döneminin tamamını idare ve siyaset içinde geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nin sembol şehirlerinden biri olan Selanik'te dünyaya gelen Tahsin Bey henüz gençliğinde siyasi aktivitelere katılmış, İttihat ve Terakki'nin yapılanmasında rol almıştır. Mülkiye Mektebinde tahsil görmekte olan Tahsin Bey yüksek okul sıralarında iken II. Abdülhamit dönemi hafiyelerince önce zindana atılmış, sonra da Selanik'in kırsal bölgelerinden Prüşçan Nahiyesi'ne, Nahiye Müdürü olarak sürgüne gönderilmiştir. Bu kendisi için bir ömür sürecek mülki amirlik hayatının da başlangıcı olmuştur. Tahsin Bey sürgüne gönderildiği Makedonya'da birçok görev üstlenmiştir. Prüşçan'dan sonra Çeç Nahiyesi'ne tayin olmuş ve merkezden çok uzak bu dağ kasabasında kendine has bir asayiş tesis etmiştir. Daha sonra ikinci kez Prüşçan ve sonra Yunan etkisinin yoğun olarak hissedildiği Selanik Merkez Kaza'ya bağlı Ağustos Nahiyesi'nde görev yapmıştır. Ağustos Nahiyesi Müdürü iken Yenice-i Vardar Kaymakamlığı'na vekaleten atanmış ve 1901 yılının sonunda İstanbul'da girdiği kaymakamlık sınavını kazanmıştır.

İstanbul'dan, Razlık Kazası Kaymakamlığı'na ataması yapılarak dönen Tahsin Bey 1903 İinden İsyanı sırasında bu kazada görev yapmıştır. İsyân sırasında halkı silahlandırmak suretiyle büyük kısımların önüne geçerek Osmanlı idaresinin dikkatini çektiği gibi bir kiliseye sığınan Bulgar kadın, çocuk ve yaşlıları da Arnavut askerlerin öfkesinden koruyarak Batı'nın da takdirini kazanmıştır. İsyân sırasında bölgeden göçen Bulgarlar'ın mallarını korumaya almış, gerilim sonrası dönenlere mallarını iade etmek suretiyle Bulgar Devleti tarafından da övgüyle anılmasına sebep olacak işlerde bulunmuştur. 1905 yılının başında Tahsin Bey eşkiyası ile ünlü Gevgili Kazası'nın kaymakamıdır. Burada bulunduğu zaman zarfında birçok eşkiya çetesi ile mücadele etmiş ve bölgede asayişini sağlamıştır. Komitacılık ve karşı faaliyeti konusunda Razlık'ta öğrendikleri ve kurmuş olduğu yaygın istihbarat ağı böylelikle semeresini vermiştir. Tahsin Bey bir sonraki görevi Florine Kazası

Kaymakamlığı'na 2 Mart 1906 günü mübaşeret etmiştir. Florine Kazası görev yaptığı diğer idari görevlerinden farklı olarak Manastır Vilayeti'ne dahildir. Tahsin Bey Selanik Vilayeti dışında üstlendiği bu ilk görevinde bölgedeki Ulahların sorunlarını çözmek için uğraşı vermiştir. Özellikle nüfus ve nüfuz etkilerini kullanarak Ulahları Rumlaştırmak gayesi güden patrikhane politikası karşısında Ulahların yanında yer almış milli ve dini benliklerini korumaları için çalışmıştır. 1908 yılının Şubat ayı sonunda Ksendire Kazası'na kaymakam olan Tahsin Bey tıpkı Ağustos Nahiyesi'ndeki gibi günlük yaşama Rum etkisinin sindiği bir yerde II. Meşrutiyet'in ilanını yaşamıştır. Hürriyetin ilanından kısa bir süre sonra Selanik Merkez Kaymakamlığı'na atanmış ve kendi memleketinde önemli bir görevi ifa etmiştir. Yine bu dönemde 31 Vakası yaşanmış, Hareket Ordusu'nun kurulmasıyla sonuçlanan görüşmelerde yer almıştır. İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nde de yer alan Tahsin Bey 31 Vakasının bastırılmasından sonra tahttan indirilerek Selanik'e sürgüne gönderilen II. Abdülhamit'in iaşesi ve ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu tutulmuştur. Tahsin Bey'in Selanik Kaymakamlığı 1909 Ağustos'unda Drama Mutasarrıflığı'na atanması ile son bulmuştur.

Tahsin Bey'in Drama Mutasarrıflığı idari hayatının belki de en parlak sayfalarını teşkil eder. Eline geçirdiği bu büyük idari gücü bölge halkının haklarını korumak gayesiyle kullanmış, bölge halkının en büyük geçim kaynağı olan tütün ticaretindeki zararlarını azaltmak için uğraşmıştır. Bir tütün sendikası ve tütün ekicilerine destek olmak amacıyla Milli Banka'yı kurarak İngiliz Tüccarları karşısına almıştır. Yine bu dönemde Drama Livasını bir baştan bir başa eğitim binalarıyla donatmış, Donanma Cemiyeti adına rekor bağışlar toplamış ve orduya bir uçak kazandırılması için de yine halkın yardımlarına müracaat etmiştir.

Tahsin Bey Makedonya'da hizmet ettiği bu dönemde ekalliyetler, tütün ticareti, dini sorunlar, eşkıyalık ve terör, komitacılık üzerine önemli tecrübeler edinmiş, bölgenin dinamikleri konusunda uzmanlaşmıştır. Böylelikle Osmanlı'nın temel sorunlarını anlama, toplumu kavrama fırsatı bulmuştur. Bu birikim kendisine ileride geleceği daha önemli görevlerde rehberlik etmiş, üstlendiği görevlerde karşısına çıkan sorunları gerçekçi çözüm yollarıyla çözmeye becerisi kazandırmıştır.

Tahsin Bey, Balkan Savaşları'na kadar bu bölgede görev yapmış, Balkan Savaşı'nda Kıbrıslı Kamil Paşa Hükümeti döneminde görevinden alınmıştır. İdari görevlerde uzaklaştırılan Tahsin Bey Bab-ı Ali Baskını'nda rol almış ancak hükümet binasına giren kadro içinde yer almayıp bina dışındaki kalabalığın idaresinde sorumluluk üstlenmiştir. Baskından sonraki gün Beyoğlu Mutasarrıflığı'na getirilmiş ve aynı zamanda Liva'nın Emniyet Müdürlüğü'nü de üstlenmiştir. Tahsin Bey için çok yorucu geçen bu hizmet dönemi Bursa Valiliği'ne vekaleten atanmasıyla sona ermiştir.

II. Balkan Savaşı öncesinde Van Vilayeti Valiliği'ne önce vekaleten sonra asaleten atanan Tahsin Bey Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve savaş ilanı sırasında bu görevini sürdürmektedir. Büyük Savaş öncesi yayınlanan seferberlik emri ile Tahsin Bey de bölgesinde askerler toplamış, bu askerlere lojistik sağlamıştır. Van'dan Erzurum'a atanan Tahsin Bey özellikle ordunun iaşesi işiyle uğraşmış ve Sarıkamış Muharebesi öncesi ve sonrasında Enver Paşa ve Osmanlı Ordusu'na ev sahipliği yapmıştır. Yaptığı devasa erzak planı ile kaynaklar ve taşıma vasıtalarındaki tüm imkansızlıklara rağmen III. Ordu'nun bütün gıda ihtiyacını karşılamıştır. Yine bu dönemde Rus zulmünden kaçan göçmenlere şehrin kapılarını açmış ve onları da imkanlar elverdiğince misafir etmiştir. Tahsin Bey görev hayatının belki de en acı tecrübesini Erzurum'da yaşamış, şehri Rus güçlerine terketmek zorunda kalmıştır. Sonrasında Suriye Valiliği'ne atanan Tahsin Bey burada valilik göreviyle beraber Ordu Menzil Müfettişliği'ni de deruhte etmiştir. Yine bu dönemde ordunun iaşesiyle ilgili görevler almıştır. Suriye Valiliği sırasında bölgede görev yapan Mustafa Kemal Paşa ile yakınlaşan Tahsin Bey bölgedeki diğer otoriteler olan Liman Von Sanders Paşa ve Cemal Paşa ile ters düşmüştür. Tahsin Bey Mondros Mütarekesi'ne yakın bir zaman diliminde u görevden istifa etmiş, İstanbul'a dönerken hükümet tarafından ikinciye aynı göreve tayin edilmiş ancak Şam'a dönüp görevinin başına geçecekken Şam İngilizlerce işgal edilmiştir.

Suriye'den tekrar İstanbul'a doğru yola çıkan Tahsin Bey yine İstanbul'a vasil olmadan Vilayat-ı Müstahsile Umumi Müfettişliği'ne atanmıştır. Tahsin Bey bu

görevi kısa bir süre sürdürmüş, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün Aydın Valiliği'ne atanmıştır. Aydın Vilayeti'nin merkezi İzmir'dir ve Tahsin Bey Mütareke Döneminde İzmir'in ilk valisidir. Tahsin Bey, Tevfik Paşa hükümeti tarafından İttihat ve Terakki taraftarı olduğu iddialarıyla görevden alınmıştır. Son Meclis-i Mebusan'a İzmir Vekili olarak katılan Tahsin Bey İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürülmüştür.

Tahsin Bey hakkındaki tüm davalar düşmesine rağmen uzunca bir süre Malta'da esir olarak tutulmuştur. Nihayetinde içlerinde Ali İhsan Sabis'in de bulunduğu bir grup esir ile birlikte adadan firar ederek Anadolu'ya geçmiştir. TBMM Birinci Dönem'e İzmir Milletvekili olarak katılmıştır. Tahsin Bey daha sonra Aradahan, Erzurum, Konya ve tekrar Erzurum olmak üzere 5'nci döneme kadar Meclis'te vekillik yapmıştır.

Tahsin Bey son olarak Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz illerini içine alan Üçüncü Bölge Müfettişliği görevini deruhte etmiş, bölgenin ticari ve sosyal anlamda gelişmesi için çalışmıştır. Trabzon Limanı'nın yapılması ve Doğu illerine demiryolu döşenmesi işleriyle özellikle ilgilenmiş ve bölgenin iktisadi kalkınması için hayati önem taşıyan bu iki teşebbüsün gerçekleştirilmesinde önemli pay sahibi olmuştur. Atatürk'ün Trabzon Gezisi'nde kendisine evsahipliği yapmış, Atatürk'ün zevkle zaman geçirmesini sağlamıştır. Tahsin Bey bu göreve devam ederken vefat etmiştir.

Tahsin Bey ömrü boyunca Balkanlar'dan Suriye'ye kadar çok geniş bir coğrafyada çalışarak bölgeyi ve dinamiklerini çok iyi kavramıştır. Tahsin Bey'in tecrübeleri bugün hala Balkanlar ve Anadolu'nun, hatta bu bölgelerin etrafında genişleyen bölgenin hala barındırdığı bir takım sorunlarla doğrudan ilişkilidir. Tahsin Bey üstlendiği görevler sırasında bu sorunları halkın içinde tanımıştır. Bu yüzden geliştirdiği çözümler de uygulanabilir ve başarılı olmuştur. Özellikle görev yaptığı yerlerdeki kültürel ve milli unsurlarla ilgili sathi bilgilerle hareket etmek yerine o grupların arasına karışmış, adeta onlarla yemiş içmiş ve onları çok iyi tanıyarak sorunlarına gerçekçi çözümler üretmiştir. Bu bağlamda Tahsin Bey'in tecrübeleri günümüz için hala çok değerlidir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BEO)

A.MTZ.(04) : Sadaret Eyâlât-ı Mümtâze Kalemî Belgeleri Bulgaristan Belgeleri

BEO.: Bab-1 Ali Evrak Odası Belgeleri

DH.EUM.2Şb: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 2'nci Şube Belgeleri

DH.EUM.4Şb: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 4'ncü Şube Belgeleri

DH.EUM.EMN.: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Kalemî Belgeleri

DH. EUM. KDL.: Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Ceraim-i Adliye Kalemî

DH.İD.: Dahiliye Nezareti İdare Kalemî Belgeleri

DH.İ.UM.EK.: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ek Belgeleri

DH.KMS.: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Belgeleri

DH. MKT.: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Belgeleri

DH. MUI. : Dahiliye Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri

DH. MTV.: Dahiliye Nezareti Mütenevvia Kısmı Belgeleri

DH.SAİD.d.: Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Komisyonu Defteri

DH.ŞFR.: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemî

İ.DUİT.: Dosya Usulü İradeler

İ.HB.: Harbiye Nezareti'ne Dair İradeler

İ..HUS: Hususi İradeler

İ.ŞD: Şuray-ı Devlete Dair İradeler

İ.TAL: Taltifata Dair İradeler

MF.MKT.: Maarif Nezâreti Mektubî Kalemî

MV.: Meclis-i Vükelâ Mazbataları

TFR.1.A.: Rumeli Müfettişliği Sadaret Ve Başkitâbet Evrakı

TFR.1.AS.: Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşirriyet ve Kumandanlık

Evrakı

TFR.1.FTG.: Rumeli Müfettişliği Fotoğraf Arşivi

TFR.1.MN.: Rumeli Müfettişliği Manastır Vilayeti Belgeleri

TFR.1.SL.: Rumeli Müfettişliği Selanik Vilayeti Belgeleri

TFR.I.ŞKT.: Rumeli Müfettişliği Arzuhalleri

Y.PRK.UM.: Yıldız Perakende Umumi Maruzat Belgeleri

Y.PRK.ASK.: Yıldız Perakende Askeri Maruzat Belgeleri

(Belge numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.)

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

(Belge numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.)

T.B.M.M. ARŞİVİ ÖZLÜK DOSYALARI (MA)

(Belge numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.)

ESERLER

ADANIR, Fikret. **Makedonya Sorunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2001

AĞABABA, Ali Fahri, **Şeref Kurbanları: II. Abdülhamit Döneminde Bir Sürgün Hikayesi**, İstanbul 2007, Çatı Yayınları.

AKŞİN, Sina, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İstanbul 1987, Remzi Kitabevi.

ALTINBİLEK, Hakkı, KIR, Naci, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Kafkas Cephesi Üçüncü Ordu Harekatı Cilt: 1**, Ankara 1993, Genelkurmay Basımevi

ANASTASSIADOU, Meropi, **Tanzimat Çağı'nda bir Osmanlı Şehri**, İstanbul 2001, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

APAK, Rahmi, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara 1988, T.T.K. Yayınları.

ARSLAN, Ali, **Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü**, İstanbul 2006, Truva Yayınları.

AYDEMİR, Şevket Süreyya **İkinci Adam Cilt: 1**, İstanbul 1976, Remzi Kitabevi.

AYDEMİR, Şevket Süreyya **Tek Adam Cilt: 1**, İstanbul 1965, Remzi Kitabevi.

BİREN, Mehmet Tefik, **Bir Devlet Adamının II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi Hatıraları Cilt:1**, İstanbul 1993, Arma Yayınları.

BALKAYA, İhsan Sabri, **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880 – 7 Mayıs 1943)**, Ankara 2005, T.T.K. Yayınları

BOZHİNOV, Voin, PANAYOTOV, L., **Macedonia Documents and Materials**, Bulgaristan 1978, Bulgarian Academy of Science.

CEMAL PAŞA, **Hatırat**, İstanbul 1996, Arma Yayınları.

ÇANKAYA, Ali, **Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler Cilt:1**, İstanbul 1968-1969, Mars Matbaası.

ÇELİK, Bilgin, **İttihatçılar ve Arnavutlar II. Meşrutiyet Döneminde Ulusçuluğu ve Arnavut Sorunu**, İstanbul 2004, Büke Kitapları.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem Cilt: III**, Ankara 1995, TBMM Vakfı Yayınları.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem Cilt: III**, Ankara 1995, TBMM Vakfı Yayınları.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem Cilt: I**, Ankara 1996, TBMM Vakfı Yayınları.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem Cilt: I.**, Ankara 1995, TBMM Vakfı Yayınları.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem Cilt: II.**, Ankara 1995, TBMM Vakfı Yayınları

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem Cilt: III.**, Ankara 1995, TBMM Vakfı Yayınları.

ÇOLAK, Mustafa, **Enver Paşa Osmanlı –Alman İttifakı**, İstanbul 2008, Yeditepe Yayınevi.

EROĞLU, Nazmi, **İttihatçıların Ünlü Maliye Nazırı Cavid Bey**, İstanbul 2008, Ötüken Yayınları.

GENÇ Mehmet. MAZAK, Mehmet, **İstanbul Depremleri: Fotoğraf ve Belgelerle 1894 Depremi**, İstanbul 2000, İgdaş Genel Müdürlüğü Yayınları

GEORGEVİTCH, Vladan, **Türk Devrimi ve İstikbal**, İstanbul 2005, İletişim Yayınları.

İRTEM, Süleyman Kani, **Yıldız ve Jön Türkler**, İstanbul 1999, Temel Yayınları.

JELAVÍCH, Barbara, **History of The Balkans Twentieth Century Volume 2**, İngiltere 1999, Cambridge University Press.

KANAR, Mehmet, **Örnekli Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul 2003, Derin Yayınları.

KANSU, Aykut, **1908 Devrimi**, İstanbul 1995, İletişim Yayınları.

KARPAT, Kemal H., **Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Charecteristics**, Amerika Birleşik Devletleri 1985, University of Wisconsin Press.

KOCA, Hüseyin, **Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları**, Konya 2007, Mikro Yayınları.

KOCAGÜNEY, Vehbi, **Erzurum Kalesi ve Savaşları**, İstanbul-1942 Genel Kurmay Başkanlığı İstanbul Askeri Matbaası.

MARDİN, Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İstanbul 2008, İletişim Yayınları.

MÜHLMAN, Carl, **İmparatorluğun Sonu 1914: Osmanlı Neden Savaşa Girdi**, İstanbul-2009, Timaş Yayınları.

ÖZÇELİK, Selahattin, **Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Ankara 2000, T.T.K. Yayınları.

ROSSOS, Andrew, **Macedonia and Macedonians: A History**, California – 2008, Hoover Institution Press.

SEZEN, Tahir, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara 2006, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

SOM, Mehmet Nuri **Tarihçe-i Erzurum**, İstanbul 2005, Erzurum Kitaplığı.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Malta Sürgünleri**, Ankara 1985, Bilgi Yayınevi.

TEMO, İbrahim, **İttihad Ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü Ve Hizmeti Vataniye Ve İnkılabı Milliye Dair Hatıratım**, Romanya 1939, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi Nüshası.

TOKAY, Gül, **Makedonya Sorunu: Jön Türk İhtilalinin Kökenleri**, İstanbul 1996, Afa Yayınları.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt:II Mütareke Dönemi 1918-1922**, İstanbul 1986, Hürriyet Vakfı Yayınları.

UZER, Tahsin, **Makedonya'da Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, Ankara 1999, T.T.K. Yayınları.

VON SANDERS, Liman, **Türkiye'de Beş Sene**, İstanbul 2007, Yeditepe Yayınları.

YÜKSEL, Nevzat, **Ruhsal Hastalıklar**, Ankara 2001, Çizgi Tıp Yayınevi.

MAKALELER

ARSLAN, Ali., KANBOLAT, Hasan, "Türkiye ve Anadolu Etki Alanı", **Yeni Forum Dergisi**, Kasım 1993, s. 45-50.

ARSLAN, Ali, " Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları – İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4, İstanbul 2003.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, “İttihadçılar ve Makedonya İhtilal Komiteleri: ittihad ve Terakki Hükümetinin Başlamasına Kadar İlişkiler, Pazarlıklar ve Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı: 38 İstanbul – 2003.

GAZETELER

SELANİK

İKDAM

(Gazete tarihleri ve yayın numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.)

TEZLER

DERVİŞ, Fetnan “XVIII-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Sosyo-Ekonomik Tarih”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 2006,